

ULDUZ

№06 (589)

WWW.AZYB.AZ
WWW.AYB.AZ

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ İYUN 2018

- ✓ Nərgiz Cabbarlının ekspertizası
- ✓ Elxan Yurdoğlunun özüylə söhbəti və şeirləri
- ✓ Cümhuriyyət dövrünün ilk məcmuəsi – “Gənclər yurdu”
- ✓ Nobel mükafatçıları
- ✓ Dərgidə kitab

BU SAYIMIZDA

3

Nərgiz CABBARLI
Hər şey
söz naminə...

26

yazı masası

9

Elxan YURDOĞLU
özüylə söhbəti
və şeirləri

13

Kənan HACI
“Gəmilərin
vətəni”

30

Vasif ƏLİHÜSEYN
şeir vaxtı

21

Mətləb AĞA
iki şeir

32

Asif RÜSTƏMLİ
Cümhuriyyət
dövrünün ilk
məcəmüəsi –
“Gənclər yurdu”

qısa fikirlər
xəzinəsi

22

39

Tomas MANN
Əsl alman ruhunun
ifadəçisi

44

sorağı
gəlməyənlər

46

Natiq
MƏMMƏDLİ
"Müqəvva"

52

Səhriyar
SEYİDOĞLU
şeir vaxtı

53

Alxan
BAYRAMOĞLU
Azərbaycan
Cümhuriyyəti
dövründə
publisistika

Əlcamal PAŞAYEV
debüt

59

62

Kitab Adam
anim

64

Səxavət
KƏLBƏCƏRLİ
şeir vaxtı

65

Təbriz eli

68

Vahid
MƏHƏRRƏMOV
nəsr

72

Məryəm
AĞAYEVA
debüt

76

dərgidə
kitab

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və
«Ulduz» jurnalının kollektivi

Baş redaktor Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti

Tərənə Vahid
(Baş redaktor müavini)

Həyat Şəmi
Elçin Mirzəbəyli

Xəyal Rza
Səhər

Xanəmir

Rəsmiyyə Sabir
Elxan Yurdoğlu

Nuranə Nur

Anar Amin

Elmar Vüqarlı
Ələmdar Cabbarlı

Qılman İman

Hafiz Həcxahlı

Nisəbəyim

Fərid Hüseyn

Məshəti Musa

Elşən Əzim

Seyfəddin Altaylı

(Türkiyə)

Xaqani Qayıblı

(Estoniya)

Baloğlan Cəlil

(Başqırdıstan)

Saodat Muxammadova

(Özbəkistan)

Nilufər Şıxlı

(Rusiya)

Bədii redaktor Ədalət Həsən

Ünvan: Az-1000, Bakı,

Xaqani küçəsi, 25

ulduz_dergisi@mail.ru

dursul@mail.ru

www.ayb.az

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 20.06.2018
«Ulduz» jurnalı redaksiyasında
yığılıb səhifələnib.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya»
müəssisəsində

çap olunub.

Sifariş. №67, Tiraj: 300

Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır

Şəhadətnamə № 238

Nömrənin eksperti:

Təyyar Salamoglu

**«AZƏRMƏTBU-
ATYAYIMI»
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMİYYƏTİ**

«Ulduz» jurnalına
abunə
olmaq üçün res-
publikanın bütün

**«QAYA»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
«QAYA» mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

**«EKSPRESS»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
«EKSPRESS» mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

440 – 27	564 – 63 – 45	
– 85	598 – 35 – 22	437 – 28 – 10
440 – 39	556 – 67 – 13	408 – 17 – 51
	564 – 48 – 96	

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

Hər şey söz namına...

(“Ulduz”un may sayı haqqında qeydlər)

Nərgiz CABBARLI

“Ulduz” hər zaman gəncliyin yaradıcılıq ruhunu aradığımız bir ünvan olub, bu gün də belədir. Hətta hər nəsildən olan qələm adamlarını dərc etdikdə belə, görürsən ki, o yazılarda da bir başqa enerji, bir başqa hava (gənclik havası!) duyulmaqdadır. Və bu gəlişigözəl söz deyil.

“Ulduz” estetik görünüşü ilə, zövqə yalnızca mətn deyil, estetik görüntüylə də təsir gücünə malik olması ilə, layihələri ilə, ən əsası isə, təqdim etdiyi seçmələri ilə həmişə fərqlənir. Xüsusilə də, son illərdə...

Jurnalın 5-ci sayını oxuduqdan sonra hər dəfə söylədiyim, yazdığım bir fikri təkrarlamış olsam belə, yenə də demək məcburiyyətindəyəm: “Ulduz”da ilk yerdə poeziya gəlir. Şeir durur. Şair dayanır.

Bilmirəm, bu, çox güman ki, baş redaktor, şair Qulu Ağsəsin zövqü ilə bağlıdır. Ya da poeziya şöbəsinə baxanların seçim bacarığından qaynaqlanır... Ola da bilər ki, bizdə gənclər şəri başqa janrlardan daha uğurla yaradırlar. Səbəb nə olursa-olsun, hər halda, hər dəfə olduğu kimi, bu dəfə də “Ulduz”da qarşıma zəif şeir, zəif şair çıxmadı. Daha dəqiqi, demək olar, çıxmadı...

“Ulduz”un çox sevdiyim layihələrindən biridir “Özüylə söhbət” layihəsi. Xüsusilə, söhbət edənin özünü hansı səmtdən, hansı yandan təqdim etmək istədiyini üzə çıxardığı üçün. Bir də bu söhbətləri maraqlı edən – əslində, hər zaman etdiyimiz, həmişə apardığımız mükəllimin oxucuya təqdim olunacağını bilməyimizdir. Hər kəsmi oxucu qarşısında özü ilə səmimi olmağı bacarır? Hər kəsmi özünə dediklərini, özünə pıçıldadıqlarını, özünə etiraf etdiklərini oxucunun bilməsinə razılıq verir? Belə anlarda daha maraqlı görünmək, daha orijinal təəssürat yaratmaq kimi istəklərin dik-təsi ilə “aktyor” yönümüz çıxmırmı ortaya?!

Mən “Özüylə söhbət”i oxuduğum zaman məhz bu suallar üzərində düşünürəm, açığı... Düzdür, şairlərdə səmimiyyət daha çox duyulur... Amma... yenə də bu layihənin bir “oyun” tərəfi var... Amma, nə yalan deyim, oyun yönü ilə belə maraqlıdır...

Fərqanə Yusifqızının özüylə söhbəti maraqlı, orijinal fikirləri ilə yadımda qaldı: “Qadın sevməsə, şeir ola bilməz...” ...Əslində, yaradıcılığından qaynaqlanan misradır, çünki bu fikrin bir başqa yozumuna şeirlərində də rast gəldim: “Şeir qadınam” şəklində... Və o an

düşündüm ki, görəsən, “Ədəbiyyatın bəşəri xilas edib-etməyəcəyini dəqiq bilmirəm, amma söz öz müəllifini məhv edə bilir... Yaşadıqlarını yazan müəllif onları qələmə aldıqda o hisləri, həyəcanları təkrar yaşayır və bu, onun məhvinə səbəb ola bilər”, – fikri özünə də aiddirmi? Aiddirsə, şeir bu “məhv olmaya dəyərmi?” Məsələn, mən bu sualın cavabını bilmək istərdim. Yaxud “Bəzən sevgi şeiri sevgidən daha gözəlsə... nə etməli, sevməli, ya sevgi şeiri yazmalı?” sualını verməsinə rəğmən, onu dəqiq cavablandırılmaması, yayınması “cığallıq” kimi göründü mənə... Ya da, ola bilsin, oxucunu “yanında” hiss etməsi ilə bağlı olub bu...

Amma şeirlərində təkdir, özüdür, özü kimidir... Müsahibə alanla, müsahibə verənlə bu misraların müəllifinin eyni olduğuna – şairlik istedadı baxımından şübhə olmasa da, şeirlərindəki sərhədsizlik daha gerçək göründü mənə:

Bu gecə gözümdən şeir tökülür,
Hecalar asılıb kirpiklərimdən,
Mən şeir qadınam –

Sevə bilməzsən!
Misra-misra unut,
Xatırla bənd-bənd...

“Gözümdən şeir tökülür” misrasının poetik təsiri “şeir qadın”ın poetikliyini, gözəlliyini, sirliliyini (“gözlərindən yuxu tökülən qadın” hər zaman sirliliyi görünər) ortaya qoymaqla bərabər, “şeir qadını” sevməyə hazır olmayan, bunu bacarmayan bir “məşuq” obrazı da yaradır oxucunun təsəvvüründə. “Misra-misra unudula” bilən, lakin “bənd-bənd xatırlanan” bu “şeyrin”, əslində, özündən əminliyi, yaşadığı sevgidən eqoist bir arxayınlığı təsvir edilir... “Zərrə-zərrə unutmağa çalış, amma bənd-bənd xatırla”, daha dəqiqi “xatırlayacaqsan!” inadı görünür.

Mən şeir qadınam,
Mən yenə oyam,
Silərim, yenə də başdan yazaram...

BU SAYIMIZDA

3

Rahid ULUSEL
“ULDUZ”un bir sayı, ədəbiyyatımızın hər günü

7

Fərqanə YUSUFQIZI
özüylə söhbəti və şeirləri

10

Örnək
Xalq yazıçısı Elçin Əfəndiyev
75 yaş tamam olur

16

Emin PIRI
səngərdən məktub

19

KLOD LEVI-STROS
qısa fikirlər xəzinəsi

22

Samayə NƏNƏ
“Söz bazarı”

24

Günay SƏMƏ SİRVAN
şeiri vaxtı

26

NARINGÜL
iki esse

30

Namiq HACHEYDƏRLİ
yeddi yarpaq

32

Vüsal NURU
Yerli göy arasında

39

Yafas TÜRK SƏS
şeiri vaxtı

41

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti – 100

44

Nizami TAĞISOY
Postmodernizm

51

Aləm KƏNGƏRLİ
nəsr

59

Şəfa VƏLİ
“Mənim layihəm”

62

Əlisəfər HÜSEYNOV
Bu kino ki var...

70

Namiq ZAMAN
“Sıxdı bu qəfəs məni”

71

Haydar ERGÜLEN:
“Eşq yaradılışın mahiyyətdir”

76

Dərgidə kitab

Təsisçilər:
Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və «Ulduz» jurnalının kollektivi

Baş redaktor

Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti

Tarano Vahid

(Baş redaktor müavini)

Hayat Şamir

Elçin Mirzabaylı

Xəyal Rza

Sənan

Xanəmir

Rəsmiyə Sabir

Elçin Yurduqulu

Nurəna Mür

Anar Amin

Elmar Vüqarlı

Əsməd Cabbarlı

Qilman İsmail

Haliz Həcəli

Nisabəyim

Fərid Hüseyn

Məhdi Məsim

Elçin Əmin

Seyfəddin Albaylı

(Türkiyə)

Xaqani Qayıbı

(Estoniya)

Baloğlan Cəlil

(Bosniya)

Səadət Muxəmmədova

(Özbəkistan)

Niğar Səli

(Rusiya)

Baş redaktor

Əsməd Cabbar

Ünvanı: Az-1000, Baki,

Xaqani küçəsi, 25

ülduz.dergisi@mail.ru

dergisi@mail.ru

www.az.az

Telefon: 498-72-43

Cəpə imzalanıb: 17.05.2018

«Ulduz» jurnalı redaksiyasında

çap edilmişdir.

Sifariş №27, Tirajı: 300

Qiyamət: 2 man.

1967-ci ildən etibarən

Sahədarlıq № 238

Nömrənin eksperti

Nərgiz Cabbarlı

Eyni inad, eyni təkəbbür sonrakı misralarda da davam edir... Bu, şeirimizdə maraqlı bir poetik obrazın yaradıldığını göstərir...

Bundan başqa, bu şeirlərdə tənhalığın, itirilmiş sevginin də maraqlı obrazı, fərqli təsviri yaradılır:

Sevginə bürünürdüm,
Üstüaçıq qalmışam...

Fərqanə Yusifqızının şeirlərini yaddaqalan edən daha bir xüsusiyyəti qeyd edim: bütün maraqlı obrazlara, bənzətmələrə, təsvirlərə baxmayaraq, ən üst yerdə şeir dayanır... Hər bənzətmənin, düşüncənin arxasında ən gözəl obraz – şeir dayanır:

Hər gecəm sənə dolu
Bir şeirlik varaqdı...

“Ulduz”un növbəti maraqlı şeir nümunələri Emin Piriyə aiddir. Çox qəribə bənzətmələri, sıradan olmayan düşüncələri ilə bu gənc şairin şeirləri hər zaman diqqətimi çəkib. Bu dəfə isə Emin Pirinin “Qadın” silsiləsi ilə tanış olmaq eyni təəssüratı yaratdı. Daha dəqiqi, fərqlilik təəssüratını... Məsələn, aşağıdakı misralarla bir mənzərəni o qədər canlı və orijinal vasitələrlə əks etdirir ki, oxşarlığın poetik gücü insanı heyrləndirməyə bilmir:

Öpüşümlə dərərəm barmaqlarını bir-bir,
Çobanyastığı ləçəkləri kimi sayaram:
Sevir, sevir və...
Sevir...

Bu mənzərəni (iki sevəni) bundan daha maraqlı bir şəkildə təsvir etmək olmazdı, hər halda... Həm də cavabı “öpüşlə barmaqları dərilmən” sevgilidən alına biləcək yeganə cavab ancaq bu ola bilərdi: “sevir, sevir və sevir”... əminliyi.

Onun şeirlərində təsvirlər dəqiqdir, sarsıdıcıdır. İzi də uzun zaman yaddaşda qalır. Çox nadir hallarda şairlər buna nail ola bilirlər. İz o zaman yadda qalır ki, öz dəqiqliyi, fərqliliyi ilə sarsıntı yaşada bilsin, silkələməyi bacarsın, şüurda kiçik də olsa, “zəlzələ” yaratsın:

Unutmaq –
Yeri yaddan çıxan basdırdığın mina kimidir.
Bir gün üzər ayaqlarını həyatdan
Gözləmədiyin anda...

“Unutmaq” sözü ilə bu obraza ilk giriş edilsə də, əslində, söhbət sətiraltı başqa bir sözdən – xatırlamaqdan gedir... Sən “unutdun” düşünərsən, amma gözləmədiyin bir anda elə bir “mina”ya toxunarsan ki, unuttuğunu düşündüyün hər şey “ayaqlarını nəinki yerdən, hətta həyatdan belə üzər...”.

Bu şeirlər sanki təəssüratlar kolleksiyasıdır. Ayrı-ayrı anların dəqiq, detallı, dolğun təsviri yaradılır: “Məktəbdə kökə bölüşdürən uşaqları / Burda mərmilər bölüşdürür öz aralarında” Çox fərqli, maraqlı, dəqiq və təsirli bir təsvir... Ümumiyyətlə, Emin Piri ilə eyni nəslin övladları olan gənc şairlərin böyük əksəriyyətinin yaradıcılığında müharibənin də, fəsadlarının da dəqiq, təsirli təsvirinə çox rast gəlinir. Amma bu təsviri fərqli edən, müəlliflərin orijinal özünəməxsusluğundan başqa, həm də zamanın, situasiyanın, yaşantıların qazandırdığı bir sıra xüsusiyyətlərdir. “Müharibə dövrünün uşaqları” şeirdə müharibə haqqında “uzaqdan” deyil, “yaxından” danışmağı bacardılar (nəsrə isə hələlik bu müşahidə edilmir). “Şəhid oğlunun dedikləri”nə nəzər yetirək:

Anamı heç elə görməmişdim,
Atamı gətirəndə
Sıxmışdı əllərini...
Camaat görməsəydi,
Yumruqlardı atamı:
“Bu iki yetimə bəs kim baxacaq?!”
...Sonralar üzümə baxıb
Saçıma əl gəzdirdi və
“Şəhidlər ölməz” dedi.
...Yayın gözü açılan kimi
Anam yorğan-döşək
Çırpır həyətdə,
Gözündə sevgi,
Qolunda nifrət.
Çırpır ürəyinin çırpıntısını,
Çırpır atamın yoxluğunu...

Yafəs Türksəsin şeirləri ənənəvi şeirlər idi. Hərçənd ki, forma, duyğu və düşüncə ifadəsi baxımından bu nümunələrdə heç bir qüsurlar yox idi, amma fərqli xüsusiyyətlərin olduğunu da söyləmək mümkün deyil. Məsələn, “Oxu, dağ çayı” şeirinə nəzər salaq:

Gördüm səni, gözlərimə toxudum,
Bütün ömrün həyəcəndi, təlaşdı.
A dağ çayı, bu gün elə oxudun,
Nəğmələrin ürəyimlə danışdı.

Təsvir dəqiq və sərrastdı. “Gözlərimə toxudum”, “bütün ömrün həyəcəndi, təlaşdı” ifadələri maraqlı olsa da, sonra gələn “nəğmələrin ürəyimlə danışdı” təsvirin təəssüratını azaldır...

Yaxud Namiq Zamanın şeirlərində:

Pul ilə hər şeyi satın alanlar
Yaxşı ki, Allahın yerini bilmir –

kimi fərqli düşüncələr olsa da, poetik ifadə baxımından müəllif istəyinə nail ola bilmir.

“Ulduz”un ən maraqlı layihələrindən biri “Dərgidə kitab” layihəsidir. Bu dəfə layihə çərçivəsində Əlizadə Nurinin şeirləri təqdim edilmişdir. Bu şairin yaradıcılığı ilə çoxdan mövcud tanışlığımın təəssüratı altında yenə də müəyyən təsirlərin izini aramağa başladım. Bir-iki məqamda ona rastlasam da, ümumilikdə maraqlı şeir nümunələrinin olduğunu söyləyə bilərəm. Bu dəfə Əlizadə Nuri 90-cı illər şeiri üçün aktual olan “axın”dan çıxmış kimi görüldü.

Məsələn, “Dərvişin məktubu” şeirinə nəzər salaq:

Haçansa günah edib
əzab çəkən əlləri
qoymağa yer tapmamaq –
nə ağır sitəm imiş...

Açıb qanadlarımı
yenə gəzmək istədim,
sən demə, bu yer üz
ocaq-ocaq qəm imiş...

sən demə, payızın da
kədəri varmış, Allah,
o ağacın gözləri
bildim, nədən nəm imiş...

...Yaradılan hər bir obraz – kədərli payızın atributu olan ağac (hətta burada saralmış ağac ifadəsi gətirilməsə də, o təsvir yaradılır, yağın yağış da həmçinin), “gözü nəm ağac” ifadəsi ilə həm poetik alınıb, həm də müəllif çox sadə bir yolla mürəkkəb bir obraz, mürəkkəb bir təsvir canlandırmağa nail olub. Yağışlı payızın kədərli obrazı da yaradılır, gözü nəm ağacın da ağılama səbəbi bəlli edilir. Yaxud “əzab çəkən əlləri qoymağa yer tapmamaq” nə zamansa günah etmiş bir adamın obrazını yaratmaq üçün çox maraqlı bir keçid rolunu oynaya bilər.

...Bu gecə məhbusuna
O bayquş həmdəm imiş... –

isə bu mənzərəni tamamlayaraq tənhalığın portretini cızır.

Dünya boyda imarəti neynirəm,
Sənə baxan bir bacası yoxdursa? –

misraları sevginin, sevgilinin, məhəbbətin dəyərini şair gözündə, aşiq gözündə çox dəqiq, təsirli bir şəkildə anlada bilər. “Məşuqa baxan bir bacanın olmaması” dünya boyda imarəti belə onun gözündə heçə endirə bilər... Amma təəssüf ki, bu misralar arasında

O özünü bir gün vurdu qələmnən,
Neyləyəydi, tapançası yoxdursa? –

kimi bayağı təsir bağışlayan düşüncələr də bəzən özünə yer edir. Yaxud 90-cı illər şeirinin tanış havasını xatırladan:

O kimdi, eşq rəsmi çəkir
Sinəmin kətan yerinə? –

kimi misra ilə rastlaşdıqda təəssüf hissi keçirməli oldum... Bununla belə, şairin yaratdığı:

Günəş deyil, bəlkə, qandı,
Yığılıbdı dan yerinə?

kimi dəqiq, sərrast təsvir vasitələri bu nümunələrin uğurunu dönə-dönə təsdiq edir.

Yaxud “Bir sübh yağışa oyandım/Dinlədim azan yerinə”, “Qoyun bu sevinclə şəkil çəkdim. Bir azdan harasa çıxıb gedəcək” kimi misralar çox maraqlı təsir bağışladı.

Daha bir maraqlı təqdimat Namiq Hacıheydərlinin şeirləri idi. Bu nümunələr də ənənəvi şeir qəlibində olsalar da, maraqlı tapıntılardan xali deyildi:

Bu necə qurtuluş, bu necə dindi?
Dünyanı iblislər yönəldir indi,
Bilirəm, cavabı sənə çətindi,
İlahi, sən kimin tərəfindəsən?

Yaxud bir söz adamı ilə bağlı qələmə aldığı təəssürlər fərqli idi:

Deyirdin, hər şeydən uca yaratdım
Yer adlı otağı, göy adlı damı.
Bir otaq küncündə,
qərib günündə
İlahi, can verir sözün adamı...

“Ulduz”un bu sayında da, hər zaman olduğu kimi, tənqidi məqaləyə də yer verilmişdi. Daha doğrusu, bu, bir tənqidçinin – Vaqif Yusiflinin Xalq yazıçısı Elçinin yubileyi ilə bağlı qələmə aldığı “Örnək” yazısı idi. Hər zamankı Vaqif Yusifli üslubu ilə Elçin yaradıcılığının təhlili verilmişdi...

“Ulduz”da maraqla oxuduğum yazılardan biri Levi Stros haqqında Cəlal Bəydili Məmmədovun maraqlı bir məqaləsi idi. Müəllif uzun ömür yaşamış sosioloq və mədəniyyətşünas, struktural antropologiyanın qurucusu haqqında məlumat verir, “Hədsiz heyifslənirəm, bəşər övladı təbiəti yox edir, təbiət aləmindəki hədsiz gərəklilərlə növələr məhv olur. Və ən başlıcası köçüb getdiyim bu dünyada insan bir sistem yaradıb, elə bilirsən, özü özünü zəhərləyir”, – kimi maraqlı düşüncələrini təqdim edir. Eyni zamanda da çox haqlı olduğu bir çox fikirlərini təhlilə çəkir.

Məsələn: “Hədsiz texniki imkanlar mədəniyyətlərarası dialoqlara maneçilik yaradır. Daha erkən çağlarda mədəniyyətlər arasındakı uzaqlıqlar səbəbiylə kommunikativ əlaqələr qurmaq o qədər asan deyildi. Bu üzdən mədəniyyətlərdən hər hansı biri digəri üçün də maneə təşkil etməyərək özünün dəyərlərini inkişaf etdirə bilirdi...” kimi...

Bu cür təqdimatlar həm dünya mü-təfəkkirlərini oxuculara tanıtdırır, həm də insanı bir çox məsələlər haqqında daha yaradıcı düşünməyə vadar edir.

“Ulduz” bu sayında nəsrə də yer verib. Səmayə nənə adlı gənc bir xanımın “Söz bazarı” adlı nağılı təqdim edilib. Təəssüf ki, qurama bir nağıl təsiri bağışladı mənə. Xüsusilə də, müəllifin öz dili üzərində işləməsi çox vacibdir (məsələn, “Səhər açılan kimi artıq sözlərin bazarla birlikdə yoxa çıxması xəbəri günəş şüasının yerə çatma sürəti ilə şəhərə yayıldı” cümləsi deyilən fikrin təsdiqi üçün yetərlidir). Süjetdə “Heyvanları bir yerə toplayıb insanlara kömək etməyi təklif etdi” kimi ibrətamiz bir məqam olsa da, müəllif qarşısına qoyduğu məqsədə nail ola bilməyib. Bir məqam daha: gənc bir müəllifin özünü “nənə” adlandırmasında deyil nağıl yaradıcılığının incə məqamı. Qurulan süjetin təbiiliyində, bir də uşaq psixologiyasına, marağının incə məqamlarına bələdlikdir.

Naringülün iki essesi, xüsusilə, “Köşək gözlü” essesi öz üslubu, dili, təsviri, həssaslığı ilə maraqlı təsir bağışlayırdı: “Uşaq kasıb ailədən. Yoxsa niyə cavan atasına dədə desin ki? Uşaq kasıb ailədən olduğunu inadla diktə edirdi...”, “Uşağın gözləri qapqaradır, köşək gözləri kimi...” ifadələrlə təqdim edilən uşağın da, ona analıq hissi ilə yaxınlaşan və övlad həsrətli olan qadının da duyğularının təsvirində səmimiyyət yüksək həddədir. Qadının uşaq üzündən əri tərəfindən atılması, bu uşağa oyuncaq bağışlaması çox təbii şəkildə təsvir edilib.

Əjdər Olun “Yazıçı Namiq Abdullayevin axırı” əsəri ilə Lev Qrossmanın “Dostoyevski” portret romanı arasında paralellər apardığı “Qrossman, Dostoyevski, Namiq Abdullayev” essəsində isə, xüsusilə, Əjdər Olun əsəri ilə

bağlı maraqlı təhlillər verilsə də, ayrılıqda Qrossmanın əsəri ilə bağlı maraqlı nüanslara toxunulsa da, paralellik özünü çox da doğrultmuş kimi görünmədi.

“Ulduz”da səfər qeydləri də var idi. “Yerlə Göy arasında – Kastamonuya səfər qeydləri” adlı məqalənin müəllifinin kim olduğuna baxmadan, elə ilk cümləsindənə yazıçı qələmi, yazıçı müşahidəsi ilə qələmə alındığı hiss edilirdi. “Yəni nə məsciddə axund, nə barda sərxoş, nə küçədə fahişə, nə də evinə tələsən ananı göydən baxanda görmək olur... Ancaq işıqlar, işıqlardan qurulmuş naxışlar hey-rətləndirirdi. Odur ki, göydən baxanda ancaq əməl görünür, o da əgər işıqlıdırsa...”, “Qara dənizin sahilləri, sahillə uzanan cığırlar, koma-koma evlər bir rəssamın fantaziyası idi. Günəşin şüalarından parlayan damlar, damların üstündəki günəş panelləri elə parlayırdı ki, mənə elə gəlirdi, bu yerlərdən nəhəng bir ilbiz sürünərək zərli izini qoyub keçib. Damar-damar yollar ən uzaqdakı evləri də bir-birinə bağlamışdı” kimi misralar bunu bir yazıçının yazdığını söyləyirdi. Həqiqətən də, sonda Vüsal Nurunun imzası yanılmadığımızı təsdiqlədi. Əsərləri kimi, yol qeydlərini də istedadla qələmə almışdı. Məqalədə Kastamonunun tarixi ilə bərabər, IX Türk Dünyası Ədəbiyyat Dərgiləri konqresi zamanı baş verənlər çox maraqla oxunur. Nəsr əsəri kimi.

“Ulduz” yeniliklərlə də hər zaman fərqlənib. Bu dəfə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illiyi münasibətilə “Böyük publisistdən nadir inci” (Mehdi Gəncəli və Abid Tahirlinin yazısı) adlı giriş sözü və Ceyhun Hacıbəylinin yeni aşkar edilmiş bir publisistik məqaləsi – “Yol təəssüratım – Tiflis” (Ceyhun Dağıstanlı, “Azərbaycan” qəzeti, 1919) – oxuculara təqdim edilib. Məncə, hər bir dərginin qürurla təqdim edə biləcəyi bir yenilikdir..

Araşdırma – ədəbiyyatşünaslıq bölümündə isə Nizami Tağısoyun “Postmodernizmin bəzi xüsusiyyətlərinə fraqmentar baxış” məqaləsi verilmişdir. Maraqlı yazıları ilə hər zaman diqqət çəkən müəllifin bu tədqiqi fraqmentarlıqdan uzaq idi. Yəni əsaslı təsir bağışlayırdı. Xüsusilə də “Postmodernizm bütün cidd-

cəhdlərini nə qədər səfərbər etməyə çalışsa da, o, sabit dünyagörüşü mövqeyini əldə edə bilməyəcəkdir. O, ənənənin davamlılığını, sakral dəyərlərin qorunmasını rədd etməkdə israrlıdır. Tarixi dağıdıb, parçalayıb onun hissələri ilə oynamaq postmodernistlər üçün daha önəmlidir, çünki postmodernistlərdə mətn dəyəri sifra endirildiyindən onlar mətni bütün hallarda simulyakr kimi görür və götürürlər” kimi xarakterik xüsusiyyətlərin müəyyənləşdirilməsi, dəqiqliyi ilə yadda qaldı.

Daha bir nəsr nümunəsi Aləm Kəngərlinin “Darıxan ürəklər” hekayəsi idi ki, süjet, mövzu bəsit təsir bağışladı. Əvəzində Əlisəfər Hüseynovun müqayisələri, informasiyaları ilə diqqət çəkən “Bu kino ki var” adlı maraqlı və orijinal araşdırması, Fərid Hüseynin türkiyəli şair Haydar Ergülen ilə “Eşq yaradılışın mahiyyətidir” başlıqlı müsahibəsi, əminəm ki, bir çox oxucuların diqqətini çəkəcək. Xüsusilə, müsahibədə qoyulan suallar müsahibəni aparının həm çağdaş türk ədəbiyyatı ilə tanışlığını, ona bələdliyini ortaya qoyur, həm də maraqlı cavabların alınmasını şərtləndirirdi.

Daha bir maraqlı layihə Şəfa Vəlinin təqdimatında “Şeirin özündən yurdu şirindi” başlığı ilə verilmiş və müxtəlif şairlərin fərqli şeirlərinin yaranma tarixçəsindən danışan yazıdır ki, oxucuya çox yaddaqalan faktlar ötürür.

Sonda qeyd edim ki, “Ulduz”un bu sayı da oxuculara maraqlı çox şey verib. İstər bədii mətnlər, istərsə də araşdırma yazılar dərgiyə marağı yalnız artırma bilər. Lakin... “Ulduz”un daha güclü saylarını oxumuş biri kimi bu dərgiyə çox böyük tələbkarlıqla yanaşdığımı da söyləyə bilərəm. Məncə, “Ulduz”un bütün oxucuları bu dərginin hər sayını tək-cə səbirsizliklə deyil, həm də daha çox heyrlənmək arzusu ilə gözləyirlər..

Elxan YURDOĞLU

Özüylə söhbəti...

- **Kimsən?**

- Şair, elm adamı, jurnalist. Amma hamı "şair" deyə müraciət edir.

- **Şeirlərini br neçə sözlə ifadə edə bilərsən?**

- Darıxmaq, gilənar, payız, kənd, yasəmən.

Artır söz yığını, artır çayırtək,
Hamı deyən olub, yazan olubdur.
İlhama sarılmaq, qələm götürmək
Siqaret çəkməkdən asan olubdur.

Necə gözəl deyib Stansilav Lets: Hər söz fikirdir, amma bunu hər cümlə üçün demək olmaz. Mən də bir dəfə yazmışdım ki, Söz verək, Söz deyək. Sözü söz məqamından sözcülüyə endirməyək.

- **Özünlə danışmaq çətin olmur ki?**

- İnsanı özündən yaxşı kim dinləyə bilər?

- **Qəhrəmanı olmaq istədiyən roman varmı?**

- Həyatı şeir olanın romanı da, qəhrəmanı da misralarda gizlidir. Amma "Martin İden" pis olmazdı.

- **Hansı sualı özünə verməkdən qorxursan?**

- İki seçim qarşısında qaldığım bütün suallardan qorxuram.

- **O zaman sənə qorxduğun bir sual verim: səs, yoxsa söz?**

- Şair üçün susmaq şeirin hamiləlik dövrüdür. Doğuş isə ağırlıqdan qurtulmaqdır.

- **Bəs səssizcə dərdləşə bildiyən adam varmı?**

- Atam. Onunla bir-birimizi səssizcə də anlaya bilirik. Baxışlarımızdan duyuruq hislərimizi. Hətta bəzən bir-birimizə baxmadan da danışa bilirik atamla.

– Naxçıvanda – əyalətdə yaşamaq və buna baxmayaraq, ədəbi mühitin içində olmaq çətin deyil ki?

– Çətindi. Bütün bölgələr üçün eyni mənzərədir. Mərkəzi mühit deyilən bir anlayış var: Bakı ədəbi mühiti. Özünü ehtiyat oyunçu kimi hiss edirsən. Amma bir mənada əyalətdə olmaq daha maraqlıdır. Kənardan mərkəzi mühitdəki fərqli “komandalar”ın heyətini müşahidə edə bilərsən. Hətta məşqçi kimdi, əsas heyətdə kimlər var, hamısı açıq-aydın görünür. Və özünün hansı komandanın heyətində, hansı mövqedə daha rahat çıxış edə biləcəyini müəyyənləşdirə bilərsən.

– Mövqeyini müəyyənləşdirmisənmi?

– Həyatda da, cəmiyyətdə də, ailədə də, hətta futbol meydançasında da həmişə pleymeker rolunda çıxış etmişəm.

...və şeirləri

GİLƏNAR YARPAQLARI

Həyatımızda balaca gilənar – yarpaqlarıyla payızçün bəzənib, bəzəyib payızı.

İş otağımın pəncərəsinə cırpar özünü. Səsindən və qoxusundan tanıyaram gilənar yarpaqlarını.

Qışda küçənin ortasında donan əllərinə ağlayan qızcığaza bənzər amansız küləyin vıyılısından hürkən gilənar yarpaqları.

Yağışı göz yaşı kimi muncuq-muncuq düzər sinəsinə və qırmızımtıl bir damcı asılar gilənar yarpaqlarından.

Payızı gilənar yarpaqlarıyla sevər şair, şairi gilənar yarpaqlarıyla dindirər payız. Gilənar yarpaqları payızı şair edər, şairi payız.

Hər səhər tək-tək yığaram altından xəzəlləşən rəngli yarpaqları. 7 rəngin 77 çalarını sığallar şair duyğuları, şair barmaqları.

Hər axşamçağı danışarıq, mən – bugünkü yaşadığımdan, o, payızın yaşatdığılarından. Mən şeir deyərəm asta-asta, sözümlü kəsmədən dinləyər sonacan. Gizlicə gözucu üst-başına baxaram, saplağı saralan yarpaqları sayaram; doqquzacan, onacan. Səhərə doqquz ayrılıq var, səhərə doqquz yeni rəng, elə bil balaca gilənar öz yarpaqlarıyla toxuyar payıza rəngbərəng çələng.

Hamı uşaqlığındakı kimi vurular payıza, Hamı uşaqlığındakı ağacla yaşayar payızı. Hamı uşaq kimi sevinər payıza, Hamı uşaq kimi sevər payızı.

Mən də bir gün köçəcəm payıza, mən də bir gün gilənar yarpağı olacam. Sevənlərim yağışa dönəcək o gün, qovuşa bilmədiyim o qız yağacaq birinci. rəngbərəng damlalar qonacaq sinəmə, muncuq-muncuq, inci-inci.

Saçları gilənar rəngində bir qız, şeirlərimdə axtaracaq özünü. Gilənar boyalı dodaqlarında pıçıltıyla diriləcək misralar – payızı gilənar yarpaqlarıyla sevər şair, şairi gilənar yarpaqlarıyla dindirər payız.

ÇƏRPƏLƏNG

Kimdi payız fəslimə ətir saçan yaz kimi? Sən gələndən bu ömür göy qurşağı – rəngbərəng. Sığala öyrətmisən dəlisovluq hissimi, Sənin səmalarında duyğularım çərpələng.

Tərk edilmiş adaydım sevgilər dənizində, Çılğın dalğalarınla oyandı səssizliyim. Nəhayətsiz mənə var o məsum bənizində, Qoyma məni heç zaman tək qalım, sənsizliyim.

Gözlərimi qırpmıram, gözlərimi yummuram,
Qorxuram yuxu çıxa, göz açam yoxa çıxa.
Bir mələk göndərmisən, başqa heç nə ummuram –
Yetər ki, bu vüsala, Tanrım, qoyma qadağa.

Təbəssüm ulduz-ulduz yanır qəməzlərində,
Baxışında qızınır bir şairin ümidi.
Bu qəfil gəlişinin mənası çox dərinədə –
Nağıldakı yetimin şahlıq quşu kimidi.

Kimdi payız fəslimə ətir saçan yaz kimi,
Sən gələndən bu ömür göy qurşağı – rəngbərəng.
Sığala öyrətmisən dəlisovluq hissimi,
Sənin səmalarında duyğularım çərpələng.

YAY AXŞAMINDA DARIXMAQ

Buludlar arasından ayın şöləsi düşür
Gecənin yanağına sənin tellərin kimi.
Saçının qoxusuna toxunmaq istəyirəm,
Gilənar yarpağında gəzdirərək əlimi.

Cırcırma səsinə köklənib yay axşamı,
Küləyin meh ovcunda yorğun bir söz can verir.
Yerdə bir şair dolub buludların yerinə,
Göylərə yağış yağır: Dünya həyəcan verir.

Gilənar ağacının altıdı mənim dünyam –
Parlayan ulduzlardı ala-mor gilənarlar.
Yaşamaq gözəl hissdi, yaşamaq gözəl hissdi,
Biləsən ki, hardasa səninçün darıxan var.

Otların arasında addımım xışım-xışım,
Piano dillərində gəzişirəm elə bil.
Telefona bir qəfil mesaj gəlib: – Səninlə
Dəniz sahillərində gəzişirəm elə bil.

Pozulur ölü sükut – bağırırım göylərə,
Gilənar ağacını sıxıram qucağıma.
Xəzərin sahilində biri məni düşünür,
Yaşamaq istəyirəm ölümün acığına,
Yaşamaq istəyirəm ölümün acığına.

YAZDIQLARIM TÖVBƏDİ

Bir az xoşbəxtlik istəyirəm,
Qızımın ovcu qədər bəsdı.
Hey çağırırım, səsləyirəm,

Ümidlərim təngnəfəsdı.

Yorur arzuları daşlıqlar,
Səsimi batırır boşluqlar,
İçimdə bir boşluq var,
Çölümə zindandı, qəfəsdı.

İntiharda növbədi, adam.
Mən olacam növbəti adam.
Yazdıqlarım tövbədi, adam,
Şeirəm nə sözdü, nə səsdı...

BU GÜN SƏNLƏ DOLUYAM

Mənim xoş baxtım yoxdu,
Dərdlə, qəmlə doluyam.
Bu gün boş vaxtım yoxdu,
Bu gün sənə doluyam.

Gəzdikcə məndən uzaq
Ruhumda çatdın ocaq.
Sınəm çalın-çarpaz dağ,
Sislə, çənlə doluyam.

Yerlər və göylər mənə,
Hey səndən söylər mənə.
Sənsizlik neylər mənə,
Xatirənlə doluyam...

SUSMAĞIN DAĞ HAVASI

Uzaqdan.... lap uzaqlardan
Eşidərəm səsinı.
Ana nəvazişi kimi tumarlayar səssizliyimi.
Oyadar zil qaranlıq tənhalığı
Gül bağçası kimi
Rənbərəng, dürlü
Və ətirli gülüşlərin.
Sənlə susmaq belə dağ havasına bənzər –
Doyumsuz, səssiz və sərin.
Dərdimi əmanət edərəm
Gözlərinin sonsuzluğuna,
Hardan bilmişlər də,
baxışlarını çarə demişlər
Ruhumun yorğunluğuna.
Kırpiklərin...
Kırpiklərin günəş saxlar,
Günəş gizlər.

İncitsələr ürəyini,
O gözlərdən süzülən bir damlayla
Qabarar, daşar dənizlər.
Dalğalanar, coşar dənizlər..
Səni bir sözsüz nəğmədə dinləmək..
Yetməz bir şair,
Yeddi şair sözüylə dillənmək
Və birağızdan demək:
Keçər payız sevdalı ömrümüzdən
ətirli baharlar,
Xəzəl ömrümüzə qönçə-qönçə yağarlar.
Yaxşı ki, bu etinasız yorğunluğa
Nəfəs dərməyə
Təsəlli yeri kimi şeirimiz var.

MƏN ALIN YAZMAĞA ÖYRƏSMƏMİŞƏM

Tanrı da şairdi, biz də şairik,
Tanrıyla bizlərin fərqi bircədi.
Biz dərdi kağıza yazırıq, ancaq
Tanrı alna yazır çəkdiyi dərdi.

Yaxın gəl, alnımı yaxşı oxu, qız,
Adın yazılıbsa, mənə də söylə.
İlahi şeirlər yazılmayıb ki,
Orda sən gördüyün çox şey var hələ.

Güzdə oxuya bilmirəm axı,
Hər nə yazılıbsa, tərsinə durur.
Tanrım, yazdığını gəl özün oxu,
Sözlər mələk olub qəsdimə durur.

Deməli, hər kağız kiminsə alını,
Tale yazırmışığı vərəqlər üstə.
Hamı çörəkpulu dalınca gedir,
Bu dəli şairlər gör nə həvəsdə.

İlahi, de görüm, bəs bu nə sirdi,
Şair olmayanlar dərdədən azaddı.
Mən alın yazmağa öyrəşməmişəm,
Axı kim qələmi mənə uzatdı?!

GECƏ QARANLIĞI, YASƏMƏN VƏ MƏN

Üçümüz də səhərin ümidindəyik,
Gecə qaranlığı, yasəmən və mən.
Həsərdəndən səhərə yol çəkəsiyik,
Vallah, yatmayacağıq səhərəcən.

Gecə qaranlığı səhərə həsrət,
Yasəmən gül sevən şəhərə həsrət.
Və mən sənəzlikdən kədəre həsrət
Sənəzlik həsrətdən kədəre həsrət.

Tökülür gecənin ulduz yuxusu,
Vüsal dadır yasəməninin qoxusu,
Hardasa qaçıbdı bir qız yuxusu,
Hansı aşiqisə qədər sevdilir.

Gecə qaranlığı saçındı sənin,
Yasəmən tərtemiz içində sənin,
Üzünü görmürəm haçandı sənin,
Başqası özünü hədə sevdilir.

Gecə qaranlıqda göz neynəyirsən,
Yasəmən ətrində söz neynəyirsən,
Tanrım, yaratdığın qız neynəyirsən,
Özünü öləne qədər sevdilir.

Gecə qaranlığı səhər gedəcək,
Yasəmən getməyə görüş güdəcek.
Bu qız məni bir gün kafir edəcək,
Özünü Allahdan bətər sevdilir.

Kenan HACI

Gəmilərin Vətəni

Zaman həmişə gedənlərin əleyhinədir.

Müəllif

Rəvanın atası uzun illər idi ki, Rusiyada yaşayırdı, hələ Rəvan anasının boynunda olanda ailəni taleyin ümidinə buraxıb çıxıb getmişdi. Bicarə qadın cəmi beş-altı ay ər üzünü gördü. Təzə bəy bir müddət işsiz gəzib-dolandıqdan sonra Volqoqraddakı dostlarıyla əlaqə saxladı, dostları onu qınadılar ki, bu vaxta qədər işsiz qaldığını bizə niyə deməmişən? Dedilər ki, günü sabah biletini al, gəl, burda əsl bəy balası kimi yaşayacaqsan. Axşam arvadı süfrəyə yemək gətirəndə getmək planını ona açıb dedi. Hamilə qadının halı qəfildən dəyişdi, alnına soyuq tər gəldi.

– Sən nə danışdığını bilirsən, Rəhim? Təzə evlənmişik, mənə bu vəziyyətdə qoyub gedirsən?! Bu boyda ev-eşikdə mən tək-tənha, pulsuz-para-sız, köməksiz necə dolanacağam, necə yaşayacağam? Sən dəli olmusan?

Danışdıqca gəlinin əlləri əsir, göz yaşları yanağı boyu axırdı. Yemək süfrəyə necə düzülmüşdü, eləcə də qalmışdı. Rəhimin bu qəfil gediş söhbəti isti yeməklərini buza döndərmişdi. Əri əvvəlcə tutulsa da, özünü ələ alıb arvadına reallıqla barışmaq lazım gəldiyini, burda qalsa, vəziyyətlərinin daha da ağırlaşacağını, dolana bilməyəcəklərini izah etməyə başladı. Sənə belə həyat xoşdur? – deyə ondan soruşdu. Təzə gəlin gözlərini bir nöqtəyə zilləyib susurdu, sanki ərinin dediklərini eşitmirdi. Ürəyinin dərinliyindən bir səs ona pıçıldayırdı ki, Rəhim getdisə, qayıtmayacaq, qadın intuisiyası ilə bunu hiss edirdi və bu amansız həqiqəti özünə yaxın buraxmasa da, bir anda bütün varlığına hakim kəşilmişdi. Ona ərə getdiyinə görə içində dərin bir peşmançılıq hissi keçirdi, yanıldığını, aldandığını düşündü. Rəhimlə çox qısa müddət nişanlı qal-

mişdilər və bu müddət ərzində Rəhim ona hər zaman yanında olacağını, ömrünün sonunadək ona sadıq qalacağını demişdi, and içmişdi. Dürdanə də ona inanmışdı, Rəhimin onu dəlicəsinə sevdiyini bilirdi. Yatsa, yuxusuna girməzdi ki, evliliklərinin ilk aylarında onu hamilə vəziyyətdə qoyub Rusiyaya çıxıb gedəcək.

– Demək, sən məni sevmirmişsən... – uzun sükutdan sonra güclə eşidiləcək bir səslə dedi.

Rəhim qalxıb arvadının çiyinlərini qucaqlamaq istədi, Dürdanə sərt hərəkətlə onu özündən kənarlaşdırdı və qalxıb yataq otağına çəkildi, qapını da arxasınca çırpdi. Yeməklər stolun üstündə toxunulmamış qaldı. Rəhim nə qədər yalvardısa, Dürdanə yataq otağının qapısını açmadı, onun çağırışlarına hay vermədi. Rəhim divana çöküb siqaret yandırdı, düşündü ki, gərək bu tezliklə evlənməyəydi, əli çörəyə çatmamış evlənməyin axırı budur. Özü cəhənnəm, başqasını da bədbəxt eləmişdi. Ölkədə vəziyyət ağır idi, cavanlar boş-bekar, işsiz-gücsüz qalmışdı, günlərini çayxanalarda keçirirdilər. Getməsəydi, ailəsini nəylə, necə saxlayacaqdı? Bu bekar cavanlara qoşulub çayxanalarda domino, nərd çırpmaqla gün keçirmək onluq deyildi. Gənc, enerjili adamların qızıldan qiymətli vaxtı beləcə boş-boşuna havaya sovrması onu dəhşətə gətirirdi. Düşünürdü ki, vaxt gələcək, bunlar itdən betər peşman olacaqlar, amma itirilmiş vaxtı geri qaytarmaq mümkün olmayacaq.

Evlənməklə həyatının ən böyük səhvinə yol verdiyini fikirləşirdi. Gərək özünə gün-güzəran qazanandan sonra bu addımı ataydı. Hesab edirdi ki, həyat səni öyrədənəcən ömür ötüb keçir, gərək özün öyrənəsən. Dürdanə vəziyyətlə barışmalıdır, başqa çıxış yolu yoxdur. Burda qalsam, mən də o çayxana avaralarının bir tayı olacağam, bundansa ölüm yaxşıdır. Səhər açılır, axşam olur, günlər bir-birindən fərqlənir. Yox, lap belə də demək olmazdı, arvadı dünən yarpaq dolması bişirmişdisə, bu gün borş yeyəcəkdilər. Dünən ayın 14-üydü, bu gün 15-idir. Fərq yalnız bundan ibarət idi. Başqa əsaslı dəyişiklik də baş vermişdi; arvadı hamiləydi. Amma ailənin büdcəsi yox idi, özü də bir qara qəpiyin yiyəsi deyildi. Düzdü, arvadı pulsuzluğunu başına qaxınc etmirdi, amma özü bu vəziyyətlə barışa bilmirdi. Nə vaxta qədər mağazadan siqareti nisyə götürəcəkdidi? Bəzən gündəlik ərzaq almağa da pulu olmurdu, üzünə üz tutub ayaqlarını

sürüyə-sürüyə mağazaya yollanırdı, yol boyu özünü lənətləyirdi. Mağaza sahibi tanış adam olsa da, nisyə mal istəyəndə xəcalətdən ölürdü, əməlli-başlı tər tökürdü. Borc borcun üstünə yığılırdı. Evdə arvadın üzünə baxa bilmirdi, nolsun, qadın dinmirdi, nə vaxtsa bomba kimi partlayacaqdı. Bu axşam dostlarıyla danışandan sonra qəti qərara gəldi. Əli-ayağı sağ-salamat ola-ola, arvadın dizinin dibini kəsdirməyi kişiliyinə sığışdırmırdı. Arvad kimi evdə oturan kişilərdən zəndeyi-zəhləsi gedirdi. Özü də aza qane olan adam deyildi, maksimalist idi. Xeyli düşünəndən sonra bu qənaətə gəldi ki, burda qalsa, güzəranını düzəldə bilməyəcək, eləcə sürünə-sürünə yaşayacaqlar. O düşünürdü ki, gənc ailələrin dağılmasının əsas səbəbi maddi imkansızlıqdır. Hər bir qadın yaxşı yaşamaq istəyir, evə pul gətirə bilməyən, qadınının maddi ehtiyaclarını ödəyə bilməyən kişi kimə lazımdır? Kasıbçılıq, maddi ehtiyaclar tez bir zamanda sevgini nifrətə çevirir. Rəhim maddi sıxıntılardan dəhşətli dərəcədə qorxurdu. Onun gələcəklə bağlı böyük planları vardı, indi yaşadıkları atasından qalma köhnə evi söküb yerində ikimərtəbəli ev tikmək, özünə maşın almaq istəyirdi. Rəhim gələcəkdə ailəsinin nədənsə korluq çəkməsini istəmədiyi üçün indidən yaxşı pul qazanmağın yollarını axtarır, vaxtı fəvqə vermək istəmirdi. İnsan öz gələcəyinin təməlini məhz cavanlığında qurmalıdır, bunun üçün də yaxşı maddi imkan olmalıdır.

Atası Rəhimi kasıbçılıqla böyütmüşdü, rəhmətlik kişi neft mədənlərində fəhlə işləyirdi, nöyüt, salyarka iyi onun paltarlarına, hətta bədənində də hopmuşdu. Anası ərinin alt paltarlarını nə qədər yusa da, mazut qoxusu çəkilib getmək bilmirdi. Kişinin özü də qapqaraydı, elə bil mazuta salıb çıxarmışdın, öz adı Seyidağa olsa da, kənddə hamı onu “Qara” deyə çağırırdı. Rəhim orta məktəbdə yaxşı oxuyurdu, özünə, biliyinə güvənirdi deyən, qəbul imtahanlarını verib instituta daxil olacağına zərrə qədər də şübhəsi yox idi. Sənədlərini Neft-Kimya İnstitutunun neft-mexanika fakültəsinə vermişdi. Amma bəxti gətirmədi, ona dedilər ki, bala, get, yaxşı hazırlaş, gələn il gələrsən. O gündən Rəhimin oxumaq həvəsini sanki qırx arşın quyunun dibinə atdılar, bir daha kitab-dəftər üzünü açmadı. Kənd arasına çıxmaq, kimsənin gözünə görünmək istəmirdi. Qohum-əqrəbadan, ona ümid bəsləyən müəllim-

lərindən də yan gəzirdi. Arada özünə təsəlli verirdi ki, guya oxuyanların ağzı bala batıb? Odey, qonşumuz İslamın oğlu Səfər Rostovda institut bitirib, diplomu evdə pas atır, özünün də günü talkuçkada keçir, maşallah, alveri də pis getmir. Əməlli-başlı özünü tutub, yağın içində “07” sürür. Kəndin milyonlərindən olan Əlisəfa heç adını düz-əməlli yazsa bilmir, zır bisavadın biridir, vaxt vardı, onun-bunun qapısından göy-göyərtili yığıb aparıb bazarda satırdı. Bir gün eşitdi ki, Əlisəfa həyətdə gül parniki salıb, elə onunla da bəxti gül vurdu. Əlisəfa günbəgün varlanmağa başladı, parniklərinin sayı da artdı. Vaxt dolandı, zaman gəldi, Əlisəfa güldən qazandığı pulla həyətlərində ikimərtəbəli villa ucaldı, kəndə birinci “Mercedes”i o gətirdi. Əlisəfa xarici maşınla kəndin içindən keçəndə bütün kənd camaatı onun maşınının tamaşasına dururdu. Daha Əlisəfa tülküdurmazdan belində yaş göy-göyərtili kəsəsi daşıyan Əlisəfa deyildi. İndi o, Kənd Sovetinin sədriylə, bölmə rəisiylə, biznesmenlərlə oturdurdu. Vaxtilə qapısından göy-göyərtili, tərəvəz apardığı adamlara Allahın salamını belə verməyi özünə sığışdırmırdı. Evində qulluqçu saxlayırdı. Bir arvadla kifayətlənməyib ikinci dəfə on səkkiz yaşında gözəl-göyçək bir qızla evlənmişdi və kooperativ binalardan birində ona üçotaqlı bir ev almışdı. Əlisəfanın evdəki köhnə arvadından üç oğlu vardı. Təzə arvad alanda arvadı qorxusundan cıqqırını da çıxarmadı. Neyləyə bilərdi? Həm də ki, ona nə lazımdı? Əri bütün maddi ehtiyaclarını ödəyirdi, özü də padşah xanımı kimi yaşayırdı. Sinəsi, boyun-boğazı qır-qızılla dolub-daşırdı.

Çətin dövr idi, kənd uşaqları gözünün qabağında qaba, yaşlı kişilərə çevrilmişdilər. Onlar çörək pulu qazanmaq üçün hər işləməşğul olurdular, fəhləlik edir, əkin-biçində atalarına kömək edir, bazara meyvə-tərəvəz aparıb satırdılar. Yaşları çox az olsa da, onlara uşaq demək olmazdı, onların uşaqlığın sevincini dadmağa macalı olmadı.

Yay mövsümü yenidən başlamışdı, Rəhim məhlədəki iri tut ağacının altında oturub fikirlilikli siqaret tüstüləyirdi. Çiyininə qonan əldən diksindi, başını qaldıranda dostu Mirzəylə üz-büz gəldi. Mirzənin həm ata tərəfdən, həm də ana tərəfdən dolamadan-dolamaya Rəhimə qohumluğu da çatırdı. Rəhimin valideynləri dayı-oğlu-bibi-qızı idilər. Kölgəsində dincəldikləri bu

qədim-qayım tut ağacını vaxtilə Mirzənin atası Əhməd kişi əkməmişdi.

– Nə olub, ay brat? Gəmilərin batıb nədi? – deyərək Mirzə onun böyrünü kəsdirib oturdu.

– Əşi, nolaçaq? İş yox, güc yox, avara-sərgərdan gəzib-dolaşmaqdan bezmişəm. İndi mənim pul qazanan vaxtımdı, mənim taylarım qaz vurub qazan doldurur. Mənim elə bil bəxtimi bağlayıb açarını da dəryaya atıblar, – Rəhim dostuna işsizlikdən gileyləndi. Mirzə təəccüblə dostunu süzdü və əlini yüngülcə onun kürəyinə şappıldatdı:

– Baa, alə, mən elə bilirəm, sən işləyirsən e. Bəs bunu mənə deyinən də, ay zalım oğlu. Mənə bax, balıqçı Rəfaeli tanıyırsan da.

– Hə, nöş tanımıram?

– Primorskidə onun restoranı var. Bu dəqiqə sezon başlayır, ona yaxşı ofisiyant lazımdır. Yaxşı da pul verir. İşləyə bilərsən?

Mirzə Rəhimi necə həvəsləndirdisə, Rəhim əlüstü razılığını verdi.

– Vəssalam, brat. Sənin işin düzəldi, – Mirzə qolunu Rəhimin boynuna saldı, – indi bu təzə işi “yumaq” lazımdır. Bir araq ala bilərsən? Qalanı mənlikdir.

Rəhim dedi, alaram. Məhlədəki marketdən Rəhim araq, Mirzə isə pomidor, yumurta, çörək, bir az da kolbasa götürdü. Mirzə dedi ki, evdə təkəm, anam bacısı ilə gedib, Allah bilir, nə vaxt gələcək. Gedək bizdə oturaq, başımızı açaq.

Mirzə elektrik qaynaqçısı idi, yəni “svarsik”lik oxumuşdu. Gül kimi sənəti ola-ola, getdi qurşandı qumara, bir gün uddu, bir gün uduzdu, o vaxt ayıldı ki, gördü öz ömrünü uduzub. Ömrünün sandığında gizlədiyi naftalin qoxulu günlər isə daha əvvəlki təzə-tər deyildi; bu yıpranmış günlər indi nə ona lazım idi, nə də özgəsinə.

Mirzə bir arvad aldı, ayağı bəd oldu, toydan yığılan pulları elə toydaca uduzdu, səhər çörəyi dükandan nisyə götürdü. Sonra bədəy qurşandı. İkimərtəbəli evlərinin birinci mərtəbəsində qoca anası qartımış qızıyla birgə qalırdı. Bu evi dədəsi Əhməd kişi cavanlığında tikmişdi. Həddən ziyadə sadəlvəhlüyünə görə kənd içində adının qarşısına bir ayama da qoşmuşdular – Gic Əhməd. Yaxşı başmaq, nələyin tikərməmiş, bir sözlə, halal adammış rəhmətlik.

Onun ən qiymətli yadigarı məhlədə öz əliylə əkdüyü tut ağacıydı ki, hər il yay gələndə uşaqlar

budaqlarından qopmaq bilməzdi; qarınları köp verincə şirəli tutdan yeyər, aşağıdan boylana-boylana qalan qocaların da payını yağdırardılar. Günün istisi aləmi yandıranda dözülməz bürküdən qaçıb ağacın sərin kölgəsinə sığınan məhlə cayılları, az qala, hər gün bu ağacı əkənə rəhmət oxuyardılar. Belə vaxtlarda Mirzənin üzü gülürdü.

Əhməd kişi bu tut ağacını öz övladlarından çox istəyərmiş və deyərmiş ki, mən dünyaya elə bu ağacı əkməkdən ötrü gəlmişəm.

Mirzə yuxarı mərtəbədə tək qalırdı, evin divarlarını lüt qız şəkilləri ilə bəzəmişdi. Dədəsi xalçadan asılmış taxta çərçivədən bu lüt əndlərə baxıb bığaltı qımışdı. Gözləriylə oğluna “ay xətəkar!” deyirdi.

Növbənöv bahalı araq şüşələri (əlbəttə, bu şüşələrin içi boş idi), növbənöv müxtəlif fiqurlu alışqanlar bu evdə bəs deyincə idi. Onları səliqə ilə düzüb kolleksiya yaratmışdı. Bekarçılıq canını üzüb əldən salanda şam düzəldirdi. Şamın düzəldilmə üsulunu hamıdan gizli saxlayırdı. Yanına gələn dost-tanışı şamsız yola salmazdı. Bu işdən özü də ləzzət alırdı.

Mirzə ikinci arvadı alanda üstdəki evə yüngülcə əl gəzdirdi. Qonşuluqdakı toyaxşamında naxışlığı gəlmişdi; əli gətirmişdi bu dəfə. Aşıqda üç min “göy” aparmışdı, çöməltmə oturmaqdan qıçları qıç olmuşdu, sağ əlini dizinə o qədər çırpmışdı ki, baldırı göynəyirdi.

Hay-həşir qoparmışdılar ki, hara qaçırsan? – Oynamıram! – deyib sivişmişdi. İndi bir qucaq pulu evdə döşəməyə töküüb çinlədikcə “qurtardım”, deyirdi, “oynamıyçeyəm day” deyirdi.

Gecə-gündüz “ağ at”ın belindən düşməyən Ramiz günü bir şüşə arağa iki günə evini rəngləyib təhvil verdi. Mirzə həyatında ikinci dəfə dəvətnamə vurdurdu. Dəvətnaməyə bu sözləri də yazdırdı: “Subaylarınızdan görəsiniz!”

Mirzənin yaşı qırxı ötmüşdü, xarakteri və yaşadığı həyatın mahiyyəti üz cizgilərində öz əksini tapmışdı; üzündəki qırıqlar onu yaşından xeyli böyük göstərirdi, aldığı qız da elə özünə bab idi. Qızın qoca anası ar-həya eləmədən sevincindən çırtıq çalıb oynayırdı, axır ki, qızının baxtı açılmışdı. Mirzə qayınanasını inandırmışdı ki, hər şey yaxşı olacaq.

Toy günü qonşu kəndlərdən qumarbazlar dəstəsi də axışib gəldi. İnsafən, şuluqluq-filan olmadı. Hərçənd, lotuların dili ilə desək, o toyda

ki şuluqluq olmadı, dava düşmədi, nə ləzzəti?.. Hansı toyda ki qarğaşalıq olur, kimsə kimisə bıçaqlayır, həmin toyun səsi-sorağı uzun müddət qulaqlardan çəkilmirdi. Aradan lap iyirmi il keçsə belə, söz düşəndə deyirdilər, yadıdadır, filankəsin toyunda filankəs filankəsi vurdu, o toyda filan xanəndə oxuyurdu və s.

Mirzənin birinci toyunda qalmaqal düşmüşdü, qumar üstündə “razborka”ya çıxan cavanlar bir-birinin üstünə bıçaq çəkmişdilər. Ağsaqqalların iş qarışmasından sonra qan-qada sovuşmuşdu. İndi o vaxtdan on beş il – bir igidin ömrü – keçmişdi. Təzə bəy köhnə qurd idi. İşin çəmini yaxşı bilirdi. Toyqabağı bütün tədarükü-filanı özü təkbaşına görmüşdü. Toy qaydasınca keçmişdi.

Mirzədən bədgüman olanlar yanıldıqlarına sevindilər. Şükür! – dedilər, – adam oldu. O, yaxşı kabab bışirməyi də bacarırdı. Bir gün balıqçı dostu onu yolda görüb məşinini saxladı:

– Alə, səni göydə axtarırdım, yerdə əlimə düşmüşən. Bura bax, kababxananı açmışam, kababçım yoxdu, nə deyirsən?

Beləcə, Mirzə kababçılığa başladı. Kababxananın varlı müştərilərinə qulluq edə-edə şirin dili, səliqə-sahmanı, mehmannəvazlığı ilə onların rəğbətini qazandı. Kef çəkmək üçün bu xəlvət guşəyə çəkilənlər ondan səxavətlərini əsirgəmirədilər. Elə yüngülcə “Miri” deyən kimi qabaqlarında fas-farağat dururdu. Müştərinin damarını tezcənə, çox asanlıqla tutmağı bacarırdı.

Di gəl, kababxananın şefi öz dostu olsa da, onunla heç yola getmirdi. Neçə dəfə gəlib görmüşdü ki, Mirzə lül-atəş tüstüləyən manqalın önündə yellənir. Arvadına demişdi ki, bu bədbəxt axırda özünü yandıracaq. Dəfələrlə Mirzə ona təpinmişdi:

– Bu zəhrimarı az tök də tuluğuva, ay zalım!

– İçməsəm, düz gəlmiş, qədəş... – demişdi Mirzə.

İçindəki yanğını “şeytan suyu” ilə söndürürdü. Elə bil nəsə qiymətli bir şey itirmişdi, axtarırdı və tapmayıb dəli olurdu, cumurdu arağa.

Təzəlikcə kəndə xəbər yayılmışdı ki, Mirzənin arvadı üz qoyub dədəsi evinə və qayıtmayıb. Bu məyusedici xəbər heç gedib kəndin o başına çatmamış kəndin bu başından daha məşum bir xəbər ox kimi sıyrılıb hələ yolda olan əvvəlki xəbəri ötüb keçdi.

Mirzə gecə toyaxşamında beş min “göy” uduzub və uduzduğu pulu səhər çatdıracağını vəd edərək evə gəlib. Elə həmin gecə zirzəmidə əlinə keçən kəndiri pərđiyə bərkidilmiş yoğun mismara bənd edərək özünü asıb. Bu bədbəxt hadisə hələ çox sonralar baş verəcəkdi. İndi isə Mirzə ilə Rəhim üz bəüz oturub ucuz Bakı araqından hortdadır, badımcan turşusu ilə “zakuska” edirdilər. Rəhimin dostu hələ subaylıq dövrünü yaşayırdı. Rəhimə araq içməyi, nərd oynamağı Mirzə öyrətmişdi. Arada “sobrazim” eləyib Mirzəgildə başlarını açırdılar. Bir dəfə yenə tində rastlaşdılar, Rəhim Mirzənin qırımından vurmaq havasında olduğunu əlüstü hiss elədi. Amma nə Mirzədə, nə də Rəhimdə pul vardı. Rəhim mağazadan nisyə araq götürməyi boynuna çəkdi, Mirzənin bir anda qırışığı açıldı:

– Sağ ol e, oğulsan! Götür gəl, gedək bizə, yeməyə bir şey taparıq.

Mirzənin anası Rəhimin qoltuğundakı araqı görüb deyinnməyə başladı:

– Bu avara səni də öz gününə salacaq. Cavan oğlansan, indidən piyaniskalığa qurşansan, sənin axırın nolacaq, hə?

Rəhim bilmədi nə desin. Yaxşı ki, Mirzə özünü yetirdi:

– Ay arvad, sənin əlindən bu xarabaya bir adam gələ bilmir. Get öz işinlə məşğul ol da. Pay atonnan!

Arvad başını bulayıb öz otağına çəkildi. Mirzə bu həyətdə o qədər dava-qırğın salmışdı ki, yazıq arvadın gözü qorxmışdu. Beyni çöndü, vəssalam, gözünə heç nə görünmürdü, əlinə keçəni vurub dağıdırdı, həyət-bacanı viran qoyurdu.

Mirzə soyuducunu açanda məlum oldu ki, evdə qurban ətindən başqa dişə dəyəsi bir şey yoxdur. Rəhim gerilədi:

– Yox e, qurban ətiynən araq içməzlər, günahdır. Bəlaya gələrək.

Mirzə əti soyuducan çıxarıb kranın altına tutdu.

– Qurban olum Allaha! Bir adamın toyuğuna kiş demirik ki. Qorxma alə, Allah keçər günahımızdan.

Rəhim isə qorxurdu.

– Bəlkə, araqı saxlayaq sabaha? Yeməyə də bir şey fikirləşərik, bəlkə, pul oldu, toyuq alıb qızardarıq, əməlli-başlı oturarıq da, – deyər Mirzəni fikrindən döndərmək istədi.

Mirzə əti tavaya doğraya-doğraya gülürdü və Rəhimin qorxaqlığına lağ edirdi:

– Alə, sən nə ağciyər adamsan? Qorxma, pis adama heç nə olmaz.

Arada vaxtı keçmiş zarafatlarla Rəhimin başını qatmaq istəyirdi. Mirzənin orta məktəblə bağlı çoxlu gülməli xatirələri vardı. Deyir, bir dəfə ədəbiyyat dərində müəllim dər oxumayan Ağabalanı ayağa qaldırır ki, dər si danışsın. Ağabala da hıqqına-hıqqına qalib, bu dəmdə Cahən adlı qız qəfil bir hava buraxır. Müəllim hələ də hıqqınmaqda olan Ağabalaya deyir: – Otur, Cahən sənin yerivə cavab verdi. Mirzə hər dəfə bu boyat xatirəni danışanda Rəhim ilk dəfə eşidirmiş kimi qəşş edib özündən gedirdi.

Həmin gecə qurbanlıq ətlə araq içdilər. Gecənin hansı vədəsiydi, bilmədi, qəfil sancı onu elə bil yatağından qaldırıp yerə çırpdı, mədəsi doğranırdı. Alnına soyuq tər gəldi, özünü tualetə güclə çatdırdı, şəhadət barmağını boğazına saldı ki, qaytarsın. Nə qədər öyüdüsə, qusa da bilmədi, ağrıdan qıvrılırdı, sancı israrla həmlə edirdi. Səsə anası oyandı:

– Nə olub, ay bala? Bayaq evə gələndə də heç özündə-sözündə deyildin.

– Ölürem, tez mənə bir ağrıkəsici dərman tap, – deyər bildi. Özünü yatağa güclə yetirdi. Anası: – bəlkə, zəhərlənmişən, “skorı” çağırım? – deyər təşvişə düşdü. Qorxusundan anasına deyər bilmirdi ki, qurban ətiylə araq içmişəm. Arvad namazını bir gün də keçirmirdi, Rəhim evə içkili gələndə ona itin sözünü deyirdi. “Min dəfə demişəm, bu evə içki içib gəlmə, mən ağzı dualı adamam, məni günaha batırırsan, ay igidölmüş!” Rəhimin atası da yaxşı vuran idi, amma mədəsindən əməliyyat olunandan sonra həkim ona demişdi ki, içsən, öləcəksən. Ona görə də içkinin daşını birkərəmlilik atmışdı. Son vaxtlar namaz qılmağa başlamışdı. Amma Rəhim uşaq olanda atası hər gecə evə sərxoş gəlirdi və anasını xub deyincə basıb döyürdü. Ona görə də Rəhim içəndə anasının köhnə yarası təzələnirdi, deyirdi, cavanlıqda atan günümü qara elədi, indi də sən başlamısan. Rəhim ana bətnindəki uşaq kimi ayaqlarını qarnına yığıb qıvrılırdı. Təcili yardım çağırılmasına razılıq vermədi. Anasının ağlına gəldi ki, ona marqans suyu içirsən. Bir litrlik bankada marqans suyunu zorla ona içirdi. Bundan sonra Rəhim axır ki, yediklərini qaytara bildi. O vaxtdan bir daha qurban ətiylə spirtli içki içməyəcəyinə and içdi.

Rəhim Rəfaelin "Primorski"dəki kababxanasında işləməyə başladı. Əlisəfanın da bu kababxanaya tez-tez güzarı düşürdü, hər dəfə də başqa bir qızla gəlirdi. Hamısı da say-seçmə qızlar idi, Əlisəfa onlara yaxşı pul buraxırdı. Onlar açıqlıqda oturmurdular, Rəfael onlar üçün ayrıca kabinet saxlayırdı. Yaxşıca yeyib-ıçirdilər, hesabı istəyəndə Əlisəfa hər dəfə Rəhimin cibinə əlavə pul basırdı. Bir dəfə Əlisəfa yaxşıca yeyib-ıçəndən sonra əlini köpmüş qarnına çəkib gərnəşdi və dedi:

– O bir söz var e, deyirlər ki, ac ol, kişi ol. Alə, acdan kişi olar? İki əl bir başı dolandıra bilmirsə, onun kişiliyindən nə olacaq? Pul qazana bilməyən kişidən kişi çıxmaz. Bunu yaduvuzda saxlıyun!

O vaxtdan xeyli vaxt keçsə də, Rəhim bu sözləri heç cür unuda bilmirdi və Əlisəfanı haqlı hesab edirdi. İnsafnan danışsaq, Əlisəfa tənbel adam deyildi, uşaqlıqdan çörək qazanmağa başlamışdı, səhər tezdən hamı isti yerində yatanda Əlisəfa qapılardan tərəvəz yığib arabayla bazara aparırdı, bəzən də yaş kisələri belində daşıyırdı. Rəhim düşünürdü ki, Əlisəfanın bahalı maşında gəzməyə, villada yaşamağa, evində qulluqçu saxlamağa, həyatın zövq-səfasını çəkməyə haqqı var. Deyirdilər, Əlisəfanın naxışlığı var, hansı iş əl atırsa, bəxt üzünə gülür. Rəhim də xəyalən özünü Əlisəfanın yerində görürdü, onun kimi bahalı maşın sürürdü, evində qulluqçu saxlayırdı. Bəzən də bu xam xəyallardan yorulurdu, düşünürdü ki, o, heç vaxt Əlisəfa kimi varlana bilməyəcək. Doğru deyirlər, adamın gərəkdir bəxti olsun. Hoppanıbdüşməklə deyil.

Rəhim Rəfaelin kababxanasında tək-cə ofisiantlıq etmirdi, gecədən xeyli keçmiş müştərilər çəkilib gedəndən sonra cəmi bir-iki saat yata bilirdi. Səhərin gözü açılar-açılmaz qalxıb əlində dirmix kababxananın ərazisini təmizləməli, stol-stulları qaydaya salmalı idi. Ətraf siqaret kö-tükləriylə, sür-sümüklə, kirli salfetkalarla, boş butulkalarla dolu olurdu. Səhər 7-yə qədər hər tərəf tərtəmiz olmalı idi. Rəfael səhər obaşdan qalxıb obyektə gəzirdi, gözünə bircə siqaret kö-tüyü dəysəydi, dərhal Rəhimi işdən qova bilərdi. Çox əzəzil adam idi. Arvadı da onun

qorxusundan tük salırdı. Heç kəs onun sözünün qabağına söz deyə bilməzdi. "Volqa"sının yük yerində qoşalılə saxlayırdı, kiminlə sözü çəp düşürdüsə, cumurdu maşına. Vuran əli də var idi, çox qüvvətli adam idi. Zalım oğlunun Tanrıya, ya şeytana qulluq etdiyi bəlli deyildi. Bir dəfə oğlu Sahib maşını ondan icazəsiz qaçırmışdı, Rəfael hirsindən dodaqlarını gəmirə-gəmirə kababxananın həndəvərində dolaşırdı. Mirzə Rəhimin qulağına pıçıldadı ki, Sahib bunun əlindən sağ çıxmıyacaq, görərsən. Heyvan kimidi, vuranda baxmır, oğludu, ya kimdi. Vurub xosunvay edəcək.

Gün günortadan əylən vaxtı müştərilər çoxalmağa başladı. Rəfael gözə dəymirdi, çox güman ki, içəri otaqlardan birində yatmışdı. Uzaqdan Rəfaelin maşını göründü, təpəliyi aşib dəniz yoluna düşən maşın yavaş-yavaş yaxınlaşdı. Maşın kababxananın arxa tərəfində dayandı. Rəfael maşını həmişə bu yerdə saxlayırdı. Sahib maşından düşəndə Rəfaelin səsi ildırım kimi çaxdı:

– Bura gəl ə, küçük!

Sahib atasının xasiyyətinə bələd idi, bilirdi ki, onu möhkəm vuracaq, bununla belə, qorxmıdan gəlib düz atasının qarşısında dayandı. Rəhim şillənin nə vaxt açıldığını görməyə macal tapmadı, gözünü qırpınca Sahibi tirtap yerə sərilmiş vəziyyətdə gördü. Söyüş Rəfaelin ağzından horra kimi tökülürdü. Sahibin ürəyi getmişdi, heç qımıldanmırdı. Nə Mirzə, nə də Rəhim Rəfaelin qorxusundan yaxına gedə bilirdilər. Rəfael soyuqqanlılığını itirmədən Mirzəyə tərəf çönüb dedi:

– Ə, ordan bir vedrə soyuq su gətir, əndər bu oğraşın üstünə.

Mirzə cəld çuqun vedrəni krandan soyuq suyla doldurub gətirdi və suyu Sahibin üstünə atdı. Sahib ehməlcə başını tərpetdi. Mirzə canıyananlıqla dedi:

– Ölməyib, diridi.

Rəfael tövrünü pozmadan soruşdu:

– Sən elə bilmişdin öləb?

Mirzənin özü də Rəfaeldən ehtiyat edirdi, bir də gördün, beyni çöndü, Mirzəni də vurub xosunvay elədi. Ona görə onunla ehtiyatla dolanırdı. Rəfael sözü elə soruşdu ki, Mirzə hesabını götürdü:

– Yooox, əşi, zarafat eləyirəm də, – deyə sözü fırlatdı.

Rəhim Rəfaellə məsafə saxlayırdı, bildirdi ki, ağzı pərtovdu, işçidən narazı qalanda söyübatırır. Bu adam öz işçiləriylə təhqiramiz formada rəftar edirdi, onun təbiətində barbarlıq vardı, çox qəddar adam idi. Amma yüksək vəzifəli, imkanlı müştərilərin qarşısında sifəti yüz səksən dərəcə dönürdü, belə vaxtlarda onu tanımayan adam deyərdi ki, bu kişi nə gözəl insandır! Rəhimi heyrət bürüyürdü, insan bir anın içində necə dəyişilə bilərmiş! Burdakı ab-hava Rəhimin heç xoşuna gəlmirdi, yediyi yemək də canına sinmirdi. Rəhimin öz halal zəhmətiylə qazandığı pulu Rəfael ona minnətlə verirdi. Bilirdi ki, bir gün zəhərini onun da üstünə tökəcək. O isə havayı gülləyə qabırğa vermək istəmirdi.

Bir gün dan yeri ağarmamış səssizcə yerindən qalxdı, əynini geyinib çölə çıxdı, it duyduq düşüb qumların kəhrəba ağuşunda qaraltı kimi görünən damından çölə çıxsa da, sonradan onu tanıyıb quyruğunu buladı və tənbel-tənbel əs-nədi. Duzlu sudan gövdəsi aşınmış və sahildə böyrü üstə qalmış gəminin iri, nəhəng silueti və sükutlu adamı vahiməyə salırdı. Sallaqxana damının qabağında asılmış qoyun dərisi lap diri adama oxşayırdı. Gözü yaxşı seçməyən elə bilərdi, orda kimsə dayanıb. Uzun illər bu gəminin tamhüquqlu sakinləri olmuş siçovullar da onu çoxdan tərək etmişdilər. Xiffət və heç kimə, heç nəyə gərək olmamaq hissi onun içini də büsbütün çürütmüşdü. Bu gəmi okeanlar üçün, uzaqda göz vuran mayak üçün, lap elə zir-zəmisində vurnuxan siçovullar üçün də möhkəm darıxırdı. İt hürsəydi, işlər korlana bilərdi. Rəfael yuxuda olsa da, qulağı darı dəlirdi, bircə səsə yuxudan dik atılırdı, zalım oğlu çox sərvaxt adam idi. Rəhim qumluq təpənin üstünə çıxıb ordan ipliği qırılmış kimi üzəşığı yelləndi, bir daha arxaya baxmadı.

Rəvan böyüyüb tay-tuşlarına qoşulandan saplağı qırıq armud kimi başını aşağı tutub gəzirdi. Atası ola-ola yetim kimi gəzib-dolanmaq da bir ayrı dərddi. Anasının üz-gözünə, alınına düşən qırıqlara, kişi əlinə oxşayan cadar-cadar olmuş əllərinə, qara saçlarının arasından iz salmış ağ cığırlara, baxımsız qalmaqdan təravətini itirmiş vücuduna baxdıqca onu sahildə

kimsəsiz qalmış gəmi ilə müqayisə edirdi. Atası onu ömrün sahilində yalnız buraxıb getmişdi. Uzun müddət idi ki, atasından bir səs-soraq yox idi. Əvvəllər arada pul göndərməyi vardı, iki-üç il idi ki, pul da kəsilmişdi. Dürdanə məcbur olub xırdavat alverinə başlamışdı. Amma Rəvan böyüdükcə onun xərcləri də artırdı. Anasının əziyyət çəkdiyini görən uşaq səkkizinci sınıfdən məktəbi atdı və iş axtarmağa başladı. Yaşı az olduğu üçün onu heç yerdə işə götürmürdülər. Bir müddət qonşusu Ağakərimin marşrut avtobusunda konduktor işlədi. Ağakərim də insafsızın biri imiş, bir-iki dəfə onun pulunu kəsdi və üçüncü dəfə də bu hal təkrarlananda Rəvan onun verdiyi qəpik-quruşdan imtina edib səhəri günü işə çıxmadı.

Rəfael eyvanda oturub siqaret tüstülədirdi, kefi ala buluddaydı. Birdən gözü uzaqdakı hündür qayanın üstündə oturmış uşağa sataşdı. Artıq neçənci dəfə idi həmin uşağı o qayanın başında görürdü. Uşaq o çopur qayanın üstündə saatlarla oturur, gözünü sahilə böyrü üstə qalmış gəmiyə zilləyib uzun-uzadı fikrə gedirdi. Rəfael işçilərdən birini yanına çağıraraq tapşırırdı ki, getsin o uşağı yanına çağırırsın.

– Məni çağırırsınız, əmi?

Rəfael dönüb uşağı başdan-ayağa süzdü, uşaq kasıbyana geyimindən utanan kimi oldu, barmaqlarını ovcunda sıxmağa başladı.

– Kimin oğlusan, a bala? – Rəfael ötkəm səsle soruşdu.

– Rəhimin.

– Hansı Rəhim? Dayan görüm, sən mədəndə işləyən Gülağanın nəvəsi döyülsən?

– Hə, onun nəvəsiyəm.

– Toçnu atova oxşayırsan. Aton haralardadır? Çoxdandır kənd-kəsəkdə görünür.

– Atam Urusetdədi. Orda işləyir.

Rəfael uzun-uzadı uşağı süzüb fikrə getdi, handan-hana dilləndi:

– Oxuyub eliyirsən hardasa?

– Yox, əmi. Dolanışığımız çətindir. Məktəbdən çıxmışam. İşləmək istəyirəm.

– Burda işləyə bilərsən? Yaxşı işləsən, səni daimi yanımda saxlayacam. Yay-qış burda qalacaqsan.

Rəvan sevindiyyindən tez-tələsik: – Əlbəttə, – dedi, – işləyərəm, əmi.

Rəfael üzünü həyəətə tutub səsinin gur yerinə saldı:

– Mirzəəə, gəl bu uşağa işini başa sal. Bu gündən burda işləyəcək...

Sonra ağır-ağır yerindən qalxıb həyəətə düşdü, “Volqa”sına əyləşib mühərriki işə saldı. Maşın yerindən dartınıb kənd səmtinə istiqamət götürdü...

Anlaşılmaz bir hiss Rəhimin ürəyini elə hey sıxırdı, bir yerdə qərar tuta bilmirdi, bazar uşaqlarının sorğu-suallarından da qaçırdı. İçində bir çırpıntı vardı, ötən gecə gördüyü yuxu isə neçə vaxtdan bəri beynində dolaşan fikrin qəti nöqtəsini qoydu: vətənə qayıtmalıdır, vəssalam!

Azğınlaşmış Rəfael inək balasını ayağının altına alıb çığnayan kimi Rəvanı təpiyinin altına salmışdı. “İtin oğlu, sənə çörək verib qudurtdum, indi də üzümə ağ olursan?” Rəhim heç cür oğlunu onun əlindən ala bilmirdi, elə bil onu böyrü üstə qalmış gəmiyə zəncirləmişdilər, zəncirləri qırmaq iqtidarında deyildi, ağzı

köpüklənə-köpüklənə Rəfaeli söyürdü. Özünü istifadə müddəti çoxdan bitən böyrü üstə düşüb qalmış gəmi kimi hiss elədi. Ona elə gəldi ki, onu da bu gəmi kimi nə vaxtsa doğrayıb metal kimi istifadə edəcəklər. Gəmilərin vətəni sulardır, onlar üzə bilməyəndə sahil onlar üçün qürbətə çevrilir. İnsan torpağın üzərində yaşadığı kimi, gəmilər də sulara yaşayır. O, öz torpağından ayrı düşmüşdü, bu torpaqda onun yolunu gözləyən ömür-gün yoldaşı, doğma balası yaşayırdı...

Gözü qızmış Rəfael isə bu söyüşlərin heç birini eşitmirdi, təpiyi yeniyetmə oğlanın harasından gəldi vururdu. Hövlnak yuxudan ayıldı, ürəyi şiddətlə döyünürdü, ayaqlarını çarpayıdan salladı, başını tutub xeyli yerində oturdu. Soyuducunu açıb buz kimi suyu qrafından başına çəkdi. Həyəcanı səngimədi. Gecənin yarısı otaqda vurnuxmağa başladı, soyuducunun üstünə maqnitlə bərkidilmiş şəkəllə baxdı. Anasının qucağındakı körpənin məsum baxışları onu səs-ləyirdi. Qəti qərarını verdi: Artıq həvəsdir-bəsdir, biryolluq qayıdacam vətənə!

Artıq ikinci gün idi ki, Rəhim bazarda görünmürdü. Telefonuna da zəng çatmırdı. Bazarda alver edən tanışları narahat olmağa başladılar. Maştağalı Hüseynağa təsbehini şaq-qıldada-şaq-qıldada piştaxtanın arxasından çıxıb öz təklifini irəli sürdü: – Alə, gəlün Malış göndərək Rəhimin qaldığı evə. Bəlkəm, başına bir iş gəlib? Bu neçə ildə Rəhimin bazara çıxmadiğı gün olmiyib. Təki salamatçılıq olsun.

Malış dedikləri bazarda ən cavan alverçilərdən idi, bir-iki il idi ki, Bakıdan gəlib öz yerlilərini tapmışdı. Bazarda başını gırləyirdi. Onu Rəhimin qaldığı yerə yolladılar.

Az keçməmiş Malış suyu süzülə-süzülə qayıtdı:

– Xozyayka dedi ki, Rəhim şey-şüyünü yığışdırıb getdi Bakıya.

...Axsamüstü olardı...
...bir sümük-bir dəriydi...
...çoxdan ölmüşdü, yəqin,
gözləri dipdiriydi!

...əllərinin istisi
adama "gəl" deyirdi...
...nəydi onu öldürən?
kimdi?
...əcəl deyildi!..

...artıq nə fərqi vardı,
onunçün.
yazdı, qışdı?!
...vəssalam, evdən çıxıb
geri qayıtmamışdı...

...çiçəklərin qoxusu
eynən Onun iyiydi...
O, nəyi bilirdisə,
Tanrının bildiyiydi...

...sonra evə dönəndə
yazdılar baş daşına:
"...Tanrı,
Sən
bizi
Onun
gözlərinə
bağışla..."

Mətləb AĞA

Ya yazın son ayıydı,
ya iyulun əvvəli...
...ya axıydı hər şeyin,
ya da yolun əvvəli...

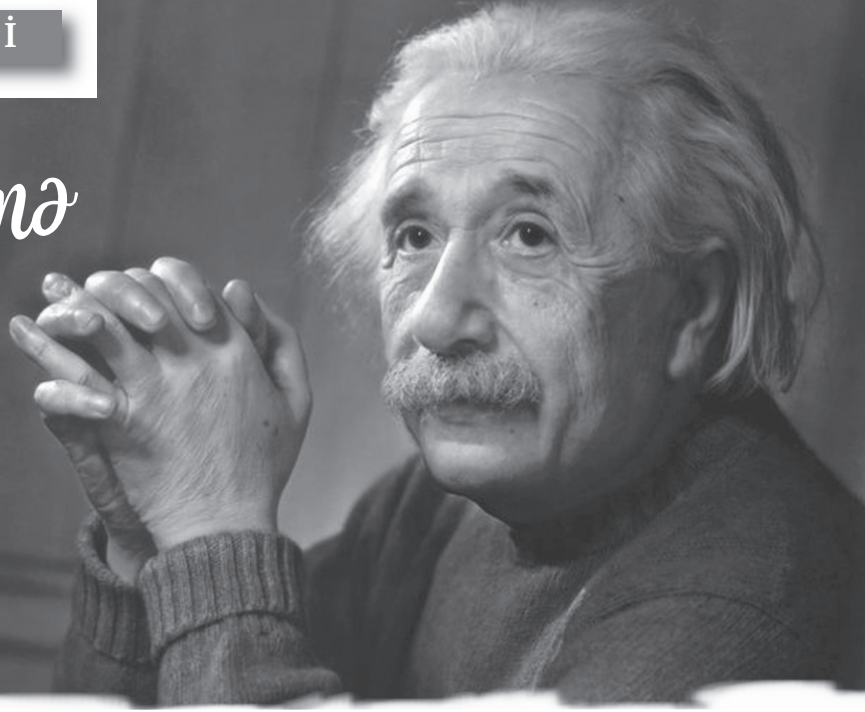
gecələr yuxusunu
qarışdırırdı sıx-sıx;
Görürdü bir şəkildi,
boz-bulanıq, yarımçıq...

dəyişirdi sifəti
güzgülərə baxanda.
nəsə gülümsəyirdi
özgələrə baxanda...

...o axşam ayrı cürdü,
kefi lap yuxarıydı...
...qapısıyla üzbəüz
bir ağac da varıydı...

...səhər durub özünü
bir budağından asdı;
Nəhayət ki,
o gecə
Şekli tamamlamışdı!

Onun gözlərinə bağışla...

Albert EYNŞTEYN (1879–1955)

Əfsanəvi fizik, müasir nəzəri fizikanın qurucularından biri, Nobel mükafatı laureatı, ictimai xadim. Bütün elmi yaradıcılığının mayasında təbiətin sirlərini qarşısızalmaz bir istəklə anlamaq cəhdi dayanırdı. Yaratdığı və bütün zamanların elmi kəşflərinin fəvqünə yüksələn ümumi nisbilik nəzəriyyəsi ilə adını dünya elm tarixində silinməz edib ölüm-süzləşdirdi.

“Öndə gedəni adamlar deyil, Tanrı özü seçir. Elə də şairi, musiqiçini, sənətkarı, rəssamı. Homeri, Avqustu, İsgəndəri, İsanı, Əflatunu, Servantesi, Şekspiri, Bethoveni, Napoleonu, Kürini, Eynşteyni adamlarını seçmişdi?” (Livraqa).

1900-cü ildə Solvey konqresində Plankın “Fizikanın binası qurulmuşdur” bəyanından beşcə il sonra fizika tarixinə “möcüzələr ili” kimi yazılmış 1905-ci ildə Eynşteyn nisbilik nəzəriyyəsini kəşf elədi... O, heç nəyin işıqdan daha sürətli hərəkət edə bilməyəcəyini üzə çıxarmaqla bir neçə yüz yaşlı qanun və nəzəriyyəni, dostu M.Plankın “bacarmayacaqsan, bacarsan belə, heç kim sənə inanmayacaq” söyləməyinə baxmayıb yenidən yazmağa çalışmış və yazmışdı... Elə bununla da dövrün

insanlarına əsrarəngiz bir aləmin qapılarını açmış, anlatmışdı ki, yeni çağın lap başlanğıcında, yeni bir dünyanın ta astanasındayıq...

Aforizmin böyük ustası S.Lets Eynşteynin xüsusi nisbilik nəzəriyyəsinin nəticəsi olan, bütün dünyada o məşhur düsturu ilə bağlı sonralar, əlbəttə, özünəməxsus üslubda deyəcəkdi: “ $E=mc^2$ tənliyini (Eynşteynin nisbilik nəzəriyyəsi) görəndə adam öz çərənciliyindən xəcalət çəkir...”

Nə XIX əsrin, nə də XX əsrin görkəmli alimləri arasında onun qədər şöhrət tapmış bir simaya rast gəlmək mümkündür. Yaygın fikrə görə, guya Eynşteynin əsərləri elə çətinmiş ki, onları ancaq çox az sayda fizik anlaya bilmiş. O zaman bəs bu sərhəd tanımayan şan-şöhrət hardandı? Yoxsa Ç.Çaplinin Eynşteynə dediyi “İnsanlar məni anladıkları üçün, səni isə anlamadıkları üçün alqışlayırlar” sözlərində, doğrudanmı, lağlağı payı yoxdur?! Yaxud dahi fizikin özünün “Bu dünyada məni ancaq bir neçə adam anladı, onlar da yanlış anladı” – sözlərini hərfi mənada başa düşməliyik?..

...Eynşteyn eyni zamanda mütəfəkkir, sözün əsl mənasında, “əsrin fəlsəfi ruhunun yaradıcısıydı”... Nils Borun Eynşteynə mək-

tubunda belə bir ifadə yer alır: “Sizə rast olmaq və Sizinlə danışmaq həyatımdakı ən güclü yaşantılardan biriydi”.

Eynşteynə görə, hətta ən kiçik kəşfin özü həmişə aydınlanmadır; özü də elə bil kimsə qıraqdan gizləncə onu tələqin eləyir, məntiqi şəklinə isə o ancaq şərh olunduğu zaman bürünür. Öz “Nisbilik nəzəriyyəsi”ylə bağlılıqda deyirdi ki, elə biləsən hissəmə, varlığımıza, şüuruma parlaq işıq yayıldı... Bu halındaykən bir alim bir mistikdən heç də seçilməz...

Eynşteyn mənəvi intuisiyaya böyük diqqət yetirirdi... “Həqiqətin intuitiv sezilməsi Eynşteynin elmi axtarışlarının mühüm tərkib hissəsiydi... Elmi yaradıcılığın mexanizminə Eynşteyn münasibətində xüsusi əhəmiyyət daşıyan intuisiya anlayışı elmi və bədii yaradıcılıqları yaxınlaşdırır...

Mənəvi intuisiyaya inam Don Kixot obrazını Eynşteynə doğmalaşdırırdı. Bütün ömrü boyu, xüsusən həyatının son günlərində Eynşteyn Servantesin romanını dəfələrlə oxumuşdu”. Yaradıcılığından əhəmiyyətli impuls aldığı Dostoyevski haqda isə etiraf edirdi ki, o “mənə bir mütəfəkkirdən, hətta Qaussdan da çox şey verir”.

1940-cı illərin sonlarına doğru yazmışdı: “Acı təcrübəmizdən anladığımız ki, həyatımızın problemlərini həll etməsi üçün rəasional tərəkürün heç də lazımi bünövrəsi yoxdur”.

Eynşteyn bu qənaətdəydi ki, dinlərin, sənətlərin və elmlərin hamısı bir ağacın budaqlarıdır... Sirlər qarşısında heyrətdən donub qalmağın özü idrak hadisəsidir. Ona görə avtobioqrafik qeydlərindən birində yazırdı: “Heyrət elmdə yaradıcılığın olduqca mühüm amilidir”.

İnsan zəkasının yaradıcı qüdrətində israrlı olan Eynşteyn inanırdı ki, elm adamına, ən əvvəl, hava kimi, su kimi mənəvi azadlıq gərək; axı o, köhnə zehniyyətin əsarət zəncirindən qurtulub azad olmağa daim can atmalıdır.

Eynşteynin günümüz üçün son dərəcə səciyyəvi sayıla biləcək sözlərindən biri də təqribən belədir: Biz nə qədər çox məlumatlıyıq və anlayışımız da nə qədər qıtdır...

Bizim Xudu Məmmədovun: “Məlum qanunlar çərçivəsinə sığmayan gözlənilməz yenilik, nağılla tərbiyə olunmamış beyinlərin narahatlığına səbəb olur. Ancaq nağılla tərbiyə olunmuş beyin hər cür yeniliyə ürəklə qol açə bilər. Yalnız ən böyük yenilikləri nağılla bənzətmək olar, qalanları gördüklərimiz kimidir...” – sözləriylə Eynşteynin: “Əgər istəyirsinizsə ki, uşaqlarınız ağıllı olsunlar, onlara nağıl oxuyun. Əgər istəyirsinizsə ki, daha da ağıllı olsunlar, onlara daha çox nağıl oxuyun” – sözləri bir-biriylə son dərəcə yaxından səsləşir...

Eynşteyn özündən cəmi bir-iki ay əvvəl ölən əziz dostunun oğluna və xanımına yazırdı: “Mişel bu qərribə dünyanı tərək etməkdə bir azca tələsib mənə qabaqladı. Amma bunun elə də əhəmiyyəti yox. Biz inanclı fiziklər üçün keçmiş, indi və gələcək arasındakı fərq olsa-olsa ancaq bir aldanış qədərindədir...”

Dünyamızda “Eynşteynin arayıb axtardığı kosmik gözəllik həqiqətən mövcuddur” (Hoffman).

Cəlal MƏMMƏDOV

EYNŞTEYN deyirdi...

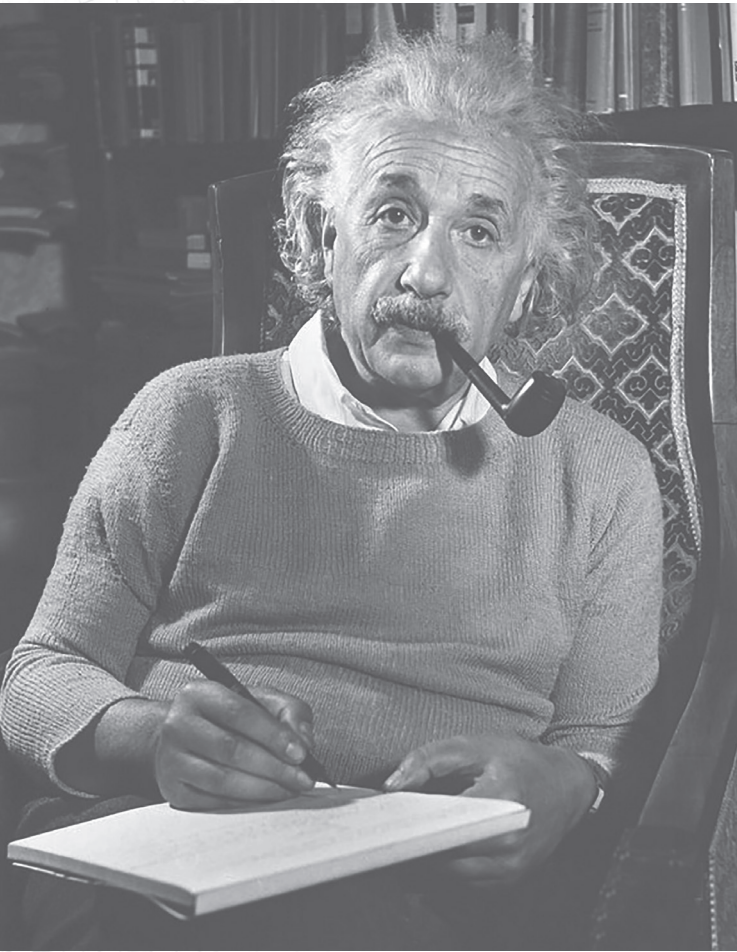
Acı təcrübəmizdən anladığımız ki, həyatımızın problemlərini həll etməsi üçün rəasional tərəkürün heç də lazımi bünövrəsi yoxdur.

Ağıllı və xoşniyyətli insanlara məxsus bir ada olması üçün nələr verməzdim; elə yer olsaydı, mən belə vətənpərvərə çevrilərdim.

Altı yaşındakı uşağa izah edə bilmirsənsə, demək, özün də anlamayıbsan.

Bilmirəm üçüncü dünya müharibəsində hansı silahla vuruşacaqlar, ancaq dördüncüsündə daşla, dəyənəklə döyüşəcəklər.

Bir xətanı iki dəfə təkrar etməyən – çox yetkin insandır.

Bir insanın zəkası verdiyi cavablardan deyil,
soruşduğu suallardan anlaşılır.

Bir ölkənin gələcəyi o ölkənin insanların
alacağı təhsilə bağlıdır.

Bizim nə qədər çox məlumatımız var və nə
qədər də az anlayırıq...

Bu dünyada məni ancaq bir neçə adam anladı,
onlar da yanlış anladılar.

Bütün dinlər, sənətlər və elmlər – hamısı bir
ağacın qol-budağıdır.

Cazibə nəzəriyyəsi o qədər gözəldir ki, yanlış
ola bilməz.

Dahiliyin mütləq həddi-hüdudu vardır,
axmaqlığın isə əsla.

Dəlilik eyni işi təkrar-təkrar görüb ayrı-ayrı
nəticələr gözləməkdir.

Dinsiz elm kor, elmsiz din topaldır.

Dostoyevski bizə həyatı göstərmişdir, bu
doğrudur; amma onun məqsədi bizim
diqqətimizi mənəvi varlığın sirrinə yönəltmək
idi...

Dünya pislik eləyənlər üzündən deyil, biganəlik
göstərib heç nə etməyənlər üzündən təhlükəli
bir yerdir.

Dünyanı nə qədər dərinədən öyrənirəmsə,
Tanrıya imanım bir o qədər güclənir.

Elm hər gün düşüncələrimizin
saflaşmağından başqa bir şey deyil.

Elm atom bombasını kəşf elədi, ancaq şərin əsl
kökü insanların beyinlərində, qəlblərindədir.

Eşqə düşməyə görə yerin cazibəsi cavabdehlik
daşımır.

Əxlaqdır bütün bəşəri dəyərlərin təməlinə
dayanan.

Əgər içərimdə “dini” deyiləcək nə isə varsa, o
da elmin aydınlada bildiyi qədər Dünyanın
Nizamına olan sonsuz heyranlığımıdır.

Əgər istəyirsinizsə ki, uşaqlarınız ağıllı olsunlar,
onlara nağıl oxuyun. İstəyirsinizsə ki, daha da
ağıllı olsunlar, onlara daha çox nağıl oxuyun.

Ən dəyərlı insanlar açıq könüllü olanlardır.

Ən gözəl insani duyğu – yaradılışın sirlərini hiss
edə bilməkdir.

Gəncliyimizdəki düşüncələrimizin əsasında da-
yanan nə var, hamısı sevgilə bağlıdır..

Görmək və anlamaq sevinci təbiətin ən gözəl
ərməğanıdır.

Heç vaxt gələcək haqda düşünmürəm. O özü
yetərinə tez gəlir.

Həqiqət məndən o dərəcədə güclüdür ki, onu qorumağa qalxmağım məni əldə qılinc Rossinatı yəhərləyən bir Don Kixot qədər gülməli göstərərdi.

Həqiqəti axtarmaq onu əldə etməkdən daha qiymətlidir.

Hər kəsin ümumi fikrə gəldiyi bir axşam itirilmiş axşamdır.

Hər savaşı insanlığın irəliləməsini əngəlləyən pislilər zəncirinə daha bir halqa əlavə eləyir.

Həyatı yaşamağın iki yolu var; biri heç nəyin möcüzə olmadığını, o biri də hər şeyin möcüzə olduğunu düşünməklə.

Xəyal gücünə sahib olmaq bilgi sahibi olmaqdan daha gərəklidir.

İnsan təbiətin sirlərinə nə qədər dərin nüfuz edirsə, Allaha etiqadı da bir o qədər güclənir.

İnsanlar bundan yüz il sonra Qandi adında birinin yer üzündə yaşadığına inana bilməyəcək və onu bir əfsanə sanacaqlar.

İnsanlığın Buddanın, Musanın və İsanın əldədikləri, mənə görə, elmi və yaradıcı zəkanın bütün nailiyyətlərindən ölçüyə gəlməyəcək qədər dəyərlidir.

Kainatın yaradıcısı zər oynamaz. Yaratdığı heç bir şey təsadüfi və hesabsız deyildir. Buna görə düşünə bilmirəm ki, həqiqi elm adamı dərin imana sahib olmaya.

Lovğalanmayın ki, torpağınızda yüz illər boyu bir neçə böyük insan dünyaya göz açıb. Bu, sizin xidmətiniz deyil. Yaxşı olar düşünəsiniz ki, öz əsrdaşları onlara nə münasibət göstərirlər və onların vəsiyyətlərinə siz özünüz necə əməl edirsiniz.

Mən atomu insanlığa xidmət üçün kəşf elədim. Onlar isə bomba düzəldib bir-birlərini qırdılar. Belə olacağını bilsəydim, bir ayaqqabı təmirçisi olardım.

Mən ölümə gec, ya tez, onsuz da ödənməli olacaq köhnə borc kimi baxmağı öyrəndim.

Mənə etibar edilən bir sirri müqəddəs əmanət kimi qoruyub saxlaram, amma sirləri əlimdən gəldiyi qədər də bilməməyə çalışaram.

Məntiqin də ziddinə getməsən, onda ümumiyyətlə, heç hara gedib çıxmaq olmaz.

Riyaziyyat sizi A nöqtəsindən B nöqtəsinə aparar, xəyal gücü isə hər yerə.

Tanrının bu kainatı necə yaratdığını bilmək istəyirəm.

Təbiətdə elə yüksək bir zəka özünü göstərir ki, insanın ən zərif düşüncələri və tapıntıları bu zəkanın yanında sönük bir kölgə kimi qalır.

Təbiətdə ən heyvətəmiz olanı – bizim onu anlama biləcəyimizdir.

Təhsil insanın məktəbdə öyrəndiyi hər şeyi unutduqdan sonra yerdə qalandır.

Tək bir qum dənəciyinin sirrini açmağı bacarsaydıq, bütün dünyanın sirrini bilə bilərdik.

Təsadüf Tanrının gizli qalma şəklidir.

Yaşaya biləcəyimiz ən gözəl və ən dərin duyğu əsrarəngizlikdir. O, bütün dinlərin təməlinə dayanır, incəsənətin və elmin də qayəsidir. Bu duyğunu yaşamayıb heyvətlərə qərqlənməyən, heyranlıqdan məst olmayan biri ölmüş kimidir.

Yüksəklərə aparən tək bir yol var; o da izzətlərdən keçir.

Zehinləri dəyişdirmək atomu parçalamaqdan daha çətinidir.

“Füzulinin bütün qəzəllərini əzbər bilirdim...”

“Ulduz” jurnalı olaraq Vaqif Yusiflinin Azərbaycan ədəbiyyatına göstərdiyi xidməti, onun zəhmətkeşliyini gənc oxuculara bir daha təqdim etmək niyyətimiz vardı. Yetmiş yaşına şərəflə gəlmiş qocaman tənqidçimizin evində qonaq olmaq istədik. Zəngləşib Vaqif müəllimi razı saldıq. Ünvanı verdi və həmişəki kimi, Xanım Aydınla düzəldik yola. Gəldik çıxdıq Əhmədlinin lap başına. Sən demə, yazıçılara verilmiş bu binanı böyük bir prospektin başına “tac” qoyublar. Bir vaxtlar bu tacın eyvanlarından, pəncərələrindən içi almaz kimi nurlu adamlar boylanırmış. İndi, təəssüf ki, hamının tanıdığı, sevdiyi üç-dörd ədəbiyyat fədaisi qalıb.

Vaqif Yusiflinin mənzilinə qalxdıq. Üzümüzə ağ qapı açıldı. Dəhlizdə Vaqif müəllimlə görüşdük. Həmişəki kimi, əlin sıxmağa ehtiyat elədim, o da adəti üzrə barmaqlarının ucuyla görüşdü. Sonra bizi ailəsiylə – yoldaşı, qızı, kürəkəni və evin iki bala mələyi ilə tanış elədi. Şəkərburalı, paxlavalı bir otağa keçdik. Görmək istədiyimiz bura deyildi. Xahiş elədik ki, bizə iş otağını göstərsin. Razılaşdı və otağa keçdik. Otağı görəndə əmin oldum ki, Vaqif Yusiflini ədəbiyyat bu otaqda yeyib bitirib. Divarlar kitab rəflərinin

arxasında, bəlkə də, min ildi gizlənilib. Bəlkə də, Vaqif müəllim divarların rəngini unudub. Bir qapı var və dörd tərəf kitabdır. Kitaba sadıqlıqdan, mənəcə, Vaqif Yusiflinin yanında heç kim sinəsinə döyməməlidir. Ona bağışlanan bütün kitablar burda öz yerini tutub. Haqqında yazdığı hər adamın burda bir kitablıq yeri var. Kitabların arasından “999” adlı kitabım da məni görəndə sevindi.

Vaqif müəllim deyir ki, mənə verilən bütün kitabları saxlayıram. Hədiyyə olunmuş bütün kitablar evimin əziz qonağına çevrilir.

- Kimə kitab versəm, evinə aparmasa, onu görsəm, dərhal götürüb çantama qoyuram. Kitabların çoxu hədiyyə edilmiş kitablardır. Hətta küçədən tapdığım kitabı da gətirirəm.

Ordan-burdan xeyli danışdıq. Yazıçıların bir binada, bir həyətdə yaşaması bizə maraqlıydı. Bu binada yaşayan bütün adamları nə din, nə irq, nə məhz ədəbiyyat birləşdirmişdi. Sözü aşiq adamlar bir ocağın başında. Qonşularıyla maraqlandıq. - Qonşularımızın çoxu yazıçı-şair idi. İlyas Tapdıq, Dilsuz, Musa Ələkbərli, Maarif Soltan, Mobil Quluzadə, Saday Budaqlı, Məmməd Orucula qonşu olmuşuq. Tez-tez söhbətləşirdik,

bir-birimizin evinə gedib-gəlirdik. Onlardan bəziləri köçdü, bəziləri dünyasını dəyişdi. Amma Musa Ələkbərliylə, Dilsuzla indi də get-gəlimiz var. Hətta bəzən bazarlığa bir yerdə gedirik.

Vaqif Yusifli deyir ki, mənim küçədə oturub nərd oynamaqla aram yoxdu. Mənim işim evdə oturub yazı yazmaqdı.

– İndiyə kimi çox kitablarım çıxıb. Bölgələrdə yazıb-yaradan, yaşayan adamlara heç kim mənim qədər bələd deyil.

Bizim üçün yeni bir kitabı göstərdi.

– “Poeziyanın yolları və illəri” kitabı mənim doktorluq dissertasiyamdır. Bu kitabdən çox az qalıb. Çünki bütün institutlar bundan dərs vəsaiti kimi istifadə edir.

Qapının yaxınlığındakı stolun üstündə jurnal, qəzet nömrələrinin çoxu Vaqif Yusiflinin gözündən keçmişdi, bəziləri də vərəqlənməyə hazır gülümsünürdü. Onu da qeyd edim ki, biz Vaqif Yusiflinin evinə əliboş getməmişdik. İsti-isti “Ulduz” aparmışdıq. Üçüncü nömrədə Vaqif müəllimin ekspert yazısı şanlı bir səhifə tutmuşdu və səhifənin başında nisbətən cavan Vaqif Yusifli boylanırdı. Və yəqin ki, onun bu qocaman, bu yetmiş yaşlı yubilyardan xəbəri yox idi. Bilmirdi ki, indi bu adam ona yetmiş yaşından baxır. Amma ürək də, sevgi də elə on il, iyirmi il əvvəlkiidir.

– “Ulduz”, “Azərbaycan” jurnallarını həmişə alıram, oxuyuram. Son üç ayın qəzetlərini saxlayıram, hissə-hissə gözədən keçirirəm. Lazım olduqca onlardan istifadə edirəm. Bunlar mənim masaüstü mətbuat nümunələrimdi. Ədəbi tənqiddən o qədər yazmışam ki, Milli Kitabxanada iki-üç qutu ancaq mənim yazılarımdı. Hər həftə bir neçə yazım çıxır. Baxmayaraq ki, iki dəfə ağır əməliyyat keçirmişəm, səhhətimdə müəyyən problemlər var, yenə də oturub yazıram. Çünki məni yaşadacaq başqa bir qüvvə yoxdur.

Vaqif müəllim deyir ki, yazmaq istəyəndə mütləq bu balaca otağıma çəkilirəm. Burda hər şey mənə aiddir.

– **Kompüterdə yazmaq sizin üçün çətin deyil? Yəqin, həmişə əllə yazmısınız?**

– Əvvəllər kompüterə alışa bilmirdim. Sonra yavaş-yavaş öyrəndim. İndi yazılarımla kompüterdə yazıram.

Vaqif müəllim deyir ki, tənqidçinin yazmağıyla yazıcının, şairin yazmağı fərqlidir.

Deyir:

– Şairə ilham gəlir, yazır. Nasir də həmçinin. Amma tutalım ki, mən bir məqalə yazmalıyam. Onu yazmaqdan ötrü birincisi, kitabı, xoşuma gəlsə də, gəlməsə də, oxumalıyam. İkincisi, kitabın xarakterini, obrazını müəyyənləşdirməliyəm ki, bu kitab necədi. Məsələn, roman haqqında yazanda oxuyuram, düşünürəm, öz düşüncəm daxilində fikirlərimi yazıram. “Müasir Azərbaycan poeziyası 1953-cü illərə qədər” kitabımı yazmaqdan ötrü mən yüzlərlə kitaba müraciət etmişəm. Bu, elmi yaradıcılıqdı. Amma bununla bərabər, mən deyim ki, elmi yaradıcılıqda da oxucunun beynini elmi fikirlərlə doldurmaq olmaz. Mən elə tənqidçiyəm ki, publisistika istər-istəməz mənim bu elmi yazılarıma yansayıb, onlara daxil olub. Amma yazanda düşünürəm ki, bunu akademik də oxuyur, adi oxucu da. Ona görə də mən Məmməd Arif kimi, Cəfər Cabbarlı kimi, Məmməd Cəfər kimi yazıram. Yəni ki, hamının başa düşdüyü dildə.

– **Ədəbiyyat sizdən nələri alıb?**

– Bəzən tanınmış adamlara sual verirlər ki, siz yenə də bu sənətinizi seçərdinizmi? Mən həmişə düşünürəm ki, bəli, mütləq seçərdim. Nəyə görə? Universiteti bitəndən sonra üç il kənddə müəllim işlədim. Hələ universitetdə oxuduğum illərdə mənim ilk məqalələrim qəzetlərdə dərc olunurdu. İlk yazım 1967-ci ildə 19 yaşım olanda rayon qəzetində çıxdı. Məmməd Kazımın şeir kitabı haqqındaydı. Ondan sonra başladım müntəzəm olaraq rayon qəzetində yazılar yazmağa. Başqa rayon qəzetlərinə də yazırdım. Sonra Bakıya gəldim və buradakı ədəbi mühitə qovuşdum. Aspiranturada oxuyanda AYB-də “Müasir kənd və nəsrimiz” mövzusunda müşavirə oldu, durdum, çıxış elədim. Və bu çıxışımdan sonra 1978-ci ildə “Azərbaycan” jurnalının tənqid şöbəsinə müdir vəzifəsinə dəvət aldım. Sovet dövründə bir gənc elmlər namizədinin orda işləməyi böyük bir hadisə idi. Və mən məmnuniyyətlə bu vəzifədə işlədim. “Azərbaycan” jurnalında işləməyim mənim doktorluq dissertasiyama iyirmi il geri saldı. İnstitutda qala bilərdim, doktor ola bilərdim. Amma mən jurnalda işləməyi üstün tutdum. Və mən bir də 2012-ci ildə müdafiə etdim. O illərdə mən bir tənqidçi kimi tanındım. Yazılarımla dərc olundu. Zarafatca mənə “1 N-li tənqidçi” deyənlər olub, “tənqidimizin son korifeyi” deyənlər olub. Sonra Ədəbiyyat institutunda da işlədim.

Yəni mənim bütün həyatım yazı-pozuya həsr olunub. Bax deyirsiz ki, ədəbiyyat məndən nə alıb? Sağlamlığımı. Sağlamlıq deyəndə bunu mən tamam ədəbiyyatla bağlamaq istəmərəm. Bir az mənim həssaslığım, emosionallığım, şəxsi problemlərim və s. mənə pis təsir edib.

Vaqif müəllim deyir ki, bir çoxlarının ədəbiyyata gəlməsində, imzalarının tanınmasında böyük rolum olub.

– Heç kimə pis mənada qibtə eləməmişəm ki, dostlarımdan biri akademik oldu, biri professor oldu. Halbuki onların hamısı mənə ustad deyib. Amma indi onlar o tərəfdədirlər. Mən onların heç birinin paxıllığını çəkməmişəm.

– **Yubiley həyəcanı, hazırlığı davam edirmi?**

– İnstitutda mənim yubileyim qeyd olunacaq. Əvvəlcə mən icazə vermək istəmirdim. Kitabım çıxır – “Azərbaycan qəzəli”. Həm kitabın təqdimatı olacaq, həm də mənim yubileyim qeyd olunacaq. Yeri gəlmişkən, belə bir ifadə var: “Filankəs Biləcəridən o yana gedə bilmir”. Mən klassik ədəbiyyatı da yaxşı bilirəm. Məsələn, Füzulini yaxşı bilirəm. Xəstələnmişdən əvvəl Füzulinin bütün qəzəllərini əzbər deyirdim. Zəlimxan Yaqub da çox şeir əzbər bilirdi. Amma qoşma, gəraylı. Mənsə qəzəl. Deyim ki, qəzəlin birini 20 dəqiqəyə əzbərləyirəm. Füzuli çox çətindir. Onun bir misrasını izah etməkcün baş lazımdır, savad lazımdır. Alt mənaları bilmək lazımdır. Radioda, televizayada çox verilişlərdə iştirak etmişəm.

Vaqif müəllim bir necə saniyəlik keçmişə gedib bir xatirəylə qayıtdı:

– Bir dəfə 1993-cü ildə Əkrəm Cəfərin yanında getdim. Əruzşünas idi. Çox gözəl bilirdi qəzəli. Soruşdu ki, sən kimsən, dedim, elmlər

namizədi filankəs. Sizdən müsahibə almağa gəlmişəm. Dedi ki, nə olsun elmlər namizədisən, sən Füzulini bilirsən? Dedim, bilirəm. Dedi ki, bir qəzəlin denən.

“Aşiyani-mürği-dil zülfi-pərişanıdır,

Qanda olsam, ey pəri, könlüm sənın yanındadır”.

Bax bu qəzəli onunçün dedim. Soruşdu ki, əruzunu bilirsən? Dedim, az-çox bilirəm. Əruz elmdir. O, muğamatla bağlıdır. 6-cı sinifdə oxuyandan indiyə kimi hər bazar günü muğamata qulaq asıram. Yazılarımdan bir qismi də xanəndələr haqqındadır, musiqi haqqındadır. Alim Qasimov, Ağaxan Abdullayev, Hacıbaba Hüseynov (onun dərslərində iştirak etmişəm), Cənəli Əkbərov, Arif Babayev və s. və i. Muğamatı da çox yaxşı bilirəm. Bu da əruzunu bildiyim üçündü. Hətta Alim, Cənəli Füzulinin bəzi qəzəllərinin şərhini soruşub, demişəm. Yəni yarımçıq olmağı sevməmişəm. Amma mənim əsas yazılarımda müasir ədəbiyyatdır. Mən Füzulidən cəmi bir yazı yazmışam. O da təbliği yazı olub. Vəssalam. Sabir, Füzuli, ümumiyyətlə, klassika mənimçün məktəbdir.

Otaqdakı rəflərdən biri müasir ədəbi gəncliyə ayrılmışdı. Buranı mərkəzi kitabxananın bir şöbəsi hesab etmək olardı. Kimin imzasını desən, Vaqif müəllim kitabın tapıb ortaya qoyardı. Hamıya məlumdur ki, müasir poeziya və nəsr haqqında yüzlərlə yazılar yazıb. Cavanlarla ən çox işləyən tənqidçi də bu yetmiş yaşlı tənqidçimizdi. Kitabların səhifələrindən bilinirdi ki, hamısını oxuyub. Ən azı gözündən keçirib. “Bir qalanın sirri” filmində dil açıb danışan kitablar kimi, bu rəfdəki kitablar da canlanıb, dil açıb Vaqif Yusiflinin ədəbiyyata, sözə, kitaba sadıqlığından danışdı.

– **Yetmiş yaşdan baxmaq necə bir hisddi?**

– Deyirlər ki, 70 yaş qocalıq yaşdır. Bunu qəbul eləmirəm. O zaman mən özümü qocalmış hiss edərəm ki, qələm əlimdən sürüşsün, yaza bilməyim, düşünə bilməyim. Nə qədər ki, düşünürəm, nə qədər ki, yazıram, deməli, varam.

– **İmkan olsaydı keçmişdə – hər il geridə qoyub gəldiyiniz hansı Vaqif Yusiflini bu otağa**

dəvət edərdiniz? Hansı Vaqif Yusifliylə dərdləşmək istəyərdiniz?

Vaqif müəllim yenə bir neçə saniyəlik keçmişə getdi, divardakı naməlum nöqtəyə baxan gözlərindən məlum idi ki, bu dəfə çox uzağa gedib. Bir az da kövrəldi:

– Altmış yaşımı akademiya qeyd etdik. Orda Arif Əmrahoğlu bir söz dedi: “Vaqif Yusifli keçmişini üçün xəcalət çəkən adam deyil”. Mən cavan yaşımı heç cür çağırma bilmərəm. Mümkün deyil. Amma son illər tez-tez yuxuma kənd girir – Masallı rayonunun Ərkivan kəndi. O kənd haqqında kitabım da çıxıb. Bax həmin kənd yuxuma girir. Amma köhnə kəndi arzulaıram. İndi gedəndə heç kimi görmürəm. Hətta yaşlılarımda da çoxu rəhmətə gedib. O adamlar ki vardı – papaqlı insanlar, təndirə çörək yapan nənələr, heç biri yoxdu indi. Mən o kənddə qoyub gəldiyim Vaqif Yusiflini düşünürəm.

– Başlanğıca geri qayıtmaq...

– Bakıya gəlməyimə peşman deyiləm. Heç kimin köməyi olmadan yüksəlmişəm. Amma hərdən düşünürəm ki, kaş kənddə qalaydım. O müəllimliyimi edəydim. Amma kənd də o kənd olaydı. O vaxt kənddə iki mağaza, bir klub, iki kitabxana vardı. Bax həmin o dövrün kəndini arzulaıram. İndi nə klub var, nə də kitabxanalar. Amma çoxlu mağazalar var. Kənd başdan-ayağa evlərdən ibarətdi. Yaşlılıqlar da əvvəlki kimi deyil. Bunun özü də cılızlaşmadı.

– Bəs ədəbiyyat niyə cılızlaşmaya mane ola bilmir? Ədəbiyyatın əsas mövzusu sevgidi axı. İnsani hisləri, duyğuları oyatmaqdı.

– Bu gün dünənki cümlələr Müşfiqi, Sabiri, Bəxtiyarı və s. tənqid edir. Onların gücü elə mərhum şairlərə, yazıçılara çatır. Bir rüsvətxordan görüm yaza bilərlərmi? Yox. Ədəbiyyatın gücsüzlüyü bundan ibarətdi. Mən bir şeyi də deyim ki, ədəbiyyat bu mövzuya çox da meyil eləməməlidir. O, rüsvətdən, həyasızlıqdan yazmamalıdır. Onunçün orqanlar var. Ədəbiyyat insana gözəllik verməlidir. Ədəbiyyat insanda yaşamağa ifrat dərəcədə həvəs oyatmalıdır, yaşamağa çağırmalıdır. Ədəbiyyat müharibə haqqında, ağrı-acılar

haqqında yazmalıdır. Mən belə düşünürəm. Mənim yazılarımda da budur. Şeirdə kütləvilik, qrafomaniya həddini aşıb. Amma bunda da pis bir şey görmürəm. Sabir deyirdi:

Çalxalandıqca, bulandıqca zaman nehrə kimi,
Yağı yağ üstə çıxır, ayrıları ayrınlıq olur!

Sadəcə, oxucunu kütləvilikdən ayırmaq lazımdır. Elitar oxucu təbəqəsi yaranmalıdır. Və kütləvi oxucular onlardan ayrılmalıdır. Məsələn, mənimçün kütləvi ədəbiyyat mövcud deyil. Mən kimdən yazmalıyam? Mən Musa Yaqubdan yazmalıyam, Yusif Səmədoğludan yazmalıyam və ya istedadlı bir gəncin romanından yazmalıyam. Və yazıram da. Yeni üzə çıxan gənc şairlər var, onlardan yazıram. Məsələn, “Ulduz” jurnalı da mənim həyatımda böyük rol oynayıb. İlk yazım “Ulduz”da 1980-ci ildə dərc olunub. İsa Hüseynovun romanı haqqında yazı idi. Gənclər haqqındasa silsilə yazıları bu gün də dərc olunur.

– Biz də arzu edirik ki, bu gündən sonra da yeni-yeni yazılarınız dərc olunsun. Sizin qələminizin işığı hələ bundan sonra neçə-neçə gəncin yolunu aydınlatsın.

Azrularımızı deyəndən sonra suala yer qalmadı. Vaqif müəllim bizi yenidən şəkərburalı otağa dəvət elədi. Diktofonu söndürmüşdük. Süfrəyə çay gəldi və “Ulduz”u vərəqləyə-vərəqləyə şəxsi söhbətlərə başladıq. Gənc və romantik Vaqif Yusiflinin cavanlıq eşqi, yoldaşının mətbəx məharəti, xüsusən də, ləvəngi tərif, nəvələrinin istedadı, balaca Vaqif Yusiflinin səhnəyə ilk addımları çayımız bitənə qədər maraqlı və özəl söhbətimizin mövzusu oldu.

**Xanım AYDIN,
Vüsal NURU**

Vasif ƏLİHÜSEYN

YERİ, ÇƏLİKLƏRİN QOLUNA GİRSİN

*Hər gün səhər metronun Koroğlu
stansiyasında dilənən
bir ayağı protez qadın üçün*

Boynunu çiyninə əyib qolların,
indi söykəndiyin bir çomağın var.
Soyuqda əlini açıb hamıya,
soyuqda sızlayıb ağlamağın var.

Sən axı anasan, bəs hanı oğlun,
gəlib anasının qədrini bilsin?
Qızların varsa, qoy xoşbəxt olsunlar,
oğlun varsa əgər, qoy yerə girsin.

Hərə bir söz dedi şikəst canına,
bezdin hər kəlmədən, hər sözdən doydun.
Heç kim inanmadı ayağın yoxdu,
axırda çıxarıb kənara qoydun.

Heç kim köməyinə çatmaz, ay ana,
heç kim istəməz ki, yoluna girsin.
Daha oğlanların girməz qoluna,
Yeri, çəliklərin qoluna girsin.

BAX İNDİ...

Eh, sən də bilmirsən, indi neynirəm,
kiminçün özümü bada vermişəm.
Darıxma, mənimçün unudulmadın,
adına nə boyda ada vermişəm.

Saat kəfkiridi o yürüyün də,
ürək döyüntünlə yellənib gedər.
Köhnə xatirətək elə bir küncdə
kirli paltarların tillənib gedər.

Gör hardan-haraya uzandı yollar,
hamısı mənimçün o dəmdən çıxır.
Sən ocaq qaladın isinmək üçün,
bax indi tüstüm də tərəmdən çıxır.

SÜPÜRGƏÇİ QADIN

Hər gün yol süpürürsən,
hər gün işin zülümdə.
Bir qarışından keçir
sənin hər gün ölüm də.

Yol süpürüb zibili
torbaya atan qadın.
Yollarda od qalayıb
isinib yatan qadın.

Bilirəm, imkanın yox,
haray-həşir bu səsdə.
Yoldaşın atıb gedib,
uşaqların da xəstə.

O nimdaş geyimini
yusan da, təzələnmez,
Yollara zibil atar
qədrini bilməyən kəs.

Bax, haçandı yox idin,
bilmirdik ki, neynirsən.
Təzə gödəkcən gəlib,
uşaqtək sevinirsən...

SÜMSÜK İTTƏK...

Yorğun gecədən keçmiş
bu sərsəri, bu axmaq.
Bilirsən, mənlük deyil
saç-saqqalı uzatmaq.

Ev üçün darıxmıram,
axı yoxdu bir kəsım.
Sən də evdə deyilsən,
hər gün evə tələsim.

Həyətdə paltarlarım,
şaxta düşsə, qac olur.
Qadınsız kişilər də
sümsük ittək ac olur.

Sən dediyin təkliyin,
adına nə deyirlər.
Kişiyə hamı dəli,
qadına nə deyirlər?!

ÜNVANINI BİLMİRƏM

Qar yağır.
Sobanın istisinə qısılib
anamın ölmədən öncə
bişirdiyi mürəbbəylə çay içirəm.

və sənin getmədən öncə
birlikdə çəkdirdiyimiz şəkillərinə
baxdıqca
düşünürəm ki, heç kim əbədi deyil.

soyuqda isinmək üçün
bütün şəkillərimizin sən tərəfini yandırmışam
ünvanını bilmirəm,
yoxsa külünü qapınıza göndərərdim...

KÜRDƏXANIDA YAŞAYAN GƏNCİN ETİRAFI

hamının çıxıb getdiyi küçələrdə
yağışdan sonra palçıq da dizəcəndi
hələ bacasından tüstü çıxmayan evlərdə
körpələri də böyük sırıqlılara bələyiblər.

zirzəmisinə qrunt suları dolmuş evlər
böyrəyinə su yığılmış insanlar kimidi
hə, bir də döşəməsində gəzən insanların
ayağındakı ağrılar nə xəstələyidi, bilirsiniz.

hamının içində bir peşmanlıq şüarı:
“Bilsəydik Bakı buradı, gəlməzdik”,
görməzdik Bakını, öldük kənddə öz
xarabamızda.

qayıdıb kəndimizə getmək lazımdı
elə bizi Bakıya görə sevən kənd qızlarımızdan da
üzr istəməliyik.
deməliyik: bağışlayın, sizi Bakı adıyla bataqlığa
gətirdiyimiz üçün.

Asif RÜSTƏMLİ

*AMEA N.Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
Mətbuat tarixi və publisistika şöbəsinin müdiri,
filologiya üzrə elmlər doktoru, ADMİU-nun professoru*

CÜMHURİYYƏT DÖVRÜNÜN İLK MƏCMUƏSİ – “GƏNCLƏR YURDU”

Köhnə Tiflisin məşhur Şeytanbazar meydanından Cümə Məscidinə doğru ensiz, daş döşəkli bir küçə uzanır – Botanika küçəsi... Bu küçənin başlanğıcında yerləşən iki sayılı binanın ikinci mərtəbəsi yüz il əvvəl Müsəlman (Azərbaycan) Qiraətxanası kimi tanınır və fəaliyyət göstərirdi. 1918-ci ilin isti yay günləri... Müsəlman Qiraətxanasının qonaqlı-qaralı vaxtları idi. İyul ayının əvvəllərində Tiflisə təşrif gətirən alovlu vətənpərvər, istiqlal mücahidi Mirzə Bala Məhəmmədzadə burada yerli, milli ruhlu azərbaycanlı gənclərlə tanış olur. Qiraətxanada söhbət zamanı jurnal çıxartmaq qərarına gəlirlər. Hətta ilk nömrənin materiallarını toplamaq barədə də məsləhətləşirlər. Bakıda milli demokratik mətbuatın silah gücü ilə susdurulduğu soyqırımından sonrakı dövrdə Mirzə Balanın publisistik fəaliyyətini davam etdirmək üçün bu, yaxşı fürsət idi. Müsəlman Qiraətxanasında nəşrin adını da müəyyənləşdirdilər – “Gənclər yurdu”! 1917-ci ildə Mirzə Balanın yaxın dostu Əbdül Vahab Məhəmmədzadə Bakıda “Gənclər sədası” adlı Azərbaycan və rus dillərində qəzet də çıxartmışdı. Amma məcmuə qəzətdən fərqli biçimdə, mövzu və mühafizə baxımından daha uzunömürlü və cazibədar hesab edilirdi...

Beləliklə, Mirzə Bala yerli gənclərdən mürəttiblik və çap işini yaxşı bilən Firudin Hacızadə ilə jurnalın nəşrinə icazə alırlar. “Gənclər yurdu”

məcmuəsinin ilk sayı 1918-ci il iyul ayının 23-də Tiflisdə fəaliyyət göstərən “Şərq” mətbəəsində daş basması üsulu ilə işıq üzü görür. Bu nəşri Mirzə Balanın 20 yaşının tamam olmasına qeyri-adi töhfə də adlandırmaq olar. Dərginin ilk oxunduğu və yayıldığı məkan Tiflisin Müsəlman Qiraətxanası idi.

“Gənclər yurdu” jurnalında məqalə müəlliflərinə xatırladılırdı: “Yazılan məqalələr aydın və sadə, türkçə olmalıdır. Məqalələri düzəltməyə idarənin ixtiyarı var.” M.B.Məhəmmədzadə sonuncu xatırlatma ilə müəlliflik hüququ məsələsinə aydınlıq gətirmiş, redaksiya əməkdaşlarının və ya redaktorun mətn üzərində redaktə işi aparmağa ixtiyarı olduğunu xüsusi vurğulamışdır. Eyni zamanda ilk səhifənin yuxarı hissəsində xüsusi, paralel xətlər arasında yazılıb: “Hələlik on beş gündə bir çıxan türk məcmuəsidir. 23 iyul 1918. 31 şəvval 1336. Ünvan: Tiflis, Botaniçeski küçə, nömrə 2. Müsəlman Qiraətxanasında “Gənclər yurdu”. Qiyməti 60 qəpik”.

O dövrdə fərqli növə və ölçüyə malik şriftlərin qıtlığına baxmayaraq, “Gənclər yurdu” məcmuəsinin ilk sayı yüksək peşəkarlıqla hazırlanmış, diqqətlə korrektə işləri görülmüş, bəzək elementlərindən yerli-yerində istifadə olunmuşdur.

Gənclərin böyük maraqla qarşıladığı jurnalın məramını əks etdirən baş yazısı Mirzə Balanın “Məqsədimiz nədir?” məqaləsi ilə açılırdı. Redak-

tor jurnalın məramını qısaca olaraq belə bəyan edirdi: “Gürcüstanın paytaxtında nəşrə başlayan “Gənclər yurdu” türk məcmuəsinin əsas məqsədi və iqtisadi amalı Osmanlı, Azərbaycan, Tatarıstan, Türkünstan və Monqolustan kimi parçalara bölünmüş türk millətini bir yerdə görmək, Turan yurdunda yenidən diriltməkdir.

Fəqət başqaları ilə fərq budur ki, bundan ötəri qılınca, qurşuna, oda, yalova degil, ədəbiyyata, elmə, mədəniyyətə müraciət ediləcəkdir.

“Gənclər yurdu”nun fikrincə, həyati-bəşəriyyəyə ancaq millətlərin tərəqqi və təlimləri ilə məmnundur.

... “Gənclər yurdu” zənn edir ki, birləşmiş bir türk milləti görmək üçün ümumi bir dil düzəltmək lazımdır. Türk qövmlərini mədəni cəhətcə birləşdirmək gərəkdir.

“Gənclər yurdu” bu məqsədlə öz səhifələrində türk dili, türk ədəbiyyatı, türk tarixi, türk sənayeyi-nəfisəsinə dair məlumatlar verəcək.

Anadolu, Azərbaycan, Türkünstan, Krım, Tatarıstan və Monqolustan türklərinin həyati-ictimaiyyə, siyasiyyə və mədəniyyətlərilə öz oxucularını tanış edəcək.

“Gənclər yurdu” tam mənasilə yeni fikir tərəfdarı olduğunu göstərmək üçün var qüvvəsilə milləti xalqdan ibarət biləcək, onun hüququnu, onun hakimiyyətini müdafiə edəcək, təkəi ədəbiyyat, mədəniyyət də xəlqiləşsin, daha qədimdəki kimi mədəniyyət yalnız bəylərə, xanlara aid olmasın.

“Gənclər yurdu” bütün türk gənclərinə bir yurd olacaq səhifələrini cümlə gənclərə açacaq” (Məqsədimiz nədir? “Gənclər yurdu”, Tiflis, 1918, 23 iyul, № 1, səh.1).

Onu da vurğulamağa ehtiyac duyulur ki, “Gənclər yurdu” Azərbaycan Cümhuriyyəti dövründə nəşr edilən ilk milli jurnaldır. Ayrı-ayrı istisnalar nəzərə alınmaq şərtilə, bütün materialları, demək olar ki, Mirzə Bala yazmışdır. Dərginin səhifələrində yer alan “Azərbaycan Cümhuriyyəti” məqaləsində M.B.Məhəmmədzadə çox ciddi problemlərə toxunmuş, öz düşüncələrini, qənaətlərini bildirməkdən çəkinməmişdir. O dövr üçün Mirzə Balanın toxunduğu ən global problemlərdən biri yenicə istiqlalını elan etmiş Cümhuriyyətimizin ərazisi, sərhəd məsələsidir. Azərbaycan hökumətinin 1918-ci ilin iyulunda daşnak-bolşevik qüvvələri ilə Bakının qurtuluşu uğrunda ölüm-dirim mübarizəsi apardığı bir zamanda M.B.Məhəmmədzadə yazırdı: “Azərbayca-

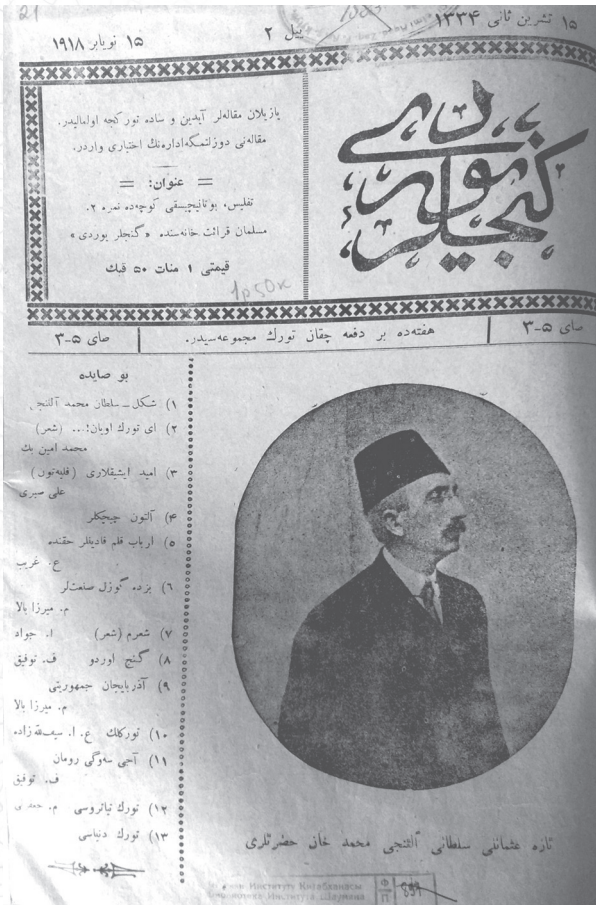

nın xəritəsi və sərhədi: Şimaldan Qafqaz dağları, cənubda Urmiya gölü və Farsistan, Şərqdə Xəzər dənizi, Qərbdə Ermənistan və Gürcüstandır. Söylədiyim hal ilə yüz sənə irəli Azərbaycan var idi. Onun tarixi, ədəbiyyatı, mədəniyyəti, coğrafiya və etnoqrafiya halı bunu təsdiq edir və Azərbaycan haqqında dəyərli məlumat verə bilər. Fəqət yüz on dörd sənə bundan irəli Azərbaycan iki hissəyə ayrıldı. Arasdan cənubu İrana, şimalı Rusiyaya getdi. İmdi Rusiya Azərbaycanı xilas etmiş, müstəqil bir hökumət halına gəlmişdir.

Cənub hissəsi barəsində bir söz söyləyə bilmərik. Fəqət arzumuz bu iki parçanın birləşməsidir” (Məhəmmədzadə Mirzə Bala. Azərbaycan Cümhuriyyəti. “Gənclər yurdu”, Tiflis, 1918, 23 iyul, № 1, səh. 4).

Azərbaycanın xəritəsi zaman-zaman müxtəlif səviyyələrdə və məkanlarda, fərqli biçimdə cizilmişdir. Lakin Xalq Cümhuriyyəti dövründə Mirzə Bala ilk dəfə mətbuat vasitəsilə Azərbaycanın bütöv ərazisini, sərhədlərinin konturunu oxucularına təqdim edirdi. Əslində, bu xatırlatma parçalanmış vətənin bütövlüyü, birliyi, monolitliyi uğrunda gələcək mübarizələrə incə bir işarə idi.

Mirzə Balanı narahat edən ciddi problemlərdən digəri yeni qurulmuş dövlətin idarəçilik sükəninin arxasına hansı əqidəyə malik insanın gətirilməsi məsələsidir. Onun fikrincə, Azərbayca-

can Cümhuriyyətində millətimizin bütün təbəqələrinin hüququ düşünməli və təmin olunmalıdır. Mirzə Bala bu bərdə haqlı olaraq yazır: “Zənn edirik ki, millətimizin qanı, canı, dövləti və namusu ilə azad olunmuş vətənimizdə ögey və doğma olmayacaq. Millətimizin bəyi, xanı, çobanı, əkinçisi, qadını bərabər hüquqa, müsavi həqqə malik olacaqlardır”.

Mirzə Bala yeni qurulan cəmiyyətdə sosial ədalət prinsipinin vacibliyini, əhəmiyyətini vurğulamaqla Cümhuriyyət məmurlarını, əslində, sayıqlığa, haqqa, ədalətə, obyektivliyə, azərbaycançılığa səsleyirdi.

Gənc Mirzə Balanın dövlət və hökumət anlayışına münasibəti də çox maraqlıdır. Onun fikrinə: “Mətləb burdadır ki, Cümhuriyyət başqa, hökumət başqa şeydir. Cümhuriyyət bir hökumətin üsul-idarəsidir. Yuxarıda biz bunu müdafiə edirdik. Bizim dediyimiz odur ki, yeni Azərbaycan hökuməti cümhuriyyət əsasilə qurulmalıdır.

Bəs hökumət özü nədir? Hökumət üç mühüm əsasdan ibarət və təşkil olunan padşahlıqdır. O əsasların biri idarə, ikincisi torpaq, üçüncüsü əhalidir.

...Toprağı, dövləti, sərhədi olmayan bir yerdə idarə də, hökumət də olmaz. Odur ki, Azərbaycan hökuməti ilk sırada bu ağır məsələni həllə qalxmışdır” (Məhəmmədşad Mirzə Bala. Azərbaycan Cümhuriyyəti. “Gənclər yurdu”, Tiflis, 1918, 23 iyul, № 1, səh. 4).

Əlbəttə, bu düşüncələrlə tanış olduqca 20 yaşlı gənc Mirzə Bala Məhəmmədşadın siyasi dünyagörüşünə, dövlətçilik təfəkkürünə heyran qalmaya bilmirsən. Onun baxışlarına görə, hökumətin üç mühüm əsasının, prinsipinin sıralanmasında cüzi dəyişiklik etsək; torpaq (vətən anlamında – A.R.), millət və dövlət düsturunun nə qədər dəqiq ifadə edildiyinin fərqi varmış olarıq. Biz sonralar dövlətçiliyin üç mühüm əsas düsturuna Cümhuriyyət liderlərinin, o cümlədən Üzeyir bəy Hacıbəylinin çıxış və məqalələrində də rast gəlirik...

“Gənclər yurdu” məcmuəsinin ilk sayında Mirzə Balanın “Azərbaycan Cümhuriyyəti” analitik yazısı, “Əksinqilabçılar” hekayəsi, “Dilimizdə işlədilən özgə sözlər” məqaləsi, Fikrət Ziyayev “Türk yurdu” məcmuəsindən alınmış “İmamın qanunları” nəzmi, Əhməd Cavadın “Qara dəniz”, “Dilimiz” şeirləri, Azər Ellinin “Türk teatrosu”, “F.T.” imzalı müəllifin (Firudin Tofiq oğlu Hacışad – A.R.) “Qadınlara haqq” yazısı, “Acı sevgi” romanından bir parça, Rəbiyyə Xanımın “Altun çiçəklər”, eləcə də “Türk dünyası” adlı dövrün xəbərlər bloku və b. materiallar verilmişdir. “Gənclər yurdu” məcmuəsinin ilk sayının sonuncu səhifəsində redaktorlar yerində “Çıxaranlar: M.Bala Məhəmməd, F.Hacışad” – yazılmışdır.

M.B.Məhəmmədşadın “Əksinqilabçılar” hekayəsi 1918-ci il Mart soyqırımına həsr edilmiş ilk bədii əsərdir. Mirzə Bala bu hekayəsi ilə Rusiyanın ideoloji təsiri altına düşmüş Azərbaycan ziyalısının soyqırımı faciəsini öz gözləri ilə görsə də, hadisələrdə öz yaxınlarını, əzizlərini itirsə də, yenə də qətlə yetirilənlərin “əksinqilabçılar” olduğunu söyləməsi, həqiqəti görə bilməkdə və dilə gətirməkdə çətinlik çəkməsi, problemin mahiyyətini dəyərləndirməkdə rus bolşeviki, erməni daşnakı kimi düşünməsi məsələsini qabartmış, nəticədə bu gün də aktual səslənən mükəmməl bir Hüseyn obrazı yaratmışdır. Mirzə Bala yazırdı: “Şamaxı hadisəsi Krım, Türkünstan hadisələri kimi, Hüseyni o qədər düşündürmədi. Çünki müəqqəq mənbələrdən aldığı məlumata görə, o türk ocaqlarında qırılan-

lar “əksinqilabçı” imişlər. Fəqət indi isə Bakı həyəcanlı günlər keçirirdi. Şəhər od içində yanırıdı. Pulemyot, top, tufəng, qurşun səsilə paraxodların bombardmanı, cəmətin qışqırığı, çoluq-çocuğun, qadın-qızların ah-fəryadı məhşəri anlardı. Ölən, yanan, qaçan, çıxıran, dağıdan, kəsən, kəsilən bir-birinə qarışmışdı...

Dəstə ilə qadınlar, qızlar, qocalar başları açıq, ayaqyalın evdən-evə, küncdən-küncə qaçırdı. Bu nə üçün idi?!

Bunlar türk-islamı idi. Bunlar hüriyyət, muxtariyyət arzulayanlardı. Bunlar əsrlərlə əsarət, əziyyət, həqarətdən usanmış, daha insançasına yaşamaq arzu etmişlərdi. Ona görə cəzalanıblar. Əksinqilabçılardı. Yəni “Velikorus” imperialistliyinə tabe olmaq istəməyirlər. Bilməm, bunları Hüseyin görürmü?!” (Mirzə Bala. “Əksinqilabçılar”. “Gənclər yurdu”, Tiflis, 1918, 23 iyul, № 1, səh. 2-3).

Müəllif “Əksinqilabçılar” hekayəsi vasitəsilə oxucularına bildirmək istəyir ki, soyqırımından daha dəhşətli öz millətinin ziyalısının faciəsinə biganə qalmaq, günahı, qanlı cinayətlərin səbəbini qatildə, qaniçəndə deyil, məzlumda, məsumda görməkdir.

Məcmuənin 3-4-cü səhifələrində yer alan Əhməd Cavadın məşhur “Qara dəniz” şeirinin birinci bəndi sonrakı nəşrlərdə fərqli şəkildə çap olunduğu üçün müqayisə məqsədilə təqdim etdiyimiz ilk mətbu variantı belədir:

**Çırpınardı Qara dəniz,
Baxıb türkün bayrağına.
“Ah” - deyərik, heç ölməzdim,
Düşə bilsəm ayağına...**

Birinci və üçüncü misralarda dəyişiklik cüzi də olsa, mənaya təsir etmək gücünə malikdir.

“Gənclər yurdu” nun “Türk dünyası” rubrikası altında təqdim etdiyi informasiyalar, xəbərlər, məlumatlar dövrün, mühitin ictimai proseslərini izləmək, təhlil etmək və dəyərləndirmək nöqteyi-nəzərindən diqqət çəkir.

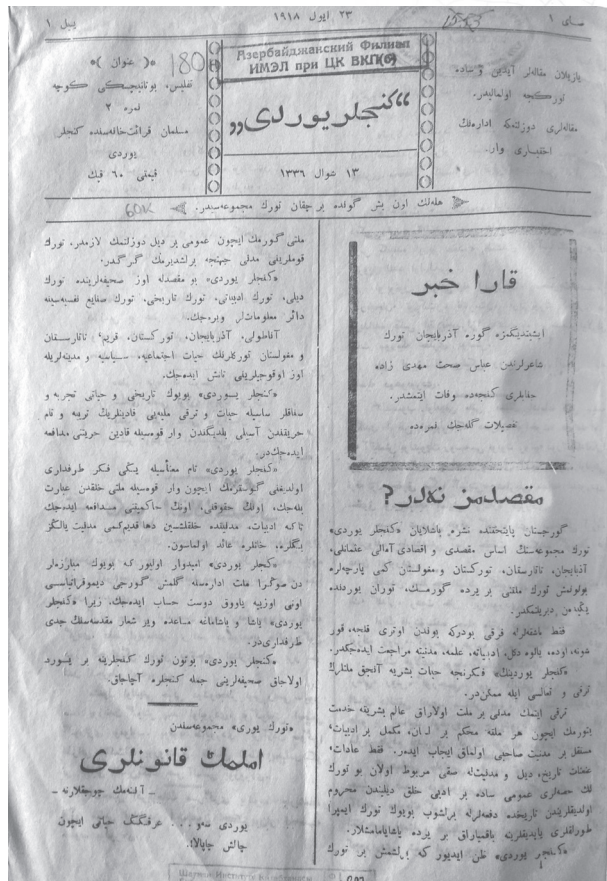
“Türk dünyası. Azərbaycanın Bakını xilas etmək üçün müharibəsi davam ediyor. Şamaxı tərəfdə ermənilər Ağsuya çəkilmişlər. Cənuba gedən qüvvələr, rəvayətə görə, Muğan və Səlyanı tutmuşlar. Dəmir yolunda isə türklər Ələtə qədər yürümüşlər.

Gəncədə çıxmağa başlayan “Türk sözü” adlı bir qəzetə aldıq. Qəzetə hələlik rusca-türkcə çıxır.

Məktəb kitabları almaq üçün Azərbaycan Hökuməti İstanbula nümayəndə göndərmişdir.

“Türk dünyası” rubrikası altında yalnız Azərbaycandan deyil, Türkiyədən, Qırğızıstandan, Türküstandan, Başqırdıstandan, Krımdan və b. türk yurdlarından, ocaqlarından xəbərlər, məlumatlar yer almışdır.

“Gənclər yurdu” məcmuəsinin 1918-ci il 14 avqust tarixli ikinci sayı Gəncədə vəba xəstəliyindən vəfat etmiş görkəmli Azərbaycan şairi Abbas Səhhət Məhdizadənin portreti ilə açılır. Jurnalın ikinci və dördüncü səhifələrində Mirzə Bala Məhəmmədzadənin “Abbas Səhhət” adlı məqaləsi verilmişdir. Şairin həyat və yaradıcılığından, pedaqoji fəaliyyətindən, vətənpərvərliyindən, amalından, əqidəsindən bəhs edən Mirzə Bala ədibə böyük ehtiramla yazırdı: “Milli ədəbiyyatı, milli mədəniyyəti olmayan bir millət özünün millət olduğunu sübut

eyləyə bilməz. O, hətta bir millət adı altında yaşaya bilməz. Qüvvətli, mədəni bir millətin təsiri, mədəniyyəti altında dəyişib gedər...

İngiltərə “Üç yüz milyonluq Hindistanı buraxaram, Şekspiri vermərəm” – deyir.

Bununla şairin bir millət nəzərində nə qədər qiyməti olduğunu söyləyir. Millətimizin quruluşu, yaşayışı və yüksəlməsi üçün biz də şairlərə öylə əhəmiyyət verməliyik. Mədəni millətlər bizim kimi geridə olan millətlərə bir örnək olmalıdırlar.

Öylə ikən bizi bu yavuşda itirmiş olduğumuz Abbas Səhhət Mehdizadə – Azərbaycan türk şairimizin ölümü ağılatmalıdır. Zira, o millətimizin varlığı, ədəbiyyatı və mədəniyyəti yolunda çalışan bir mücahid idi.

Abbas Səhhətə həyatda Mirzə Abbasqulu deyilərdi. Doğulduğu yer – Azərbaycana bir neçə yazıçı və şairlər vermiş, Sabirlər yaratmış Şamaxı şəhəridir. İlk tərbiyəsini vətəni olan Şamaxıda görübür. Ərəb, fars, türk lisanlarını öyrənəndən sonra İrana getmiş, Tehranda Avropa məktəbinə girmişdir. İrandan gəldikdən sonra Mirzə Abbasqulu bir neçə vaxt qeyri-rəsmi surətdə müəllimliyə başlamışdır.

O vaxtdən Abbas Səhhət mətbuat aləmində işliyor. Son zamanlarda Şamaxı Edadiyyəsində türk dili müəllimliyini ediyordu.

14-18 mart Şamaxı hadisəsindən sonra Abbas Səhhət yurdunu buraxıb Göyçay tərəfə gəlmişdi. Fəqət burada xilas olmamış, vəbaya düşər olub axırda canını təslim etmişdir” (Məhəmmədzadə Mirzə Bala. “Abbas Səhhət”. “Gənclər yurdu”, Tiflis, 1918, 14 avqust, № 2, səh. 2-4).

İndiyədək heç bir elmi mənbədə, bibliografiyada vurğulanmayan bu məqalə Mirzə Balanın ədəbi-mədəni həyata həssas münasibətinin, şairə, ziyalıya qarşı qədirşünaslığının ən bariz nümunəsidir.

“Gənclər yurdu” məcmuəsinin ikinci sayında Mirzə Balanın “Məqsədimiz haqqında”, “Məktəb şagirdi”, “Azərbaycan Cümhuriyyəti” məqaləsinin 3-cü hissəsi, F.Tofiqin “Qadınlara haqq”, Azər Ellinin “Türk yerləri” məqalələri, Rəbiyyə Xanımın “Altun çiçəklər” (davamı), “Acı sevgi” romanının davamı, Ümmügülümün “Türk qızlarına”, imzasız “Qafqaz”, Əhməd Cavadın “Marş” şeirləri, eləcə də “Türk dünyası” sərlövhəli xəbərlər və s. materiallar verilmişdir.

Əhməd Cavadın 1918-ci il iyunun 12-də yazdığı və iyulun 29-da “Gənclər yurdu” məc-

muəsinə göndərərək çap etdirdiyi “Marş” şeirinin iki bəndi belədir:

**Millətimin tarixində,
Şan və şərəf əkməliyim!
Şu, qarşığı yad Qələyə
Bir al bayrak tikməliyim!**

**Düşmənlərə göstərdim ki,
Bənim kibi əsgəri yox.
Bənim qılınc urmadığım,
Dünyanın heç bir yeri yox...**

Beş bəndlik “Marş”ın sonunda Əhməd Cavad aşağıdakı qeydləri yazmışdır: “B.T. Bu “Marş”ı Qafqaz İslam Ordusu Baş komandanı Nuru Paşa həzrətlərinin arzusuna müvafiq, bizim Azərbaycan türk ordusu üçün söylədim. Fəqət hələlik bəstələnmədiyinə görə nasıl çıxacağı bəlli degildir. Cavad. 29 təmmuz 1918” (Cavad. Marş. Tiflis, “Gənclər yurdu” jur. 1918, 14 avqust, № 2, səh.2).

Nuru Paşanın arzusu, təşəbbüsü ilə Əhməd Cavadın Azərbaycan türk ordusu üçün “Marş” yazması diqqətçəkən hadisədir. “Marş”ın mətni Ə.Cavadın kitablarına daxil edilsə də, qeydlər, təəssüf ki, nəşrlərdən çıxarılmışdır.

“Gənclər yurdu” məcmuəsinin ikinci sayının sonunda ədəbi “Yarış” elan olunması, daha çox ziyalıların, qələm əhlinin diqqətini jurnala cəlb etməkdən ibarət idi. Mirzə Bala bildirişdə yazırdı: “Qadın həyatından nəsr və ya nəzmən təsvir edib bu yarış qazanacaq gənc əfəndilərə məcmuəmiz hədiyyə olunacaqdır” (Yarış. Tiflis, “Gənclər yurdu” jur. 1918, 14 avqust, № 2, səh.8).

Bu bildirişi oxuduqda istər-istəməz Seyid Hüseynin “Qurtuluş” dərgisində “Yazı yarış” adlı elanı yada düşür. O vaxt həmin yarışın qalibləri Mirzə Bala Məhəmmədzadə və Cəfər Cabbarzadə elan edilmişdir.

“Gənclər yurdu” məcmuəsinin 11 oktyabr tarixli 3-cü sayı vəfat etmiş türk diplomatı, Brest – Litoski Sülh konfransının üzvü İbrahim Həqqi Paşanın rəsmi ilə açılır. Jurnalda Mirzə Balanın “Yoldaşım” hekayəsi, “Din və mədəniyyətə bir baxış” məqaləsi, Məhəmməd Əmin Bəyin “Ey türk, oyan”, Rəbiyyə Xanımın “Altun çiçəklər” əsərinin davamı, “Türk dünyası” yer almışdır. “Qadınlara haqq” və “Örtülməsi” (F.Tofiq) yazısı istisna olunmaqla, bütün məqalələr, o cümlədən imzasız materiallar M.B.Məhəm-

mədzadəyə məxsusdur. Redaktor məcmuənin 3-cü sayında Bakının işğaldan azad edilməsi haqqında məlumat vermişdir. Məlumatda yazılır: "Altı ay qanlı və ağır müharibədən sonra Azərbaycan hökuməti sentyabrın 16-da 1918-ci ildə (9 zilhiccə) Bakını alıb bütün mənasilə bir hökumət halına girməgə müvəffəq oldu. Hökumət Bakıya köçmüşdür.

Gürcüstan, Ermənistan, Almaniya, Türkiyə, Avstraliya, Macarıstan hökumətləri öz siyasi nümayəndələrini Azərbaycana yollamışlar" (Türk dünyası. Tiflis, "Gənclər yurdu" jur. 1918, 11 oktyabr, № 3, səh.8).

Bakının bolşevik – daşnak tör-töküntülərindən azad edilməsi 15 sentyabr 1918-ci ildə baş vermişdir. Çox güman ki, bu tarixi hadisənin sentyabrın 16-na aid edilməsi sadə bir yanlışlığın nəticəsidir.

M.B.Məhəmmədzadənin rəhbərliyi ilə uğurla nəşr edilən "Gənclər yurdu" məcmuəsinin 1918-ci il 1 noyabr tarixli 4-cü sayında "Qələmilə millətlərin intibahına çalışan böyük türk şairi Məhəmməd Əmin Bəy həzrətləri"nin iri portreti verilmiş, onun əvvəlki saylardan başlayan "Ey türk, oyan" şeirinin davamı dərc olunmuş, Mirzə Balanın "Azərbaycan Cümhuriyyəti" silsilə məqaləsinin ardı işıq üzü görmüş, "Mədəniyyət dünyası", Məbud Zeynallının "Sevgi", Azər Ellinin "Azadə yurduma" şeiri, "Ana. İlk sevgi", Türk dünyası" məqaləsi, "Altun çiçəklər" in davamı, "Qızıl ehtiyatı və kağız pullar" analitik yazısı, Əhməd Cavadın "Ana" şeiri və digər materiallar məcmuədə yer almışdır.

"Gənclər yurdu" nun 4-cü nömrəsi əvvəlki saylardan həcm etibarilə fərqli olaraq 8-dən 12 səhifəyə çatdırıldı və başlıq yeni dizaynda oxuculara ünvanlandı.

Dərginin 5-ci – sonuncu sayı 15 noyabr 1918-ci (15 təşrinisani 1334) ildə işıq üzü gördü. "Gənclər yurdu" nun ilk sayı istisna olunmaqla birinci səhifəsində yeni portret – bu dəfə Osmanlı sultanı Məhəmməd Xan həzrətlərinin təsviri verilmişdir. Əvvəlki saylardan fərqli olaraq məcmuənin bu sayında Mirzə Bala naxışlı haşiyələrdən istifadə etmiş, hətta dərc olunmuş materiallarını mündəricatını da xüsusi tərtibatla vermişdir.

"Gənclər yurdu" nun on iki səhifəlik bu sayında Məhəmməd Əmin Bəyin "Ey türk, oyan!" şeirinin ardı, Əli Səbrinin "Ümid işıqları" felyetonu, "Altun çiçəklər" in növbəti hissəsi, Ə.Qəribin

"Ərbab qələm qadınları haqqında", M.Mirzə Balanın "Bizdə gözəl sənətlər" məqaləsi, "Azərbaycan Cümhuriyyəti" əsərinin son hissəsi, Ə.Cavadın "Şerim", F.Tofiqin "Gənc ordu" yazısı, "Acı sevgi" romanının ardı, Ə.A.Seyfullazadənin "Türklük", M.Cəfərlinin "Tiflisdə Türk teatrosu" və b. məqalələr yer almışdır. "Türk dünyası" rubrikası altında isə xəbərlər verilmişdir.

Mirzə Balanın "Bizdə gözəl sənətlər" adlı məqaləsi bütövlükdə mədəniyyətə, incəsənətə həsr edilmişdir. O, rəssamlıq, heykəltəraşlıq və musiqidə, eləcə də incəsənətin inkişafında dini fanatizmin bu sahəyə yaratdığı maneələrdən bəhs etmişdir. Mirzə Bala düşüncələrini gənc oxucularla bölüşərək yazır: "İnsanın əqli, düşüncəsi meydana yeni ixtiralar, yeni kəşflər, makina və radiolar çıxartmağa məşğul ikən, duyğusu da sənətlərin daha incə, daha nəfis və daha gözəl olmaları üstə say edirlər. Odur ki, iki yüz il bundan irəli olan bir rəsm indi Rafaelin şəkilləri qarşısında bir çocuq cızığına oxşayır. Sənət vasitəsilə insan aldığı və ya istədiyi bir təsiratı başqasında da oyatmağa müvəffəq olur".

Mirzə Bala insan zövqünün, düşüncəsinin inkişafında yüksək estetik həzzə malik incəsənət əsərlərinin tükənməz mənbə, ilham qaynağı olması qənaətlərini məqalədə xüsusi vurğulamışdır.

"Gənclər yurdu" məcmuəsinin beşinci sayında Mirzə Balanın "Azərbaycan Cümhuriyyəti" əsərinin yeddinci hissəsi yer almışdır. Müəllif əsərinin son hissəsini yazanda və nəşr etdirəndə artıq Bakı şəhəri erməni-daşnak və bolşevik tör-töküntülərindən təmizlənmiş, Azərbaycan Cümhuriyyətinin paytaxtına çevrilmişdi. Əsərin son hissəsində müəllifi daha global problemlər düşündürür: "Biz Azərbaycanı Cümhuriyyət halında görmək istədiyimiz kimi, özünü də bütöv və həqiqi bir Azərbaycan halında görmək tərəfdarıyıq.

Əgər İran Azərbaycanı ilə Qafqasiya birləşməgə müvəffəq olsalar, o vəqt ən xoşbəxt bir millət ola biləcəgiz, deyirik. Təbiətə dövlətli, mədəni, Cümhuriyyətli Azərbaycan, Qafqasiya dağlarından Farslıqa kimi sərbülən (başı uca – A.R.) on milyonluq bir əhalinin yurdu, vətəni olacaqdır".

Mirzə Bala Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, milli birliyini həmişə millətin xoşbəxtliyi, səadəti hesab edib, idarə üsulunda demokratik prin-

sipləri, hüquq bərabərliyini dövlətçilikdə vacib, əhəmiyyətli konsepsiya sayıb.

“Gənclər yurdu” məcmuəsi 5-ci sayının 11-12-ci səhifələrində “Türk dünyası rubrikası altında Türkiyədən, Kırmıdan, Türküstandan, Qırğızıstandan, Azərbaycandan maraqlı xəbərlər verilmişdir. Maraqlı informasiyalardan bəzilərini nəzərdən keçirmək yerinə düşərdi:

“Bakının alınması. Bakının alınması münasibətilə İstanbul qəzetələri xüsusi məqalələr yazıb şadlıq etmişlər və İstanbulda olan Heyəti-Mürəxxəsəmizi təbrik etmişlər.

Hərbiyyə məktəbləri. Azərbaycan Hökuməti 3 hərbiyyə məktəbi güşadına əlli min ruble pul buraxmışdır.

İki aktyorun vəfatı. Azərbaycan qəzetələrində oxuduğumuza görə, Azərbaycan türk səhnəsi iki böyük sənətkarını itirmişdir. Onlardan biri Cahangir Zeynalovdur ki, (Azərbaycanın xalq artisti Nəsibə Zeynalovanın atası – A.R.) otuz sənədən yuxarı idi türk səhnəsi üçün çalışırdı.

İkinci Hacı Cabbarzadədir ki, (Hacı Cabbarzadə – Hacinski – C.Cabbarlının yaxın dostu – A.R.) hənz cavan olub aktyorluqda böyük məharət göstərməkdə idi.

Azərbaycan Məclisi-Məbusanı. Hökumət tərəfindən doktor Rəfiyevin təhti-sədarətində seçilmiş xüsusi komissiya Azərbaycan Məclisi-Məbusanı çağırmaq hazırlığında bulunmadadır”.

Bu xəbərlər Cümhuriyyət dövrünün əhval-ruhiyyəsini, siyasi-ideoloji məramını, quruculuq istiqamətlərini özündə əks etdirməklə yanaşı, qürur mənbəyimiz, şərəf tariximizdir.

Mirzə Bala və onun həmkarı Firudin Hacızadə jurnalın beşinci sayının sonunda oxuculara bildirirdilər: “Gənclər yurdu” məcmuəsinə abunə dəftəri açıqdır. 48 ədədi (bir il) – 80 ruble. 24 əd. (yarım il) – 40 ruble. 12 əd. (üç ay) – 20 ruble, tək nüsxəsi, 1 manat 50 qəpik.

Məcmuədə xalis gənclər iştirak edir. Türk ədəbiyyatı, türk tarixi və türk həyatına dair məlumat verilir.”

“Gənclər yurdu” məcmuəsinin ilk sayını 60 qəpik dəyərində oxuculara ünvanlayan mühərrirlərin dörd ay ərzində qiymətləri iki dəfədən çox artırması yalnız jurnalın həcmnin 8-dən 12 səhifəyə genişləndirilməsi ilə bağlı deyildi.

Şübhəsiz ki, jurnalın sürətlə qiymətinin yüksəldilməsi həm də inflyasiya amili ilə sıx bağlı idi.

Məcmuədə verilmiş abunə haqqında bildiriş də təsdiqləyir ki, jurnalın təsisçisi olan Gənclər Cəmiyyəti və onun mühərrirləri Mirzə Bala Məhəmmədzadə və Firudin Tofiq oğlu Hacızadə “Gənclər yurdu” məcmuəsinin fəaliyyətini uzun müddət davam etdirmək niyyətində olublar. Lakin dərginin son sayında oxuculara xəbərdarlıq edilmədən fəaliyyətinin qəfil dayandırılması fərqli mülahizələrə yol açır. Və hətta ehtimal var ki, “Gənclər yurdu” adlı jurnalın Tiflisdə, Azərbaycan türkcəsində nəşri burada yaşayan erməni, gürcü millətçilərində ərazi iddiası kontekstində qıcıq yaratdığı üçün məcmuə güc strukturları tərəfindən xəbərdarlıq edilmədən qapadılmışdır.

Professor Nazim Axundov “Azərbaycanda dövrü mətbuat” (1832-1920) adlı biblioqrafiyasında (Bakı, 1965, səh.52) yazır ki, “Gənclər yurdu” jurnalının 1918-ci ildə 23 iyuldan 15 noyabrədək 35 nömrəsi çap edilmişdir. Əlbəttə, iki həftədə bir dəfə işıq üzü görən məcmuə üçün bu rəqəm həddindən çox şişirdilmişdir və mötəbər fakta söykənmir. “Gənclər yurdu”nun qeyd olunan müddətdə beş nömrəsinin işıq üzü gördüyü məlumdur. O da məlumdur ki, Mirzə Bala Məhəmmədzadə 1918-ci ilin noyabr ayında Tiflisdən Bakıya qayıtmış, dekabr ayının 7-də fəaliyyətə başlayan Cümhuriyyət Parlamentində (Məclisi-Məbusanında) öz təbiri ilə desək, “zabit katibi” (stenoqrafçı) vəzifəsində çalışmışdır.

Türk Gənclər Cəmiyyətinin orqanı olan “Gənclər yurdu” məcmuəsi Azərbaycan xalqının ən ağır, məşəqqətli günlərində, müstəqillik, azadlıq uğrunda ölüm-dirim savaşının getdiyi bir vaxtda Mirzə Bala Məhəmmədzadənin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə yaradılmış, vətənpərvərlik, yurdsevərlik ruhunda fəaliyyət göstərmiş Cümhuriyyət dövrünün ilk dərgisidir.

Toxunduğu problemlərin böyük bir qismi bu gün də aktual səslənən, milli mətbuat tariximizin ilk istiqlal məcmuəsi olan 100 yaşlı “Gənclər yurdu” – Cümhuriyyət qurucularının maariflənməsində, səfərbər edilməsində, məfkurəvi düşüncəsinin formalaşmasında nümunəvi xidmətlərinə görə geniş elmi tədqiqat müstəvisinə gətirilməyə və yüksək dəyərləndirilməyə layiqdir.

Thomas Mann. İsl alman ruhunun ifadəçisi

Nobel mükafatlarının verilməsinin ilk on üç ilində Almaniyanın dörd nümayəndəsi ədəbiyyat üzrə ödülə layiq görülmüşdü. Sonrakı on yeddi il ərzində isə alman ədəbiyyatı təmsilçilərindən heç kim bunu bacarmamışdı. Nəhayət, 1929-cu ildə nasir Tomas Mann ölkəsinə beşinci Nobel mükafatını qazandırdı. İsveç Akademiyasının təqdimatına əsasən, yazıçı Nobel mükafatına “ilk növbədə müasir ədəbiyyatın klassik nümunələrindən birinə çevrilmiş və populyarlığı getdikcə artan böyük “Buddenbroklar” romanına görə” layiq görülmüşdü. Bu mükafatın unikalığı onda idi ki, 54 yaşlı müəllif mükafatı praktik olaraq ilk qələm təcrübəsinə, 25-26 yaşlarında yazdığı romana görə qazanmışdı. Nobel mükafatlarının tarixində ikinci belə bir hadisəyə təsadüf olunmur.

T.Mann 1875-ci il iyulun 6-da Almaniyanın şimalında, qədim liman və ticarət şəhəri Lübekdə, bütün ölkədə tanınan çox zəngin bir tacir ailəsində doğulmuşdu. Onun atası – Almaniyanın ən varlı taxıl ticarətçilərindən biri sayılan Yohann Mann məşhur sahibkar olmaqla yanaşı, həm də uzun illər boyu şəhər senatının üzvü kimi ictimai fəaliyyətlə məşğul olmuşdu. Anası Yuliya da-Silva-Bruns Braziliyada yaşayan alman əsilli miqrant ailəsindən idi. Atanın işgüzarlıq fəaliyyətinə

rəğmən, onun varisi sayılan böyük oğulları humanitar sahəyə meyil etmiş, ədəbi yaradıcılıq yolunu seçmişdilər. Tomasın böyük qardaşı Henrix Mann (1871-1950) da məşhur yazıçı idi. Ata böyük oğlunun yaradıcılıq sahəsinə maraq göstərməsinin qəti şəkildə əleyhinə çıxmışdı. Henrixdən fərqli olaraq, ikinci oğlunun onun yolunu davam etdirmək istəməsi atanı çox sevindirirdi. Ancaq tale elə gətirdi ki, “tacir olmaq istəyən” Tomas ədəbi yaradıcılıq sahəsində böyük qardaşından daha ciddi uğurlar qazandı.

Uşaq yaşlarında təhsilə güclü marağının olmaması səbəbindən Tomas gimnaziyada zəif oxumuş, axırda heç attestat da ala bilməmişdi. Gənclik illərində bir müddət Münhen Universitetində sərbəst dinləyici kimi ədəbiyyat, tarix, fəlsəfə kursları üzrə mühazirələri dinləsə də, ali təhsil diplomu da ala bilməmiş, ancaq sonralar iti zəkası və fitri istedadı sayəsində dövrünün ən yüksək intellektli ziyalılarından biri kimi tanınmış, Oksford, Kembric, Berlin, Bonn universitetlərinin fəxri doktoru seçilmişdi.

1898-ci ildə 23 yaşlı gənc yazıçının ilk kitabı – “Balaca cənab Fridman” adlı hekayələr toplusu Paul Tomas imzası ilə nəşr edilir. Bunun ardınca T.Mann özünün ilk (və ən dəyərli) epik əsəri olan “Buddenbroklar” romanını yazmağa başlayır. Romanın 1901-ci ildə çap olunması, eyni zamanda sonrakı uğurlu tərcümə və nəşr prosesi müəllifə dünya miqyasında ədəbi şöhrət qazandırır. Sonrakı dövrlərdə yazıçının dünyagörüşü, fəlsəfi düşüncəsi, ictimai mövqeyi, ədəbi ustalığı daha da təkmilləşsə də, bu roman öz dəyərini itirmədi, müəllifin ali ədəbiyyat mükafatına layiq görülməsində və dünya şöhrəti qazanmasında həlledici rol oynadı.

Bir insan və sənətkar kimi onun dünyagörüşü böyük alman filosoflarının, o cümlədən F.Nitsşenin təsiri altında formalaşmışdı. Lakin sonralar o, faşizmin Nitsşenin “fövqəl insan” nəzəriyyəsinə əsaslandığına görə “Nitsşe fəlsəfəsi bizim təcrübəmiz işığında” məqaləsini yazaraq bu filosofdan üz döndərir. T.Mann ilk dəfə məhz bu məqalədə faşizm ideologiyasının alman xalqı üçün bir bəlaya çevriləcəyi fikrini irəli sürür və elə həmin vaxtdan başlayaraq böyük mədəni ənənələrə malik xalqının belə fəlakətli bir yola qədəm qoymasının kökləri, səbəbləri barədə əzablı fikirlər onun düşüncəsini narahat edən əsas problemə çevrilir. Beləliklə də, həm insan və

vətəndaş kimi onun həyat mövqeyi, həm də yazıçı kimi yaradıcılıq yolu müəyyənləşmiş, dəqiqləşmiş olur.

1905-ci ildə T.Mann Münhendə yəhudi əsilli riyaziyyat professoru Alfred Prinqshaymın qızı Katerina (Katia) ilə ailə qurur. Katerina xristianlığı qəbul etmişdi və qızı Elizabetin yazdığına görə, uşaq vaxtı analarının yəhudi olmasını onlardan gizlədirlərmiş. Yazıcının ixtisasca musiqişünas olan xanımı böyük alman bəstəkarı Riçard Vaqnerin tanınmış tədqiqatçısı idi. Onların birgə həyatı yarım əsr sürdü və onu "Tommi" deyərək çağıran xanımı ərinin ölümündən sonra daha 25 il yaşadı. Bu nikahdan onların altı övladı – üç oğlu və üç qızı dünyaya gəldi. Oğlu Klaus və qızı Erika atalarının yolu ilə gedərək ömürlərini ədəbi yaradıcılığa həsr etdilər.

1911-ci ildə ədibin yaradıcılığında xüsusi yeri olan "Venetsiyada ölüm" novellası işıq üzünə görünür. Bu novellanın qəhrəmanı, münhenli yazıçı və bəstəkar, dərin yaradıcılıq böhranı və psixoloji depressiya keçirən, yaşı əllini ötmüş Qustav fon Aşenbax Venetsiyada istirahət edərkən 14 yaşlı oğlan uşağına aşiq olur. Onun bu "aşiqliyi" ancaq məftun seyrçilikdən və xəyali illüziyalardan ibarətdir. Real olaraq başqa heç nə baş vermir. Gözlənilmədən qəlbinə dolmuş və müəllifin psixi pozuntu ilə əlaqələndirdiyi bu sərsəm duyğular onun özünü də çaşdırır, utandırır. O bu duyğuların əlindən çıxıb getmək, qaçmaq, uzaqlaşmaq istəsə də, qəfil ölüm buna imkan vermir. Bütün ömrü amansız, barışmaz ideya mübarizələri içərisində keçmiş T.Mannın bədxahları onun hekayəsinin qəhrəmanı ilə müəllifin bioqrafiyası arasında müəyyən kəşifən xətlərin olduğunu əsas götürərək (daha doğrusu, bəhanə edərək) dərhal yazıcının özünün də guya qeyri-ənənəvi cinsi münasibətlərə meyilli olması barədə qərəzli şayiələr yaymağa başladılar. Halbuki yazıcının bütün külliyyatında və həyat tərzində bu qarayaxmanı təsdiq edə biləcək bircə detal da yoxdur. Bu hekayəni yazarkən T.Mann artıq altı il idi ki, evli idi, onun normal (hətta çoxuşaqlı) ailəsi vardı. Ədəbi əsərə, bədii obraza bu cür yanaşmaq vərdisi, personajla müəllifin şəxsiyyətini eyniləşdirmək mərkəzi ədəbiyyatın özü qədər qədim bir cahillikdir. Lakin qəribə burasıdır ki, bizim informasiya vasitələrimizdə əsərləri dünyanın, demək olar, bütün dillərinə tərcümə olunmuş, haqqında bütün dünyada onlarla kitab, yüzlərlə məqalə ya-

zılmış, şəxsiyyəti və sənəti bütün incəliklərinə qədər araşdırılmış bu böyük yazıçı haqqında dərc olunan tək-tük məqalədə onun mübariz fəaliyyəti, möhtəşəm yaradıcılığı bir kənara qoyulur, heç bir dəlil-sübut olmadan məsələyə "sarı" mətbuat prinsipi ilə yanaşılaraq ilk növbədə məhz bu nüans qabardılır.

1924-cü ildə T.Mannın "Sehrli dağ" adlı üçüncü böyük romanı nəşr olunur və böyük uğur qazanır. Avropa ədəbiyyatında intellektual roman janrının ən uğurlu nümunələrindən biri sayılan bu əsər süjet xəttinin dolanbacları ilə yox, müəllifin və surətlərin insan və həyat haqqında maraqlı mühakimələri ilə diqqəti cəlb edir. Bir çox məqamlarda simvolizmin ciddi təsiri duyulan bu əsər XX əsr alman ədəbiyyatının ən qəliz nümunələrindən biri sayılır. Müəllif özü hesab edirdi ki, bu romanın məzmun və ideyasını tam dərk etmək üçün onu azı iki dəfə dalbadal oxumaq lazımdır. Əsərdə hadisələr Birinci Dünya müharibəsi ərəfəsində və müharibə zamanı cərəyan edir. Lakin müharibə hadisələrindən söhbət getmir. Süjetə görə, əsərin qəhrəmanı Hans Kastorp əmisi oğluna baş çəkmək məqsədilə Alp dağlarındakı Davos kurortunda vərəm xəstələri üçün nəzərdə tutulmuş sanatoriyaya gəlir. Orada özünü müayinə etdirərkən məlum olur ki, o da xəstədir və bir neçə gün burada qalıb daha ciddi müayinə olunmalıdır. Cəmi bir neçə günlük tanışlıq nəticəsində sanatoriyanın həyatı öz intellektual səviyyəsi və fəlsəfi məzmunu ilə Hansı hey-rətə salır. Bu minvalla, müharibə başlayır və onun ətraf aləmdən təcrid olunmuş sanatoriya-da qalması yeddi il çəkir. Burada pasientlər arasında gedən fəlsəfi diskussiyalar Kastorpun bütün dünyagörüşünü, həyata baxışlarını kökündən dəyişir və o burada cərəyan edən mənəvi həyatın mərkəzi fiquruna çevrilir. Hər millətdən, hər təbəqədən, hər əqidədən insanların olduğu (müalicə aldığı?!) bu sanatoriya qanlar içində boğulan Avropanın simvolik obrazı kimi verilmişdir.

Yazıçı özü bu əsəri "yaradıcılığının dönüş nöqtəsi" adlandırmışdı. Doğrudan da, Birinci Dünya müharibəsindən sonra ağır düşüncə böhranı keçirən T.Mann müharibə illərindəki mövqeyinin yanlışlığını etiraf edərək yeni ideyaları qəbul etmək üçün özündə güc tapa bilir. O, böyük Hötenin – "insan baxışlarını dəyişə bilər, ancaq prinsiplərini yox" – kəlamını özü üçün həyat devizi seçmişdi.

Alman ədəbiyyatının dünya söz sənətinə bəxş etdiyi görkəmli simalar içərisində T.Mann mövqeyinə görə Hötedən sonra ikinci böyük yazıçı hesab edilir. Onun yaradıcılığı haqqında bu yüksək dəyərləndirməni birinci növbədə təsdiq edən, doğruldan onun Nobel mükafatına layiq görülməsində həlledici rol oynamış “şah əsəri” – “Buddenbroklar” romanıdır. Bu əsərin ən böyük məziyyəti dövrün ruhunu heyrətəməz dərəcədə dəqiq və mükəmməl şəkildə ifadə etməsidir. Bu romanla yazıçı həyatın mənası barədə müasirlərini düşündürən (əslində, bəşəriyyəti bütün tarixi boyu düşündürmüş və bu gün də düşündürməkdə davam edən) əsas suallardan birinə – həyatın maddi və mənəvi dəyərlərinin nisbəti probleminə cavab axtarırdı.

O, peşəkar ədəbiyyatda yaradıcılıq debütü olan bu əsərlə adını ölkənin və qitənin ən görkəmli nasirləri sırasına yazdıra bildi. Bu roman üzərində işə T.Mann 1896-cı ilin oktyabrında, 21 yaşında başlamışdı. Əvvəlcə konkret olaraq öz ailəsinin tarixçəsini yazmaq istəyirdi, lakin iş prosesində, çox zaman olduğu kimi, yaradıcılıq məntiqi öz qaydalarını diktə etdi. Biqrafik povest bir ailənin həyatı və taleyi təmsalında XIX əsr Almaniyasının geniş panoramını əks etdirən epik romana çevrildi. Yazıçı əsər üzərində işi 1900-cü ilin 18 iyulunda başa vurdu, onu 1901-ci ildə çap etdirdi. Bu möhtəşəm ailə xronikasında müəllif Buddenbroklar klanının dörd nəslinə mənsub insanların taleyi fonunda XIX əsrin ortalarında – 1835-1880-ci illər müddətində Almaniyada baş vermiş, demək olar ki, bütün əsas hadisələri əhatə etməyə, bu zəmində burjuva cəmiyyətini böhrana gətirib çıxaran problemləri yüksək bədii ustalıqla əks etdirməyə nail oldu.

Bütün bu amillər T.Mannın ədəbiyyat tarixinə intellektual roman ustası kimi düşməsinə təmin etmişdir. Onun üçün ədəbiyyatı adi həyatdan fərqləndirən əsas cəhət onun fikir və ideya ilə daha da “zənginləşdirilmiş” bir yaşam forması olmasıdır. Bu amil isə fəlsəfi-intellektual romanın başlıca atributlarından biri sayılır. Özünün sənət ustadları kimi o, böyük rus yazıçıları L.Tolstoy və F.Dostoyevskinin adını çəkir. Doğrudan da, nasirin yazı manerası bir çox cəhətlərinə, o cümlədən psixoloji elementlərin zənginliyinə görə klassik rus yazıçılarının üslubunu xatırladır. Yazıçı Nobel mükafatına təqdim edilərkən İsveç Akademi-

yasının üzvü, görkəmli teatrşünas Frederik Bok T.Mannı Ç.Dikkens, Q.Fkober, L.Tolstoy səviyyəsinə yüksəlmiş ilk alman yazıçısı adlandırmışdı. Əlbəttə ki, T.Mann hər şeydən əvvəl böyük alman mədəniyyətinin varisidir. Onun bir şəxsiyyət və yazıçı kimi formalaşması ilk növbədə alman klassik ədəbiyyatı və fəlsəfəsinin təsiri altında baş vermişdir.

1930-cu ildə Berlində söylədiyi “İdraka çağırış” adlı məşhur məruzəsi ilə T.Mann bütün anti-faşist qüvvələri – sosialistləri, liberalları, kommunistləri, vətənpərvər ziyalıları irticaya qarşı birləşməyə çağırır və vahid antifaşist cəbhənin yaradılmasını təklif edir. Eyni zamanda o bu çıxışı ilə ilk dəfə olaraq dünya xalqlarına faşizm təhlükəsi barədə xəbərdarlıq edir. Məhz bu çıxışı onu ümumalman antifaşist hərəkatının liderlərindən biri kimi tanıdır.

Elə həmin il çap etdirdiyi “Mario və sehrbaz” adlı ironik-alleqorik pamfletində Almaniya və İtaliyanın faşist liderləri Hitler və Mussolininin satirik obrazlarını yaradır. Lakin T.Mannın anti-faşist qüvvələri birləşdirmək arzusu baş tutmur və 20-ci illərin əvvəllərindən siyasət meydanında görünməyə başlamış Almaniya nasional-sosialist partiyası 1932-ci ilin payızında keçirilmiş parlament seçkilərində qalib gəlir və 1933-cü ilin yanvarında onların rəhbəri (füreri) A.Hitler Almaniyanın kansleri təyin olunur. Bununla da Almaniyada Üçüncü Reyx adlandırılan faşist diktaturasının qurulmasına və İkinci Dünya müharibəsinə yol açılmış olur.

Faşistlər hakimiyyətə gələndə xəstəlikdən təzəcə özünə gələn T.Mann xanımı ilə birgə İsveçrədə dincəlirdi. Onlar Almaniyaya qayıtmamaq qərarına gəlirlər. 1933-cü ilin yayında uşaqlarını da bu ölkəyə gətirən T.Mann ailəsi ilə birlikdə Sürix gölünün sahilindəki Künsnahte şəhərciyində məskunlaşır. Elə həmin ilin payızında Nobel mükafatçısının dörd kitabdan ibarət möhtəşəm “Yusif və qardaşları” epopeyasının (tetralogiyasının) “Yaqubun əhvalatı” adlı birinci kitabı nəşr olunur. Mövzusu “Bibliya”dakı “Yusif peyğəmbərin əhvalatı” rəvayətindən götürülmüş əsərin növbəti cildləri sonrakı illərdə – “Yusifin gəncliyi” (1934), “Yusif Misirdə” (1936), “Çörəkverən Yusif” (1943) nəşr olunaraq yazıçının dünya şöhrətinə yeni çalarlar əlavə edir. Bu romanda müəllifin məqsədi sadəcə olaraq qədim dünyanın müqəddəs kitablarda öz əksini tapmış mən-

zərəsini təsvir etmək deyil, həm də baş verən ümumbəşəri hadisələrin fonunda bir insanın fər-di taleyini göstərmək idi. Bu qəhrəmanın proob-razı olaraq yəhudi xalqının tarixində ən mühüm rollardan birini oynamış şəxsin seçilməsi də müəllifin faşistlərin irqçi, antisemit ideologiyası-na qarşı xüsusi bir etiraz forması sayıla bilər. Ya-zıçı özü bu konsepsiyayı belə ifadə etmişdi: “Bu əsərin müasirliyi onun yəhudiliyin təqib olundu-ğu bir zamanda yəhudi ruhunu ifadə etməklə qeyri-müasir olmasında idi.”

1938-ci ildə ABŞ-a mühacirət edən T.Mann Amerikadan radio və mətbuat vasitəsilə mütə-madi olaraq öz oxucularına, alman xalqına müraciət edir, mövqeyini və mübarizəsinin mahiyyə-tini onlara çatdırırdı. Yazıçının mühacirətdə ke-çirdiyi 23 il onun qürbəti vətəninə daha yaxşı, daha səmərəli xidmət naminə seçdiyini birmə-nalı şəkildə sübut edir. T.Mann mühacirət etdik-dən sonra faşist Almaniyasının təbliğat naziri Göbbels radio çıxışlarından birində onun dalın-ca demişdi: “Qoy getsin, alman mədəniyyəti yə-hudilərin tərənnümçüsü olan bu şəxssiz də ke-çinə bilər.” T.Mann da öz radio çıxışında ona belə cavab vermişdi: “Bu əbləh başa düşür ki, mən hardayamsa, alman mədəniyyəti də elə ordadır.” Həqiqətən də, onun yaradıcı və ictimai fəaliyyə-tinin əsas ideyası dünyaya isbat etmək idi ki, əsl alman ruhunun daşıyıcıları insana nifrət ideolo-giyasını – faşizmi törədənlər yox, ona qarşı mübarizə aparan humanistlərdir.

1945-ci ildə, müharibənin başa çatması ərə-fəsində vətəninə və millətinə qarşı dünyada ya-ranmış mənfi təəssüratları və düşmənçilik əhval-ruhiyyəsini aradan qaldırmaq üçün yazıçı, ABŞ Konqresinin kitabxanasında “Almaniya və alman-lar” adlı məşhur məruzəsi ilə çıxış edir. Məruzə-nin əsas məqsədi faşizmin cinayətlərinə görə al-man xalqının günahlandırılmasının, ittiham edil-məsinin haqsızlıq, ədalətsizlik olduğunu sübut etmək idi. O deyirdi ki, faşizmin əməllərindən ən çox ziyan görən və bəlaya düşən elə Almaniya və alman xalqının özüdür. Yeri gəlmişkən, T.Mann faşizmə qarşı yalnız öz qələmi ilə mübarizə apar-mırdı, onun iki oğlu faşistlərlə ABŞ ordusunun zabiti kimi əldə silah vuruşmuşdu.

1947-ci ildə yazıçının fəlsəfi düşüncələrinin zirvəsi sayılan “Doktor Faustus” romanı işıq üzü görür. Bu əsər T.Mannın vətəni və milləti üçün çox ağır, amma həm müsbət, həm də mənfi mə-

nada önəmli bir zamanda yazılmışdı. Tarixin ən qanlı müharibəsindən şərəfsiz bir məğlubiyyət-lə, iqtisadi dağıntılar və insani faciələrlə çıxmış böyük alman xalqı bir tərəfdən bəis olduğu fəla-kətlər üçün bəşər qarşısında ölçüyəgəlməz xəca-lət hissi ilə, digər tərəfdən isə öz gələcəyi üçün işıqlı arzular və dumanlı ümidlərlə yaşayırdı. Bu roman T.Mann yaradıcılığının əsas ideyasını – al-man xalqının taleyi və istiqbalı məsələsini ən ba-riz şəkildə əks etdirən bir əsərdir.

Bu əsərdə T.Mann öz dövrünün (əslində, bütün zamanların) sənətlə bağlı ən ağır problemlərindən birini əks etdirir: şərə xidmət edən sənətkar özünü məhvə düşür etmiş olur. Beləlik-lə, alman ictimai-fəlsəfi düşüncəsi üçün bu əsə-rin xüsusi dəyəri vardır. Müəllif alman mədəni-yətinin taleyi naminə Nitsşe, Şopenhauer, Freyd kimi böyük, fəqət humanist mövqedən uzaq filo-sofların təliminin məhvedici təsirini göstərir, al-man xalqının, sivilizasiyasının xilasını üçün Höte kimi humanist mütəfəkkirlərin yoluna qayıtma-ğın zəruriliyini əsaslandırır. Ədib öz qəhrəmanı-nın şəxsinə xalqın faciələri üçün antihumanist ideyaların əsiri olan, ictimai rəyi bu yanlış yola sövq edən ziyalıları da günahlandırır.

Lakin romanın əsas qayəsi daha möhtəşəm bir ideya ilə bağlıdır. Müəllif özü etiraf edir ki, Le-verkun obrazı ilə ilk növbədə vətəni Almaniya-nın taleyini əks etdirməyə çalışmışdır. T.Mannın təsəvvüründə hansısa böyük məqsədə çatmaq naminə ruhunu İblisə satmış insanın faciəsi ilə böyük tarixi nəticəyə (dünya ağılığına) nail ol-maq üçün qeyri-insani bir yola – faşizm ideolo-giyasına qədəm qoymuş Almaniyanın fəlakəti analoji hadisələrdir. Onun fikrincə, ruhunu İbli-sə (faşizmə) satan Almaniya haqq yolundan dönüb mayasındakı insaniliyi itirərək varlığında-ki həyat enerjisini özünüməhvə yönəltdi. Yüksə-lişə xidmət edən milli qürur hissini rəzalətə yol açan milli eqoizm əvəz etdi. Bununla da yazıçı, əslində, alman xalqının və Almaniyanın tarixin-də faşizmin təsadüfi bir hadisə olmadığını etiraf etmiş oldu.

1952-ci ildə Nobel mükafatçısı ailəsi ilə bir-likdə Amerikanı tərk edir və yenidən İsveçrədə (Kilxberq şəhərində) məskunlaşır. Bu dəfə həmi-şəlik olaraq... Daimi yaşayış yeri kimi Almaniya-nı seçməsə də, artıq parçalanmış vətəninin hər iki hissəsində (AFR və ADR) dəfələrlə olur. 1948-ci ildə Hötenin yubiley mərasiminə gələndə Fe-

derativ Almaniya hökumətinin alman vətəndaşlığını rəsmən bərpa etmək təklifindən imtina edir, yalnız “milli ədəbiyyatın inkişafında xidmətlərinə görə” Höte mükafatını qəbul etməyə razılıq verir.

Həyat mövqeyində və yaradıcılıq kredosunda sovet dövlətinə müəyyən simpatiya, rus ədəbiyyatına dərin rəğbət bəsləməsinə, faşist ideologiyasına qarşı mübarizəsinə baxmayaraq, estetikadan daha çox siyasi amillərə əsaslanan sovet (ümumən sosialist-kommunist) ədəbiyyatşünaslığı T.Mannın yaradıcılığını tamam dəyərsiz saymasa da, “sosial problemlərin kifayət qədər dərinə əks etdirilməməsi” səbəbindən dünya miqyaslı ədəbi nailiyyətlər sırasına daxil etməkdə tərəddüd göstərir, onun “mədəni-tarixi və psixoloji problemlər çərçivəsində qapanıb qaldığını” yazıçıya irad tuturdu. Ancaq həqiqət budur ki, T.Mannı birinci növbədə məhz bəşər mədəniyyətinin taleyi düşündürür, ümumi mədəni səviyyənin gərəyinə yüksək olmaması narahat edirdi. O, belə hesab edirdi ki, insanın mədəni kamilliyinə, mənəvi və intellektual yetkinliyinə nail olmadan bəşəriyyətin taleyini müsbət həll etmək olmaz.

Sovet-sosialist estetikasının T.Mann yaradıcılığına münasibətilə bağlı dediyimiz fikirləri eynilə həmin dövrün Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığına da aid etmək olar. Həyat və yaradıcılığının humanist məzmununa baxmayaraq, sovet baxışında müasir dünya ədəbiyyatının böyük klassikləri sırasına daxil edilməyən T.Mannın əsərlərinin tərcümə və təbliği işinə münasibət də buna uyğun idi. Təəssüf ki, müstəqillik illərində də bu münasibət, hələ ki, ciddi şəkildə dəyişməyib. Ona dünya şöhrəti qazandırmış böyük əsərlərinin, demək olar ki, heç biri dilimizə hələ də tərcümə olunmayıb. Etiraf etmək lazımdır ki, bu, ancaq münasibətlə də bağlı deyil. Alman yazıçısının əsərlərinin üslub və ifadə baxımından qəlizliyi də tərcümə işini xeyli çətinləşdirir. Fikrimizi əsaslandırmaq üçün tanınmış tərcüməçi Vilayət Hacıyevin bir müsahibəsində – “Tərcümə etmək istədiyiniz, lakin öhdəsidən gələ bilmədiyiniz əsərlər olubmu?” – sualına verdiyi cavabı xatırlatmaq istərdik: “Əlbəttə, olub. Məsələn: T.Mannın “Sehrli dağ”, “Həzrət Yusif və qardaşları”, “Doktor Faustus” romanları, onun klassik novel-la üslubundakı “Venetsiyada ölüm”, “Aldanmış qadın” və digər hekayələri... Nə qədər çalışsam

da, ən çox sevdiyim yazıçılardan olan T.Mannı “özümünküləşdirə” bilmədim.” Nobel mükafatçısının ədəbi irsinin dilimizə tərcüməsi ilə bağlı boşluğu qismən də olsa, azaltmaq mənasında “Xəzər” jurnalının 2016-cı il birinci nömrəsində İlqar Əlfinin tərcüməsində dərc olunmuş “Venetsiyada ölüm” və “Ədəbiyyat qəzeti”nin 17 sentyabr 2016-cı ildə Əyyub Qiyasın tərcüməsində təqdim etdiyi “Ölüm” hekayələrini dəyərləndirməmək olmaz.

Ömrünün son illərində onun həyat enerjisi sozaldıqca yaradıcılıq həvəsi, əksinə, daha da canlanır. 1951-ci ildə çap olunmuş “Seçilmiş” romanı parodiya səciyyəli şən ovqatına görə T.Mannın ümumi yazı manerasından xeyli fərqlənir. Həmin illərdə yazıçı bədii yaradıcılıqla yanaşı, daha çox ədəbi-fəlsəfi mövzularda məqalələr yazmağa üstünlük verir. Bu sırada Höte, Tolstoy, Dostoyevski, Çexov, Vaqner, Nitsşe kimi klassiklərə həsr olunmuş esseləri xüsusi qeyd etmək lazımdır.

1955-ci ilin yazında T.Mann böyük alman şairi F.Şillerin yubiley tədbirlərində iştirak etmək üçün Almaniyanın hər iki hissəsinə səfər edir. Bu, onun vətəni ilə vida görüşü idi. Böyük sənətkar həmin il avqustun 12-də Sürix xəstəxanasında ateroskleroz xəstəliyindən vəfat etdi və burada da dəfn olundu. Hələ uşaqlıqdan xüsusi sağlamlığı ilə seçilməsə, ömrü boyu on adama yetəcək qədər siqaret çəksə də, xəstəhal vəziyyətdə 80 il yaşaya bildi.

Tomas Mann ilk gənclik çağlarından ömrünün sonuna qədər duyğu və düşüncələrini, dünya işlərinə və ailə problemlərinə, yaradıcılıq məsələlərinə münasibətini ən xırda detallarına qədər dəqiq əks etdirən gündəliklər yazmışdı. Bu yazılar onun yaradıcılıq irsinin əhəmiyyətli bir qolunu təşkil edir. Yazıcının son gecə gündəliyində yazdığı son qeyd: “Mən mövcudluğumun hələ nə qədər davam edəcəyindən bixəbər olmaq istərdim. Hava yavaş-yavaş işıqlanır. Yenə də yatağımdan durmalı, bütün günü kreslodada oturmalı olacağam. Canımdakı bütün vücudumu bürümüş ağrılar isə bitmək bilmir...” Həmin gün hər şey bitdi...

İlham ABBASOV

“SÜLEYMAN RÜSTƏM DEDİ Kİ, YOLDAŞIM SƏNİN POEMANI ƏZBƏR BİLİR...”

Şair Əsrəf Veysəllinin 80 yaşı tamam oldu. Bu imzanı “köhnələr” yaxşı tanıyır və sevir. “Təzələr” də tanısın deyər, qarısına getdik. Sevmək öz işləridir...

- Böyük bir ədəbi yol keçmişiniz, vaxtilə dövrü mətbuatda, ədəbi-bədii orqanlarda mütəmadi çap olunurdunuz və birdən-birə fəaliyyətiniz səngiməyə başladı. Niyə ədəbi mühtdən uzaqlaşdınız?

- Ədəbiyyata gəlişim təsadüfi olmayıb. Gözümü açandan evdə şair görmüşəm. Anam şair idi. Onun iki qardaşı müharibəyə gedib qayıtmamışdı. Anam şeiri göz yaşlarıyla yazırdı. Rəhmətlik babam bir gədiyin üstünə çıxıb xəlvət-xəlvət ağlayırdı ki, biz görməyə. Bax bu halları ilə mən onları şair görmüşdüm.

Sonra... başladım qoyun otarmağa. Aşıq Ələsgərin kitabı keçmişdi əlimə. Elə sevə-sevə oxuyurdum ki, o kitabı... Firuz Əliyev adlı ədəbiyyat müəllimim Füzulini çox sevdirmişdi, mən Füzuliyə vurulmuşdum. Orta məktəbi bitirib Azərbaycan Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fakültəsinə ona görə daxil oldum ki, fars dilini öyrənib Füzulini anlaya bilim. Füzuli elə bir okean, dəryadır ki, dərinliyinə baş vurduqca orda azırsan. Şeirlərim “Azərbaycan gəncləri” qəzetində çap olunurdu. İlyas Əfəndiyev, Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm yaradıcılığım haqda fikirlər deyirdi. Süleyman Rüstəm “Bir gecəlik ayrılıq” (1969) poemamı özü aparıb çap etdirmişdi. Bir dəfə ona zəng elədim, karıxıb nə deyəcəyimi bilmədim. Dedi, ayə, yoldaşım sənənin poemanı əzbər bilir.

Sonra ədəbi aləmlə daha yaxından tanış oldum. Əsgərlikdə “Anama oxşayır bu torpaq mənim” adlı poema yazmışdım. Poemada bir gəncin taleyi əks

olunur. Döyüşdə gecə-gündüz silahların qeydində qalan oğlanın anasına evdə təsadüf nəticəsində güllə açılıb deyir. Bu poemanı Natəvan klubunda oxudum, o vaxt poeziya şöbəsinə Cəmil Əlibəyov rəhbərlik edirdi. Xəlil Rza, Cabir Novruz və tanınmış şairlər poemanı bəyəndilər və qərara gəldilər ki, “Azərbaycan gəncləri” qəzetində çap olunsun. Yeganə nüsxə idi əlimdə, onu da aldılar ki, çap eləsinlər. Poema itdi, sonra gəlib yenidən istədilər, mənim bərk acığım tutdu. Özlüyümdə qərara gəldim ki, daha yazmayacam. Düz on beş il əlimə qələm götürmədim. Sonra gördüm ki, bacarmıram. Dərd adamı tərpedir axı. Taleyimi Sumqayıtla bağladım, yaradıcılığım davam etdim. Bir müddət işsiz qaldım. Sumqayıtda o vaxtlar mədəniyyətə rəhbərliyi Tamara Rəsulova adlı erməni qadına tapşırırdılar. Atasını azərbaycanlı, anasını erməni idi. Vaqif İbrahim də burda idi, Feyzi Mustafayev adlı dostum da. Bir gün Vaqif mənə dedi ki, Tamara ilə görüşüm var, onun bir neçə şeirini tərcümə elə. Tamara rus dilində yazırdı. Şeirlərini tərcümə elədim, xoşuna gəldi, dedi ki, sənə işə götürəcəm. Şahmat məktəbinə direktor təyin olundum. Necə olar, ömründə şahmat oynaya bilməyən bir adamı şahmat məktəbinə direktor qoysunlar.

*Gör mənə hayana atdı günlərim,
Nə çalım fəryadı qırıq simlə mən.
Piyada qaldılar atlı günlərim;
Şahmat oynayıram taleyimlə mən.*

Beləcə taleyimlə şahmat oynaya-oynaya Sumqayıtda məskunlaşdım. “Aparın, aparın mənə dağlara” adlı poemam “Azərbaycan gəncləri” qəzetində işıq üzünə gördü. Tofiq Bayram şahmat klubuna gəlib mənə tapdı, qucaqlayıb öpdü. Evim yox idi, belə bir şeirim çap olunmuşdu:

*İlanın evi var, qurdun evi var,
Görəsən, evsiz də insan olarmı?
Əngin səmalarda süzən durnalar
Axşamlar evinə qayıtmırlarmı?*

*Mən evsiz qalmışam, nədəndir, ey dost?
Məgər dəmirəm mən, məgər daşam mən?
Ev elə bir kiçik vətəndir, ey dost,
Deməli, vətənsiz vətəndaşam mən.*

Bu şeirimi Zəbi Abdullayev adlı qoca bir kişi oxumuşdu. Çox böyük filosof idi. Bir də gördüm, mənə Şəhər Sovetindən əlimyandıda axtarırlar. Şəhər Sovetinin sədri Hüseyn Axundov (Vəli Axundovun kiçik qardaşı) çox şeirsevər insan idi. Dünyada nə yaxşı adamlar varmış. Hüseyn müəllim mənə Şəhriyarın Təbriz qəbiristanlığında yazılmış

şeyrlərindən misallar gətirdi, mən onları fars dilində dedim, çox xoşuna gəldi. Dedi, bir ərizə yaz. Məktəbə çatmamış xəbər gəldi ki, üçotaqlı evlə təmin olunmuşam. Elə sevinirdim ki, sanki göyün yeddinci qatında idim.

Sumqayıt Poeziya evinin ilk direktoru mən olmuşam, sonra Vaqif İbrahimə həvalə olunub. Sumqayıtda beş övladım dünyaya gəldi.

- Hərdən adama elə gəlir ki, bütün dünya səni oxuyub eşitsə belə, evin içində oxucun yoxdursa, tənhasan. Sizdə necə?

- Övladlarım şeiri çox sevirlər. Hətta böyük oğlum Rövşən harda yaxşı şeir oxusa, elə bilir ki, atası yazıb. Oğlum Şahin də şeir dəlisidir. Mənim on iki il övladım olmayıb. Qızım Səadət dünyaya gəlməsindən yeddi il öncə ona yazdığım şeir "Ulduz" da çap olunmuşdu. İndi Səadət Sumqayıtda müəllimə işləyir.

- Son illər ədəbi aləmdən uzaq düşməyinizin səbəbi nə oldu? Elələri var, deyir ki, dəyərləndirmədilər, incidim, küsdüm.

- Yox, günahların hamısı özümdədir. Heç kəsi günahlandırmıram. Öz tənbelliyim, laqeydliyim buna səbəbdir. Sağ olsun Seyran Səxavət, görəndə deyirəm, yazılarımı yollamışam, çıxanda mənə xəbər elə.

- Hə, Seyran müəllim həmişə sizdən danışır...

- Mən də onu çox istəyirəm. Həm gözəl şair, həm də gözəl nasirdir. Deyir: qar üstə ağ düymə axtaran kimi axtarıram səni. Yaxşı yadımdadır, onunla Neft daşlarında görüşə getmişdik. Hamıdan çox onu alqışladılar. Xəlil Rza Ulutürk mənim dostum olub. O, Lefortova zindanında yatanda ona bir şeir yazmışdım:

*Mükafat verdilər balayanlara,
Atdılar zindana Xəlil Rzanı...*

Böyük oğlum bu şeiri Xəlil Rzanın həyat yoldaşına vermişdi, Firəngiz xanım onu qara çörəyin arasına qoyub Xəlil Rzaya çatdırmışdı, mənə "Sağ ol, qardaşım Əşrəf, Ağlatdı şeirin məni" misralarıyla başlayan şeirini yollamışdı.

- İkinci Dünya müharibəsinin ağır-acısından danışdınız. Bəs Qarabağ hadisələri?

- Çox ağır günlərim olub. Hər gün ürəyimdə qrad partlayıb. Təsəvvür elə, birdən-birə hər şeyi itirəsən, bir qələmi itirirsən, gəzə-gəzə qalırısan, mən Vətən itirdim, Vətən. Kənd-kəsək, qohum-əqrəba, atamın məzarı qaldı Qarabağda. Atamın məzarı üçün burnumun ucu göynəyir. Anam burda rəhmətə getdi, çarəsizlikdən onu burda dəfn elədim. Gülbala Mehdiyin mənə yazdığı bir şeir vardı:

*Mənə yer saxlayıb yanımda atam,
Sənə necə verim təsəlli, Əşrəf?
Sənin qəlbin indi Veysəllidədir,
Veysəlli hardadır, Veysəlli Əşrəf?*

Eh, nə deyim, ay qızım, o yerlər bir an göz-
lərimin önündən getmir:

*Dediyim kəlmənin, dediyim sözün
Axırı, əvvəli yadımdan çıxıb;
Bu dünya gözümdən elə çıxıb ki,
O dünya gözəli yadımdan çıxıb.*

*Topxana meşəsi qatıb başımı,
Yetim bənövşəsi qatıb başımı,
Vətənin Şuşası qatıb başımı,
Qubası, Qusarı yadımdan çıxıb.*

- Dediğiniz kimi, çox arzularınız həyata keçdi, qızınız Səadət dünyaya gəldi, oğlanlarınız sizə qol-qanad verdi. Ev-əşiklə təmin olundunuz, ədəbi uğurlarınıza sevindiniz. Ürəyinizdə qalan arzunuz varmı?

- Orda uşaqlığım əsirlikdədir,

Burda qocalığım xəcalət çəkir – ən böyük arzum Vətənin bütövlüyüdür. Canım Qarabağ torpağındadır:

*Azadam, xoşbəxtəm deyə,
Səs saldım bütün ölkəyə,
Sevincdən hoppandım göyə,
Düşəndə torpaq olmadı.*

Aprel döyüşləri bizim ümidlərimizi cücərtirdi. Bacım oğlu Lələtəpədə ayağını itirdi, Cocuq Mərcanlı bərpa olundu. Biz ordan Laçına, Şuşaya yollar açacağıq və o yollar görünür. Seyran Səxavətin sözüdür: "Ən gözəl şeiri Qarabağ ordusu yazacaq, qələbə simfoniyasını bir yerdə oxuyacağıq!" Amin!

- Gəlib çatdınız səksən yaşına, ömrün ən müdrik çağına, bu yaşın pəncərəsindən baxanda hansı hissləri keçirirsiniz?

- Musa Yaqub demişkən, qocala bilmirik qoca dünyada. Mən arzu edirəm ki, hamı qocalsın. İllərin fəsilləri olan kimi, insanın da yaşının fəsilləri var. Qocalıq ömrün qış fəslidir. Ömür deyilən bir çadırdır. Oturmuşuq o çadırın içində, gəlib çatmışıq qocalıq yaşına. Ürəyimdən çox şeylər keçir, həyata keçirmək istəyirəm, ayağım getmir:

*Qəlbin çəkən yerə ayağın gedə,
Yetəsən köməyə, çatasan dada,
Dostların dil açə dörd tərəfində,
Belə qocalasan qocalanda da.*

Söhbətləşdi:
Fərqanə MEHDİYEVA

Müqəvvə

(monotamaşa)

Natiq MƏMMƏDLİ

Dostum Vidadi Həsənova ithaf edirəm.

Ala-qaranlıq səhnə kol-kos basmış bostanı xatırladır. Kolların dibində müxtəlif istiqamətlərdə təxminən yarıya qədər yanmış dörd şam qoyulub. Mərkəzdə çürümüş çəlləyin üstündə nimdaş, cırıq paltarda bir əlində süpürgə, o biri əlində qazan qapağı, başında çəpinə qoyulmuş qazan olan müqəvvə dayanıb. Əllərini yana açıb, baxışları göyə zillənib. Uzaqdan qarğaların səsi gəlir. Səs yaxınlaşdıqca kişi astadan süpürgəsini yelləyir. Səs bir qədər artır.

Kiş! Kiş!

Səs uzaqlaşır və qəflətən lap yaxından eşidilir.

Kiş! Kiş!

Müqəvvə bu dəfə daha həyəcanla süpürgəsini yelləyir. O biri əlindəki qapağı bir neçə dəfə başındakı qazana çırpır.

Kiş! Lənətə gələsiniz! Kiş! Toxumunuz kəsilsin! Qoymaram məhv edəsiniz. Müftəxorlar dünyasının həmişə ac qarğaları. Qarr... qarr... Rədd olun!

Qarğaların səsi getdikcə uzaqlaşır və tam kəsilir. Müqəvvə yenə də əvvəlki kimi dayanır. Səssizlik. Bu dəfə özü qarılıdır.

Qarr... qarr... Kəs! (qapağı başına vurur) Heç sənə də imkan vermərəm. Qoymaram hər şeyi məhv edəsen. Baxma ki, sən elə mənim özümsən.

Çəlləyin üstündən hoppanıb düşür. Başından parağını (qazanı) çıxarıb kolların dibini süpürməyə başlayır. Yerdən bir dənə qoz tapır. Sevincək.

Qoz tapdım. Qoz! (onu sındırır və dərhal da məyus halda başını qaldırır) Çürük çıxdı... Qarğalardan kim xeyir görüb ki... Bir dənə qoz, o da çürük. Lap sənə oxşayır (kolların birinə tərəf gedir). Yox, yox, sənə oxşayır (başqa bir kola tərəf gedir). Əşi, yaxşı inciməyin, mənə oxşayır (gülür).

Kolların birinin yanında dayanıb dərindən burnunu çəkir.

Bəh-bəh! Aman, Allah, nə gözəl çörək ətri gəlir. Bu rayihəni adam ciyərlərinə çəkəndə ac olduğu yadından çıxır. Əllərimə sağlıq, əllərimə

sağlıq! (*kola yaxınlaşb yanındakı şamı yandırır*) Mən nə vaxtsa çörəkbişirən olmaq istəyirdim. Bu şəhərdə təndiri mən dəb salmışam. Bəli! Məndən sonra başladılar hər tin başı təndirxana açmağa. İnsafları çatmadı ki, o təndirlərin heç olmasa birinə mənim adımlı verib xatirəmi əziz tutsunlar. Yox, hərə öz nənəsinin, bibisinin, baldızının adını yazdı təndirxanaların üstünə. Əslində, çörəyi kişilər bişirməli idi, əslində, çörəyi kişilər verməli idi. Əslində... əslində... indi nəyin əsl qalıb ki? Çörəyi közdə bişirərlər, mənim kimi. Əsl buğda unu lazımdı, gərək içinə başqa şey qatmayasan, çörək haram götürür. Amma indi çörəyin içində buğda unundan başqa hər nə desən, var. Bax əslində... (*səsi yavaşlayır, sanki nə dediyini unudur. Bir az var-gəl edir. Başqa bir kola tərəf dönür*) Sən dayan, (*digər kola*) sən də dayan, (*başqa birisinə*) dayan deyəndə ki, guya hara gedə bilərsiniz ki? Hə! (*nə danışdığını xatırlayır*) Çörəyi buğda unundan bişirmək lazımdı, mənim kimi. İnsanlar necə sevirdilər mənim tən-dirimdən çıxan çörəkləri. Şəhər camaatının ağzı dada gəlmişdi. Yavaş-yavaş başa düşürdülər ki, bu vaxta kimi çörək adıyla onlara yedirdilən şey əslində çörək deyilmiş. Adım dillərdə əzbər olmuşdu. Sübh çağ tən-diri qalayanda arı pətəyə daraşan kimi, insanların uzun növbəsi yaranırdı. Çörək bişirməyi elə çox sevirdim ki... Elə bil anadan olan kimi göbəyimi tən-dirə atmışdılar. Bir gün dəyirmançı mənə dedi ki, artıq sənə buğda unu verə bilməyəcəm. Gözlərim dörd oldu. Heç qoymadı niyəsinə soruşum. "Səni qısqa-nırlar" pıçıldadı. Mən elə bilirdim ancaq sevənlər bir-birini qısqa-nır, sən demə, çörək bişirənləri də qısqa-nırmışlar... Axı mən nə edirdim? Çörək bişirirdim də... Sizin üçün bişirirdim də... Dəyirmançı dedi: yaxşısı budu, sən də başqaları kimi una kəpək qat. Nə? Kəpək? Qətiyyə! Axı səndən başqa hamı belə edir. Mən inad elədim. Olmaz, olmaz, – dedim. Əclaf unu mənə dəyərindən baha satdı. Amma mən əclafı eləyib çörəyin qiymətini qaldırmadım. Elə bu da mənim faciələrimin başlanğıcı oldu. Sonra duz bahalaşdı. Başqa çörəkçilər deyirdilər ki, axmaq olma, od qiymətinə duz almaqdansa, xəmirə bir az limon turşusu vur, əşi, nə biləcəklər e. Yenə inadımdan qalmadım. Od qiymətinə duz alırdım ki, çörəyim dadı qaçmasın. Artıq iş o yerə gəlib çatmışdı ki, öz bişirdiyim çörəkdən götürüb yeməyə cibimdə qəpiyim də qalmamışdı. Mən

hər dəfə inad etdikcə nəyisə qurban verməli olurdu. Ən böyük qurbanımsa insanlar oldu. Onlar kəpəkdən yağlanmış limon iyisi gələn çörəyi mənim təmiz buğda unundan bişirdiyim çörəkdən üstün tutdular. Qərribə də bəhanələri var idi – gözümün içinə baxa-baxa deyirdilər ki, sən çörəyin çox dadlı olduğundan adamı kökəldir. Axırda hamısı bir ağızdan qışqırdı ki, bizə sən çörəyin lazım deyil! (*Pauza. Sakit səslə*) Axı mən nə vaxt çörək bişirdim ki? Nə vaxt qoydunuz ki... nə vaxt imkan verdiniz ki... Bax bu, (*kolu göstərir*) əntiq çörək bişirir, tanıyın onu! Sizə o qədər kəpək yedirdiblər ki, əsl çörəyin dadını yadınızdan çıxarmısınız. Amma o böyüycək. Bəli, mən onu qışın soyuğunda, yazın sazağında qoruyuram. Bu zəhrimara qalmış qara qarğaların nəfsindən qoruyuram. İnanıram, o, nə vaxtsa dadı damağınızda ilişib qalmış çörəyi yenidən bişirəcək. Bax onda başa düşəcəksiniz ki, səhv eləmişiniz.

Ha, ha, ha... Siz bir buna baxın! (*Səhnənin başqa tərəfindəki kola yaxınlaşb yanındakı şamı yandırır*) İndi nə yazırsan? Oy, bağışlayın, gəl sualı belə qoyaq, yenə də yazırsan? Yox, yox, yenə də alınmadı, nə üçün yazırsan? Ha, ha, ha! Uzun illər ona elə gəlib ki, onu heç kim başa düşür. Bilirsiniz, nə qədər kitablar yazıb, eh! Hamısını də öz puluyla çıxardıb camaata havayı paylayırdı, hətta bir dəfə nəşriyyəyə əlavə haqq ödəmişdi ki, kitabın qiymətini baha qoymasınlar (*Səsinin tonu dəyişilir*). Həmişə nəşə gözəl bir şey yazmaq istəmişəm. Elə istəmişəm ki... Bir vaxtlar köşə yazırdım. Eh, o günlər! O zamanlar çayxanaya girəndə məni xüsusi hörmətlə qarşılayardılar, ofisiantlar qulluq eləmək üçün əldən-ayaqdan gedərdilər. "Oxuyuruq, qələminə sağlıq", "Əla yazmısan, bacıoğlu", "Ancaq səni oxuyuruq ha" eh... bu sözləri acqarına bir gündə neçə dəfə eşidərdim. Hətta bəzən elə olurdu ki, adamlar yaxınlaşb avtoqraf alardılar, hələ o zamanlar öz cibimin puluna kitablar çap elətdirmirdim, eləcə köşə yazdığım qəzetlərin ağ yerinə imza atardım. İlahi, nə günlər idi o günlər! Bütün şəhər mənim yazılarımdan danışardı. Küçədə barmaqla göstərən kim, gülə-gülə mənə sarı baxan kim... Hələ qızları demirəm, əməlli-başlı fanatlarım var idi. Lap başım gicəllənirdi və yazdıqca yazırdım. İlahi, necə gözəl qələmim var idi. Bəzən özümə də təəccüblü gəlirdi ki, axı bu qədər sözü hardan

tapırdım? İndi sandığımda ilişib qalmış köşələrimi oxuyanda təəccüblənirəm. Doğrudanmı, bunları mən yazmışam? Bir zamanlar nə qədər də ağıllı olmuşammış. Yəni doğrudanmı nə zamansa mən məşhurluğun zirvəsində dayanıb dünyanın başına ağıl qoymağa çalışmışam? Təsəvvür edirsinizmi – mən! Elə bilirdim ki, sözlə dünyanı xilas eləmək mümkün olacaq... Düzdü, bir balaca, balaca yox, elə əməlli-başlı təkəbbürüm də yaranmışdı. Amma bunu mənim istedadıma bağışlamaq olardı. Vallah, yaxşı yazırdım, hərdən mənə elə gəlirdi ki, bu, bacardığım yeganə gözəl işdi və onsuz heç vaxt yaşaya bilmərəm. Ha, ha, ha... sonra elə yaşadım, elə yaşadım, özü də bir yox, bir neçə on il. Bir gün mənə dedilər ki, əziz qardaş, bəli, qardaş, sən əla yazırsan, gözəl qələmin var, amma bir də bundan yazma. O zaman həmin sözləri ciddiyyə almadım, dedim, əşi, nə fərqi var, bundan olmasın, ondan yazaram, istedadımın aşib-daşan vaxtında mənim üçün mövzu problem deyildi! (*Qısa pauza*)

O qədər özündən müştəbeh olmuşdum ki, (*başını döyəcləyir*) əslində, bu razılaşmanın öhdəlik olduğunun fərqinə vara bilməmişdim. Bir müddətdən sonra yenə dedilər, əziz yoldaş, bəli, yoldaş, düzdü, sən yaxşı yazırsan, amma bir də ondan yazma. Yenə də nəyin baş verdiyini və ya baş verəcəyini ayırd eləmədim, dedim, əşi, ondan olmasın, başqa şeydən yazaram. Amma bir gün eşidəndə ki, artıq başqa şeydən də yazmaq qadağan olunur, duruxub qaldım. Bəs onda nə etməli? Elə bilirdim, yaradıcı böhran keçirirəm. Bütün mövzular boy sırasına düzülüb yanımdan ötüb keçirdilər, mənsə başımı da qaldırıb onlara sarı baxmırdım. Elə bilirdim ki, nəsə mənəvi depressiya içərisindəyəm. Əslində, bunun adı heç depressiya da deyildi, mən sadəcə olaraq yazmağa və sairə mövzular axtarırdım, onlarsa başqa “və sairə”lərin içərisində elə gizlənmişdilər ki, qətiyyənlə gözümlə görünmürdülər. Bütün qütbləri, bütün parametrləri, bütün detalları düşünərək dilimi dişimə tutub nələrə yazırdım. Elə yazırdım ki, heç kimin xətrinə dəyməsin, elə yazırdım ki, heç kim başa düşməsin. Və bir gün nöqtəsini qoyduğum yazını oxuyanda dəhşətə gəldim, artıq nə yazdığımı heç özüm də başa düşə bilmədim. Elə həmin gündəcə çoxdan eşitməli olduğum sözü eşitdim – ruhumu sarsıdan, varlığını heç endirən sözü, dedilər

“sən heç yazı yazma bilmirsən ki...” Lakin, lakin! Geri çəkilmək istəmirdim, bütün boyun olduğum öhdəliklərin, bütün “yox”ların acığına yazmağa davam elədim. Axı mənim oxucularım var idi, axı məni sevirdilər. Bu dəfə kitablar yazdım, öz cibimin puluna, daha doğrusu, boğazımdan kəsib yığdığım qəpik-quruşla kitablarımı buraxırdım. Ümid edirdim ki, insanlar mənim təklənməyimə imkan verməyəcəklər. Sən demə, onlar məni unudublarmış. Bəlkə də, mən “və sairə” mövzularda baş sındırdığım zaman onları itirdiyimin fərqində olmamışdım. Hər halda heç kim məni xatırlamadı. Qəribi yada salmadılar! (*əlini kola tərəf uzadır*) Bax, görürsünüz necə sakitcə dayanıb, elə bilirsiniz, susub? Yox, hər sakit dayananı susmuş zənn eləməyin. O, nə vaxtsa yazacaq. Ha, ha, ha! Hələ də ona elə gəlir ki, onu heç kim başa düşmür.

(*Başqa bir kola yaxınlaşır və dərhal da ani zərbədən yığılan adamlar kimi yerə yıxılır*) Neylədin, ay zalım! Uf... of... adam da özündən böyüyə əl qaldırır?! Belə güclü sənə, get məharətini rinqdə göstər də. Nə? (*əlini qulağına tutaraq kola yaxınlaşır*) Nə dedin? Yaxına gəlsəm, vurmarsan ki? Doğru deyirsən? Vurmayacaqsan ki? Hə, eşidirəm, səni rinqdən qovublar? Qovublar! Ha, ha, ha... Sən həmə o boksçusan. Xatırladım. Sən gərək uduzaydın, amma sən rinqə çıxan kimi rəqibini nokauta saldın və bununla da karyeranın üstündən parlaq bir xətt çəkdin. Axı sənə əvvəlcədən demişdilər ki, uduzmaq lazımdır. Niyə məsləhətə qulaq asmadın? Sən həmin döyüşdə məğlub olsaydın, indi dünyanın ən məşhur boksçuları sırasında adını çəkərdilər. Yaxşı, yalan deyirəm, dünyanın məşhur boksçuları arasında adın olmasa da, şəhərimizin prestijli gecə klublarından birinin sahibi kimi hörmətli adam olardın. Əgər uduzsaydın, sən bərkgedən maşının olardı, hansı ki, məğlubiyyətin müqabilində sənə söz vermişdilər. Vaxtında uduzmağı bacarsaydın, indi sən də xarici banklarda hesabın, şou-biznesdə sayılıb-seçilən dostların olardı. Hamı sənənlə selfi çəkirdi, altından da yazardılar: “Dünya çempionatında məğlub olmuş məşhur həmyerlimizlə birgə”. Axı bütün bunların hamısını sənə söz vermişdilər. Bəs sən neylədin? Həyasızcasına qalib gəldin... İndi bax burdasan.

(Ehmalca yaxınlaşıb kolun dibindəki şamı yandırır. Sakit intonasiya ilə davam edir). Dəmiryol vağzalından aşağıda yaxşı bir dərzi var idi, dedim ki, mənə bir kostyum tik. Gümüşü rəngdə özündən mil-mil qəşəng parça almışdım, o, mənə birinci kostyumum olacaqdı. Dərzi bütün ölçülərimi götürdü, növbə qollarıma çatanda heyranlıqla üzümə baxdı, “əcəb qolların var” dedi. Heç nə anlamayıb çiyinlərimi çəkdim. O isə “sənin qolların bədəninə görə çox uzundu, səndən yaxşı boksçu olardı” dedi. Həyatım boyu belə ləzzətli kompliment eşitməmişdim. Tez şığıdım idman zalına, “mənə qollarım bədənimə görə çox uzundu” dedim, təcili mənə əlcək verin. Məşqçi də elə dərzi kimi gözlərini bərəltədi və öz əlcəklərini çıxarıb mənə uzatdı. Əlcəkləri əlimə keçirən kimi onun “lopuna” birini ilişdirdim, kişi yırgalanıb guppultuyla yerə sərildi. Zaldakı uşaqların hərəsi bir tərəfə qaçdılar, “sən neylədin?” bağırtdılar. Neyləmişəm ki? İkiqat olimpiya çempionunu bir yumruqla vurub yerə sərmisən. Qorxumdan titrəməyə başladım, açığı, elə qorxmışdım ki, deyəsən, bir balaca şalvarımı da o söz. Kişi handan-hana özünə gəlib ayağa qalxdı, əllərini çiyinə qoyub “əhsən” dedi. “Nə ləzzətli yumruq idi. Bütün ömrüm boyu bu zərbəni gözləyirdim”. Sonra mənə anadangəlmə istedadımın olduğunu söylədi. Bəli, istedad! Beləcə, bir yumruqla vurub yerə sərdiyim ikiqat olimpiya çempionunun xeyir-duasıyla böyük idmana qədəmlərimi qoydum. Amma təəssüf ki, yerə sərdiyim çempion mənə sonrakı uğurlarımdan xəbər tuta bilmədi, çünki elə həmin gecə keçindi. Lakin mən artıq rinqdə idim: bədənimdən uzun qollarımla rəqiblərimi nokautla yola salanda siz tamaşaçıların necə təlatümə gəldiyini görə bilərsiniz. Alqışlar, bağırtdılar, hayqırtdılar...

Həmin günsə uduzmalıydım. Çox şeylər vəd eləmişdilər, nə bilim, gecə klubu açmağıma kömək edəcəkdilər, babat bir “inomarka” bağışlayacaqdılar və indi mənə əlçatmaz görünən bəzi xırda-para şeylər də boyun olmuşdular. Babam dedi, uduz, oğlum, uduz ki, bizə gün ağlayasan. Nənəm dedi, uduz, ürəyimin parası, uduz ki, beş kişidən biri olasan. Hətta sevgilim də uduzmuş idmançının xanımı olmağı necə səbirsizliklə arzuladığını söyləmişdi. Rinqə çıxanda uduzmağımı gözləyən insanların gözləri projektorlardan daha çox parlayırdı. Hamı qoyun

sürüsü kimi mələşirdi “uduz, qardaşım, uduz, uduz ki, mərcə qoyduğumuz pullar batmasın”. Rəqibimin artistliyi sayəsində birinci raundu rahat yola verdim. Zalım oğlu əsl səhnə üçün yaranmışdı: hünəri çatıb mənə sarı bir dənə düz-əməlli yumruq ata bilmirdi, amma o ki var atılıb-düşürdü. İkinci raunda az qaldım ona yalvarım ki, zalımın balası, dayca kimi hara tullanırsan? Heç olmasa bir dənə yumruq at də. Yox, o qaçırdı, qaçırdı... Üçüncü hissədə məşqçim qulağıma pıçıldadı ki, bu dəfə mütləq nokauta düşməlisən. Nokaut e! İstədim deyəm ki, axı bu necə olacaq, o mənə heç çırtma da vurmur. Axı mən öz-özümü necə nokauta salım? O isə artist köpək oğlu, zəng çalınan kimi yenə də başladı qaçmağa. Yarışdım xirtdəyindən, çəkdim rinqin küncünə, dedim, ədə, vur də – bax belə, bax belə, bax belə... Yalnız hakim qolumdan tutub məni kənara itələyəndə məlum oldu ki, artisti nokauta salmışam, heç yerindən tərpənə bilmədi də. Siz həmin vaxtı tamaşaçıların necə uladığını görə bilərsiniz – elə bil canavar sürüsü üstümə düşdü – “niyə uduzmadın?” Heç kimə izah edə bilmədim ki, axı onun mənə heç barmağının ucu da toxunmadı, mən necə uduza bilərdim. Səsimi heç kim eşitmədi, məğlubiyətimi səbirsizliklə gözləyən nənəm elə televizorun qabağında keçinmişdi, qəzəblənmiş babam məni evdən qovdu, sonra özü də keçindi, sevgilim isə bütün ümidlərinin boşa çıxdığını görüb istənilən vaxt uduzmağa hazır olan bir başqasına qoşulub qaçdı. Allah şahiddi ki, mən uduzmaq istəyirdim. İstəyirdim...

(Qısa pauzadan sonra başqa bir kola yaxınlaşır və qəhqəhə çəkib gülür)

Ha... ha... ha... yadımdadı, hə, yadımdadı... Elə şey olar? Onu necə unutmaq olar? İcazə ver, şamı yandırım. Əlbəttə, danışacam. Güləcəklərimi? Əlbəttə, güləcəklər, Heç elə şey olar? *(Gülərək şamı yandırır)* Sizə bir lətifə danışım, amma xahiş edirəm, ürəkdən gülün, yəni gülə bilməsəniz, qurtaranda deyərəm, gülərsiniz. Deməli... ha, ha, ha... Lənət şeytana! Bu lətifə qaz haqqındadı və əvvəlcədən də ərz edim ki, heç bir siyasi məzmunu yoxdu, hələ üstəlik, kimlərsə sizi qazlayıb və ya siz kimlərsə qaz yerinə qoyursunuz, buna heç dəxli yoxdu. Deməli, bir kişinin qazları xəstələnilir, sevimli qazların hərəsi bir tərəfdə canı ilə əlləşir. Kişi

gedir baytarın yanına ki, bəs hal-qəziyyə belədi. Baytar ona sarı dərman verib deyir ki, bunu yeməkdən qabaq içirdərsən qazlarına. Kişi necə deyilmişdisə, elə də eləyir, amma qazlar sağalmır, hələ üstəlik, bir neçəsi ölür də. Kişi təzədən gedir baytarın yanına, ona yenə sarı dərman verib deyirlər ki, bu dəfə bunu yeməkdən sonra verərsən. Zavallı, həkimin dediyi kimi də eləyir, amma yenə də qazlar sağalmır, elə bir ucdan qırılırlar. Baytar kişiyyə sarı dərman verib tapşırır ki, bu dəfə dərmanı yeməyə qatıb verərsən. Aradan bir xeyli keçir, kişidən səs çıxmır. Baytar özü durub gəlir kişinin yanına, soruşur ki, vəziyyət necədi? Kişi deyir ki, bəs səndə başqa dərman yox idi, qazlarımin hamısı qırılıb qurtardı. Baytar deyir, niyə ki, məndə yenə dərman var, amma səndə artıq qaz yoxdu. *(Pauza)*

O, böyük istedaddır! Çox böyük! O, elə bir peşənin sahibidi ki, indi artıq işlə məşğul olanları o peşənin adı ilə çağırırlar. O, elə bir peşənin sənətkarı ki, indi o işlə, demək olar ki, hamı məşğul olur, iş yerində, küçədə, hətta evdə, öz doğmalarının arasında belə hamı bu sənətlə bu və ya digər formada təmas qurur, amma heç kim bu peşənin adını dilinə gətirmək istəmir. Hətta adamlar var ki, bu qabiliyyətin sayəsində əlçatmaz zirvələri fəth ediblər. Bu, elə bir peşədir ki, burada təqaüdə çıxmaq söhbəti yoxdu, əksinə, yaş artdıqca daha da püxtələşirsən. Və bu, elə bir peşədir ki, ona həmişə və hər yerdə tələbat var, rəqabət də! O, təlxək idi. Yüksək ixtisaslı, anadangəlmə fitri istedadla malik təlxək! Əsl peşəkar!

(Kola yaxınlaşıb oturur). Qüdrətli hökmdar, yerin-göyün ağası, mərhəməti və şöhrəti Məğribdən Məşriqə qədər dörd bir yana yayılmış İbn Xəldun-ibn Məndun-ibn Zəydun-əl Ələdunun sarayında yarım stavka təlxək ştatını tutmaq üçün müsabiqə elan olunmuşdu. Müsabiqəyə qatılmaqdan ötrü əvvəlcə formal və riyazi məntiqdən, sonra cəbr və həndəsədən, zoologiya və sosiologiyadan imtahan verib müvafiq bal topladıqdan sonra növbəti mərhələyə adlamaq lazım idi. Bəxtimdən o fənlərin hamısından gözəl nəticə göstərdim. Hə, yadımdan çıxmışdı, ingilis, fransız, ərəb, fars və şumer dillərini bilənlərə, mixi yazıları sərbəst yazıb-oxumağı bacaranlara üstünlük verilirdi. Bəxtimdən onları da bacarırdım. Bütün mərhələləri adlayıb, nəhayət,

dünya şöhrətli, əfsanəvi, korifey təlxəklərin münsiflik elədiyi müsabiqəyə gəldim. Onlar dəyirmi masanın ətrafında oturmuşdular və məni görəni kimi uğunub getdilər, biri elə qəşş elədi ki, cəmdəyini otaqdan çıxarmaq üçün xərək gətirdilər, o birisi necə qaqqıldadısa, protezi pəncərədən çölə düşdü, nəsə hərə bir cürə yerə yığılıb qarnını tutdu. Mənsə ən son dəbdə kostyumumu geyinmişdim, saçlarımin xüsusi daramışdım, ən gözəl qalstukumu taxmışdım və səbirsizliklə peşəkar təlxəklərin verəcəyi sualı gözləyirdim, özümünə sual vermək hüququm yoxuydu. Onlar gülməkdən özlərini batırmışdılar. Nəhayət, günorta saat biri vuranda münsiflərin hamısı yerlərinə qayıtdılar və gözlənilmədən müdrək sifət alıb dedilər – “sən yarımstavka təlxək ştatına qəbul olundun”. Hətta biri mənə qayıtdı ki, indən sonra işinə intizamlı yanaşsan, yaxın on illik perspektivdə səni tam ştata götürə bilirik. Beləliklə, mən işə qəbul olundum, yarımstavka də olsa, yaxşı maaş alırdım, dostlarımin artıq paxıllıq eləməyə başlamışdılar. Bəs necə, cavan yaşda karyerada bu cürə yüksəlmək hər oğulun hünəri deyildi. Mən hər gün səhər saat onun yarısında səliqəli kostyumda İbn Xəldun-ibn Məndun-ibn Zəydun-əl Ələdunun sarayındakı dairəvi masanın ətrafında oturmuş təlxəklərin qarşısına çıxırdım, onlarsa məni görəni kimi uğunub gedirdilər. Sözüni açığı, başa düşmürdüm ki, onlar nəyə gülürlər? Axı sual vermək hüququm yox idi. Əşi, cəhənnəmə, pulumu ki qazanırdım, geyinməyə paltarım, yeməyə çörəyim vardı, gülürlər, gülsünlər də. Hərdən arzulayırdım ki, on il tez gəlib keçsəydi, mən də tam ştatlı təlxək olardım. Bir gün dedilər ki, hazırlaş, İbn Xəldunun qarşısına çıxacaqsan, ancaq bunun üçün həndəsə və kibernetikadan, mikrobiologiya və gen mühəndisliyindən imtahan vermək lazım gələcəkdi, hə, bir də akkad və urartu dillərində sərbəst yazıb-oxuyanlara üstünlük veriləcəkdi. Fərsəti əldən buraxa bilməzdim, düz iki il sərəsər deyilən elmləri öyrəndim, kitabələri əzbərlədim, gündüzlər təlxəklik edib gecələr səhərə qədər kitabların arasında yaşadım. Nəhayət, o möhtəşəm gün gəldi, təntənəli fraq geyinib İbn Xəldun-ibn Məndun-ibn Zəydun-əl Ələdunun şəcərəsinin birinci “İbn”inin qabağına çıxdım. O, məni görəni kimi şişman dodaqlarının aralayıb elə qəhqəhə çəkdi ki, ağızından gələn kübar ra-

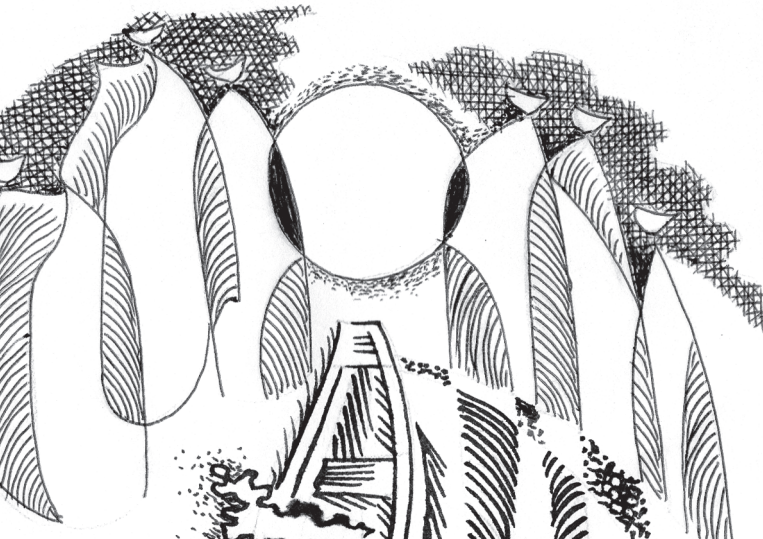
Yihə boğanaq kimi üzümü qarsıb sarayın pəncərəsindən ətrafa yayıldı. İbn Xəldun mərhələsini keçməyim elə də çətin olmadı, sadəcə, gecələr səhərə kimi dayanmadan oxuduğumdan artıq gözlərimə eynək taxırdım. Tam ştat təlxək vəzifəsinə keçməyim üçün cəmi-cümlətani ikicə il qalmışdı. Bu vaxta kimi mən mifologiya və mineralogiyadan, numizmatika və etnoqrafiyadan, sillogizm və neologizmlərdən dəfələrlə imtahan vermişdim, şumer dilində şumerlərdən, akkad dilində akkadlardan yaxşı danışırdım. Bir sözlə, ölkədə yeganə təlxək idim ki, İbn Zəydundan mərhələsinə qədər gəlib çata bilməmişdim. Hər gün günün birinci yarısı məhz mənim üçün sifariş olunmuş kostyumlarımı geyinib mötəbər "İbn"lərin qarşısına çıxırdım, onları səhər saat onun yarısından günorta birə kimi güldürəndən sonra dərhal da kitabxanaya qaçırdım. Maraqlı idi... Hərdən mənə elə gəlirdi ki, həyat deyilən şey elə məhz bu cür olmalıdı. Şöhrətim hər tərəfə yayılmışdı, çünki mən bu diyarın hələ heç bir təlxəyinin çata bilməyəcəyi mərhələləri arxada qoymuşdum. Amma... Getdikcə mənə göz dəyirdi. Bəd nəzərə tuş gəlmişdim. Hiss edirdim ki, həmkarlarım qısqanmağa başlayıblar. Bəd nəzər... lənətə gələsən... bəd nəzər məni yoldan çıxardı. Heç özüm də bilmədim, bu necə baş verdi. Yazılmamış, amma hamının əzbərdən bildiyi qanunu pozdum. (Pauza) Sual verdim... Dilim quruyaydı kaş... İş vaxtım qurtarana yaxın, yəni günorta saat birə beş dəqiqə qalmış gülməkdən yanaqları pörtmüş İbn Zəydundan nəsə soruşdum. Açığı, nə soruşduğum yadımda deyil... məni saraydan qovdular və... əmək kitabçama elə belə də yazmışdılar: "sual verdiyi üçün işdən qovulur". Sual verən adamın üzünə bütün qapılar bağlandığından heç bir yerdə iş tapa bilmədim. Heç nəyi nəzərə almadılar, nə istedadımı, nə oxuduğum kitabları... rəhm eləmədilər...

(Uzaqdan qarğaların səsi gəlir. Kişi tələsik süpürgəsini yelləyir, qazan qapağını taqqıldadır).

Kiş! Kiş!

(Səs lap yaxından eşidilir)

Kiş! Kiş! Rədd olun! Qoymaram məhv edəsiniz onları. Müftəxorlar dünyasının ac qarğaları! Bir Allah şahiddir ki, mən bacarırdım... Heç vaxt təslim olmaram! Niyə də təslim olum ki? Kimin bu qədər arzusu var? Kim bir balaca ömrə bu qədər arzu sığırdırar? Hələ bunlar hamısı deyil. Bəli, bir bu qədəri də içimdə gizləniş, ürəyim dərinliyində göyərir. Hələ onları üzə çıxarmamışam. Elə bilirsiniz, utanıram? Niyə utanmalıyam ki? Yorulmuşam? Nə danışırsınız, adam da bu qədər arzusunun arasında yorularmı heç? Elə bilirsiniz, bütün bunları qarnımı doyuzdurmaq üçün fikirləşmişəm? Xeyr! İstəsəm, günlərlə ac qalaram, qalırım da. Mənim mədəmin tutumu balacadı, bapbalaca. Onu doyuzdurmaq üçün bu qədər arzuya gərək yoxdu. Bütün bunlar onun üçündü ki... istəmişəm, insanların ürəyində təmiz bir guşə yaradım, oranı çirklənməyə qoymayım. Mən yalnız sizin üçün arzulamışam. Düzdü, bunu məndən heç kim xahiş eləməyib, heç kimə də minnət qoymuram. Sadəcə, bilin ki, bu arzuların hamısı sizin üçündü. Əgər özüm üçün nəsə arzulasaıydım, başqaları kimi, çörəyinizin içinə kəpək qatardım, heç xəbəriniz də olmazdı, yaxud həmişə və sairə mövzularda qalın-qalın kitablar yazardım, elə bilərdiniz, böyük yazıçıyam, istəsəm, rinqdə uduzub gecə klubunda kef çəkərdim, ya da ki, heç vaxt sual verməyib tam ştatda təlxəklik edərdim... Mənim yerimə kim olsa, belə edərdi. Mənsə bunların heç birini eləmədim, çünki sizi... sizi özümdən çox sevirəm... çünki sizə qiymədim... Düşünə bilərsiniz ki, dəliyəm, lütfən, belə düşünməyin, ya da bunu heç vaxt mənim üzümə deməyin, xətrimə dəyər. Bəs mən kiməm? Mən müqəvvayam arzularımın bostanında! *(Qarğaların səsi artır. Yenidən çalləyin üzərinə çıxır)* Kiş! Kiş! Rədd olun müftəxorlar dünyasının ac qarğaları! Qoymaram onlara toxunasınız! Qoymaram! Mən müqəvvayam... arzularımın bostanında!

Şəhriyar SEYİDOĞLU

ANA

Ağzımın dadıdır, süfrəmin tamı
Anamın təndirə yapdığı çörək.
Gedək, sevgimizin əlindən tutub
Xoşbəxt günümüzü ona göstərək.

Utanma, səninlə əl-ələ verib
Üz-üzə durmağa ürəyim olsun.
Birdən inanmasa, and nə gərəkdir,
Əlimdə anamın çörəyi olsun.

Bir ana oğlunu xoşbəxt görəndə
Ürəyi böyüyər dağ boyda olar.
Bir oğul naxələf çıxarsa əgər,
"Ana sinəsinə dağ boyda olar".

Uzağam bir həsrət divarı qədər
Üşüyən qəlbini geyindirməyə.
Ay ana, gəlmişəm bu xoş günündə
Oğlan anasını sevindirməyə.

SƏRÇƏ BALASI

Yuvası bir ana qucağı kimi.
İstisi, həniri çəkilib gedir.
Qonduğu budağı dəyir xətrinə,
Gözü yuvasına dikilib gedir.

Göy üzü həsrətin ahına tuşdur,
Yuvası dağılan sərçə balası.
Budaqdan-budağa vətən salır o,
Yurdu dağıdılmış, ətcə balası.

Bəxti mənim kimi qaralıb, yəqin,
Kiminsə daşına tuş gələcəkdir.
Bu sərçə balası, sərçə balası
Qayıdıb gələndə quş gələcəkdir.

Niyə ağlayırsan, sərçə balası,
Evi olmayanlar ağlayırmı heç?
Uçuq yurd-yuvana həsrətlə baxıb
Onu uçuranlar qarğanırmı heç?

Körpə dimdiyində öpüş izi var ,
Təzə ev quracaq uşaqlar sənə.
Qayıt təzə evə, qayıt yuvana,
İsti qucaq olmaz budaqlar sənə.

AZƏRBAYCAN CÜMHURİYYƏTİ DÖVRÜNDƏ PUBLİSİSTİKA

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin elanına qədər və sonrakı dövrdə çevik ədəbi janrlardan biri kimi publisistika onun qazanılması və möhkəmləndirilməsi uğrunda fəal çalışmış, xalq birliyə, ayıqlığa çağırılmışdır. Bu işdə M.Ə.Rəsulzadə, Y.V.Çəmənzməminli, Ü.Hacıbəyli, M.Hadi, Ə.Hənəfi, Ə.Cavad və başqaları xüsusi fəallıq göstərmişlər. Poeziyada olduğu kimi, publisistikada da milli istiqlalımızın elanı, onun qorunması üçün Qafqaz İslam ordusunun Azərbaycanda xilaskarlıq yürüşləri, daxili və xarici düşmənlərin hər an fürsət gözləyən məkrli niyyətlərinə, siyasi təxribat cəhdlərinə qarşı ayıqsayıqlığa çağırış, ölkədaxili və beynəlxalq vəziyyət, maarif və mədəniyyət işlərinin və s. təşkili ilə bağlı məsələlər publisistikanın daim diqqət mərkəzində olmuşdur. O da bəllidir ki, Qafqaz İslam ordusu ilə birgə yaradıcılığında vətənpərvərlik motivləri yüksək olan bir neçə türk (Osmanlı) şair və ədibi də Azərbaycana gəlmişdi. Onlardan biri də “Yeni gün” qəzetinin müxbiri, şair Rövşən Əşrəf idi. Şair Ə.Cavad “Rövşən Əşrəf bəy” başlıqlı məqaləsində Rövşən Əşrəf bəyin şəxsində, nəhayət, türk ədiblərinin Azərbaycana ayaq açmasından həm də ona görə məmnunluğunu bildirirdi ki, bundan sonra Türkiyədə də Azərbaycanı, Azərbaycan ədəbi-ictimai mühitinin nümayəndələrini tanıyaçaqlar. Onu da qeyd edək ki, həmin günlərdə də publisistika dövrün bir sıra aktual tədbirləri və mühüm məsələləri haqda müfəssəl informasiyalar verir və təhlillər aparırdı. Bu cür məqalələr sırasına “Rövşən Əşrəf bəy şərəfinə ziyafət”, “Nuru Paşa şərəfinə böyük bir ziyafət”, “Rövşən Əşrəf və Rövşəni bəylərin konfransı” və s. başlıqlı məqalə və reportajlar daxildir. Bundan başqa, M.Ə.Rəsulzadənin “Azərbaycan paytaxtı”, “Qurtuluş günü”, “Haqq yerini tutan gün”, “Unudulmaz faciə”, Ü.Hacıbəylinin “Mühüm məsələlər”, “İçimizdəki denikinlər”, ...Ə.Cavadın “Şayiələr”, “Denikin və Gəncə”, “Daxiliyyə naziri həzrətləri ilə mülaqat” (müsahibə), M.Hadi-

Alxan BAYRAMOĞLU, professor

nin “Zərbeyi-inqilab”, “İki simayi-siyasinin müharibə haqqında mütaliələri”, “Ümid ilə yaşayın!”, “A.Səhhətin üfuli-əbədisi”, Y.V.Çəmənzməminlinin “Milli və mədəni işlərimiz”, “Xarici siyasətimiz” silsilə məqalələri, “Yusif Vəzirovun məruzəsi”, “Ayılın, toplaşın!”, “Azərbaycan muxtariyyəti” və s. məqalə, məruzə və publisistik kitabçaları dövrün publisistikasının tam olmayan siyahısı, nümunələridir.

Türkiyəli şair və ədiblərin yaradıcılığına Azərbaycan ziyalılarının, ədəbi ictimaiyyətin hörmət və diqqəti bununla məhdudlaşmır, azərbaycanlı şair və ədiblərdən M.Ə.Sabirin, M.Hadinin, H.Cavidin, A.Şaiqin və başqalarının türkiyəli həmkarlarının yaradıcılığına, Türkiyə və orada cərəyan edən hadisələrə həssaslıqla yanaşdıqları haqda çoxsaylı ədəbi və tarixi faktlar var. Bu hal həm Cümhuriyyətə qədər, həm də Cümhuriyyət dövründə davam etməkdə idi. Milli istiqlalın elanı və Qafqaz İslam Ordusunun yaxından iştirakı ilə ölkədə asayişin bərpası Azərbaycan ictimaiyyətində və bədii publisistikasında gələcəyə ümid və inam notlarını qüvvətləndirir, həm türk sərkərdə və ədibləri ilə bağlı təntənəli tədbirlər keçirilir, onlar haqda məqalə və xəbərlər yazılır, həm də türkiyəli şair və ədiblərin əsərləri haqda yazılar dərc edilirdi. Məsələn, böyük türk şairi Tofiq Fikrətin vəfatı ilə bağlı “Açıq söz” qəzetində M.Ə.Rəsulzadənin imzası ilə “Böyük bir itik” yazısı çap olunmuş, Ə.Həmdisi “Tofiq Fikrət bəy və şeirləri” başlığı ilə silsilə məqalə dərc etdirmiş, qəzetin nömrələrinin birində

şairin “Fərda” şeiri çap olunmuşdur. Bundan başqa, “Açıq söz”, “Azərbaycan”, “İstiqlal” qəzetlərinin 1917, 1918, 1919-cu il nömrələrində alovlu türk şairi Məhəmməd Əmin Yurdaqulun yaradıcılığından nümunələr çap olunmuşdur.

1918-ci ilin martında Azərbaycanda törədilən soyqırımı və Bakının düşmənlərdən azad edilməsinin milli tarixi, mənəvi-siyasi dəyəri haqda Bakının azad edilməsinin birilliyi münasibəti ilə dərc etdirdiyi “Haqq yerini tutan gün” adlı məqaləsində Məhəmməd Əmin Rəsulzadə bu aksiyanın bolşevik-müsavat firqə davası pərdəsi altında keçirilsə də, əslində, soyqırımı məqsədi daşması barədə yazırdı:

“Azərbaycan türkü mayısın 28-də istiqlalını elan etmiş, sentyabrın 15-də qasəblər (qəsbkarlar – A.B.) əlində inildəyən paytaxtını xilas etmişdir.

Mayısın 28-i Azərbaycan Cümhuriyyət tarixinin ibtida günü isə, sentyabrın 15-i o ibtida qədər qiymətdardır”.

Məlumdur ki, Bakı düşmənlərimizdən 1918-ci il sentyabrın 15-də azad olunub AXC-nin Azərbaycanın paytaxtı elan edildi. Bu tarixi hadisənin ildönümü 1919-cu il sentyabrın 15-də təntənəli şəkildə qeyd edilmişdir. Həmin təntənə ilə bağlı çap olunan poetik və publisistik əsərlər içərisində M.Ə.Rəsulzadənin bir məqaləsi xüsusi ilə seçilir. Keçirilən bayram tədbirləri və cəmiyyət həyatında baş verən ictimai-milli və mənəvi prosesləri, qarşıda duran gələcək vəzifələri təhlil edən M.Ə.Rəsulzadə “Qurtuluş günü” məqaləsində yazırdı:

“Mətbuatın, ədəbiyyatın millətin qəlbində milliyət və istiqlal toxumu saçan bir əməl olduğu məlumdur. Fəqət indi anlayırıq ki, bir alay əsgərin milli nəğmələrlə ötərək birdəfəlik keçşi mətbuatın on sənəlik propaqandanı əhali üzərinə daha böyük bir təsir buraxır.

Gənc şairimiz (Əhməd Cavada işarədir – A.B.) şühədanın məzarı üzərində əhd ediyordu ki, kəndi nəşidələrilə ədib və mühərrirlərimiz millətin yürəklərində abidələr tikəcəkdir. Şühədayı unutmayacaqlardır”.

M.Ə.Rəsulzadə Bakının düşmənlərdən azad edilməsinin (15.09.1918) birilliyi münasibəti ilə (15.09.1919) keçirilən bayram tədbirlərini, o cümlədən istiqlal qurbanlarının – şəhidlərin məzarlarının ziyarət edilməsini xalqın qədirşünaslığı, istiqbala inamı, dövlətə güvəni kimi mənalandırırdı.

Görkəmli romantik şair Məhəmməd Hadi poeziyasında olduğu kimi, publisistikasında da türk irqinin əzəmət və qüdrətindən böyük qürur və coş-

qunluqla söhbət açmışdır. Şairin sinəsini qürurla qabardan tarixən türklərin dizinin heç bir döyüşdə, o cümlədən istiqlal savaşında da titrəməməsidir. Bu qənaət onda belə bir dərin inam yaradırdı ki, dünya dövlətlərinin Birinci Cahan savaşında da türk irqi, türk ordusu qalib çıxacaq. Buna onun həm mənəvi, həm fiziki, həm də əqli imkanı var. Şair həmin fikirlərini Birinci Dünya müharibəsinin sonlarına yaxın – 1918-ci ilin oktyabrında dərc etdirdiyi “İki simayi-siyasinin müharibə haqqında mütaliələri münasibətilə” və “Zərbeyi-inqilab” məqalələrində özünə elmi-publisistik şəkildə ifadə edib.

M.Hadi başa düşürdü ki, xalqın müstəqillik və azadlığı onun fiziki qüdrəti ilə yanaşı, əqli və zehni qabiliyyəti ilə də qorunmalıdır. Bu, bir həqiqətdir ki, ağıl və düşüncə ilə idarə oluna bilməyən güc öz sahibinə heç bir səmərə vermir. Ona görə müəllif “Zərbeyi-inqilab” məqaləsində göstərirdi ki, ulularımızın, müdriklərimizin əsrlərin sınağından çıxan kəlam və nəsihətlərini mənimsəməli, həyata tətbiq etmə vərdişlərinə yiyələnməliyik ki, istiqbala sahib ola bilək.

M.Hadini narahat edib qəlbən ağrıdan soydaşlarının qəflətdə qalaraq nəinki əcdadlarının – şair və ədiblərimizin nəsihətverici qələmlərindən sızan, uçan dərin mənalı öyüdləri, hətta ziyalı vətənpərvərlərin səslərini belə eşidə bilməməsi, mənəvi qəflətidir. O, irşad sözünü həm qəzetin adı, həm də lüğəvi – yolgöstərən mənasında alaraq, təəssüf və vətəndaş yangısı ilə bildirirdi ki, ulularımızın və ziyalılarımızın parlaq fikirləri belə fikrimizi və beynimizi oyada, bizə yol göstərə bilmədi. Odur ki, M.Hadi soydaşlarını, gec də olsa, heç olmasa, bundan sonra ayıqlığa, fəallığa, mətanət və mübarizəyə, vətənin laləzara çevrilməsi yolunda çarpışmalara çağırırdı.

M.Hadi həmvətənlərini Birinci Cahan müharibəsinin sona yaxınlaşması ilə bağlı dünya siyasətində baş verib Azərbaycanın da ictimai-siyasi və milli-tarixi müqəddəratına təsir edən dəyişikliklər qarşısında sarsılıb öz iradi keyfiyyətlərini itirməməyə, bizi boğmaq istəyən yası özümüzün boğmağımıza çağırır. Sonra dünyada gedən proseslərdə ilk baxışda gözlənilməz hadisə və vəziyyətlərin üzə çıxmasını təbii və mümkün hesab edərək göstərirdi ki, “arzularımızın xilafına olaraq törəyən şu hallar əzmi-xüruşanımızı dayandırmamalıdır. Baləks, daha da bizə mətanəti-qəlbiyyə bəxş etməlidir”.

M.Hadi soydaşlarını tarixin ibrət dərslərindən lazımi nəticə çıxarmağa, “xalqların yarış və vuruş meydanı” olan Yer kürəsində özünə layiq mövqe

tutmağa çağırırdı. O, Azərbaycan türklərinin bütün bunlar üçün hər hansı qüdrət, qüvvət və intellektə malik olduğunu xüsusi vurğulamağı da unutmurdu.

XIX əsrin 70-ci illərindən başlayan milli-mənəvi oyanma XX əsrin əvvəllərində, daha doğrusu, rus-yapon müharibəsində (1903-1904) Rusiyanın məğlubiyyətindən sonra yeni güc və keyfiyyətdə kütləviləşməyə başladı. Bu işdə vətənpərvər ziyalılarımızın xüsusi rolu var. Görkəmli yazıçı, etnoqraf-tarixçi, folklorşünas, ictimai və siyasi xadim Yusif Vəzir Çəmənzmənlidə belə ziyalılarımızın öncül sıralarında gedib.

Birinci Dünya müharibəsinin sonlarında daha da güclənən milli oyanış və hərəkətlər Rusiya daxilində Azərbaycan və azərbaycanlıların yerini müəyyənləşdirib dünya ictimai fikrinə tanımaq zərurətini də doğurdu. Yusif Vəzir bu işi görmək üçün 1917-ci ildən Kiyevdə səmərəli fəaliyyətə başladı. Onlar Azərbaycanı rus və dünya ictimaiyyətinə, müəyyən qədər də olsa, tanıdılar.. Bütün bu işlər ümumi türk xalqlarının milli azadlıq hərəkəti kontekstindən təcrid olunmuş şəkildə yox, onun tərkib hissəsi kimi görülürdü.

Yusif Vəzir Azərbaycan milli istiqlalının tarixi taleyində Ukraynanın mövqeyinin və milli hökumətinin taleyinə xüsusi əhəmiyyət versə də, prinsipiəl məsələlərdə milli mənafeyimizi əsas tuturdu.

Yusif Vəzir bir ziyalı, siyasi-xadim və vətəndaş kimi, millətin yaşaması üçün onun əraziyə və dövlətə malik olmasının vacibliyini, bu keyfiyyətlərin qorunması üçün zəruri olan daxili, xarici və milli-mədəni siyasətin əhəmiyyətini, həyata keçirilməsi yollarını bilir və bunu soydaşlarına təlqin etməyə çalışırdı. Onun 1918-ci ildə çıxan "Azərbaycan muxtariyyəti" əsəri 1919-cu ildə "Xarici siyasətimiz", "Milli və mədəni işlərimiz" ümumi başlıqları ilə çap olunan silsilə məqalələri, 1919-cu il iyulun 29-da Müsavatın Bakı komitəsinin bürosunda etdiyi məruzəsi və s. yazıları bu cəhdlərin nəticəsi kimi üzə çıxmışdı..

Müəllifin milli müstəqilliyimizin uğurlu taleyi naminə üstünlük verdiyi "zəruri məsələlər"dən biri, bəlkə, birincisi "milli qoşun"dur. Çünki o, milli qoşunumuz düzəlməyincə "varlığımızın qorxu altında" olduğunu dərinədən dərk edirdi. Yusif Vəzirə görə, qazanılmış müstəqilliyin qorunub saxlanması daha böyük səy və qüvvə tələb edir. Bunun üçün milli şura birinci növbətdə milli qoşunun yaradılması qayğısına qalmalıdır. Çünki "milli məsələləri həll edən qərarları qüvvədən fələ çıxarmayın" ən mühüm vasitəsi milli qoşundur. Digər

dövlətlərə, o cümlədən rus qoşunlarına ümid etmək olmaz. "Xilaskar ordu" son illərdəki hadisələrdə ümidimizi tamamilə puça çıxarıb bizə olmazın divanlar tutduğu kimi, məlum olur ki, o dövrdə də müstəqillik istəyən xalqlar rus qoşunlarından əzab-əziyyət və talançılıqdan başqa heç bir hərəkət görməyiblər. Ona görə Yusif Vəzirov milli müstəqilliyimizin qorunması üçün Ukrayna – Azərbaycan əlaqələrinin vacibliyinə üstünlük verir. O, mövqeyini imperiya hüdudlarındakı xalqların milli hərəkətinin canlanması və qazandığı uğurlarda Ukraynanın oynadığı müstəsna rolla və Azərbaycan kimi, Ukraynanın da Çar Rusiyasından olmazın sitəmlər gördüyü üçün onların bir-birini daha yaxşı anlayacaqları ilə əsaslandırır.

O, milli istiqlal mübarizəmizin və milli dövlətçiliyimizin (o vaxt üçün gələcək) uğurlu taleyi və möhkəmliyinin təmini naminə xalqın ruhuna doğma olub, onun milli hislərini, vətənpərvərlik və qəhrəmanlıq duyğularını yüksəldə, onu səfərbər edə bilən şərqilərə, marşlara böyük ehtiyac olduğunu xüsusi vurğu ilə nəzərə çatdırırdı.

Xalqın milli ruhda tərbiyələnməsi və inkişafı üçün onun humanitar ziyalı təbəqəsinin, dövlətinin və qabaqcıl partiyalarının boynuna böyük vəzifə düşür. Bu vəzifələr layiqincə yerinə yetirilməyincə dövlətdaxili siyasi sabitlik, dövlətlə xalq arasındakı etimad və cəmiyyətin fərdlər və təbəqələrarası anlaşmasından, onların vətən duyğusu və vətənpərvərlik hislərindən danışmaq, cəmiyyətimizdən belə bir nisbətən ideal vəziyyəti ummaq mənasızdır.

Milli mədəniyyətimizin inkişafı üçün ümum-milli dəyərlərimizin ifadəçisi olan qəzet və jurnalların nəşrinə, milli kitabxana və digər mədəniyyət ocaqlarının təşkili və ahəngdar işləməsinə nail olmaq məsələnin əsas tərəflərindəndir.

Milli nəşrlərimizin qarşısında duran başlıca vəzifə milli-mənəvi dəyərlərimizin üzə çıxarılaq təbliği yolu ilə xalqımızı həm özünə, həm də dünya ictimaiyyətinə tanıtmadır. Bundan sonra ümumşərq və ümumdünya ictimai-siyasi və mədəni məsələlərinə baxmaq lazımdır.

Yusif Vəzirov tarixdə dördüncü dəfədir ki, ərazi iddiası ilə açıq şəkildə Azərbaycana təcavüz edən ermənilərin məqsədlərinə çatmaq üçün xristianlığa bel bağlayıb, əsrlərdən bəri göz yaşıtökmələrinin əbəs olduğunu tutarlı dəlillərlə sübut edib göstərir ki, ermənilər bu cür ağılsızlıqları ilə həm özlərini, həm də bizi fəlakətə salırlar. Vəziyyətdən çıxış yolu Qafqazda sakin olan üç əsas millətin – Azərbaycan türkü, erməni və gürcülərin ha-

mısı üçün ortaq olan cəhətlərə istinadən dil tapa bilmələrindədir. Eyni zamanda çox mühüm qüvvə olan beynəlxalq ictimai fikrin öz xeyrimizə yönəldilməsində ermənilərin təcrübələrindən özgün şəkildə faydalanıb əməli iş görməyimiz də vacibdir.

Yusif Vəzirov Azərbaycanın istiqlalı və istiqbalı yolunda var qüvvəsilə çalışdığı kimi, müstəqilliyimizin və istiqlalıyımızın hazırkı bərpa dövründə də onun publisistik irsindən, vətəndaş fəallığından, diplomatiya səriştəsindən, müdrik məsləhət və göstərişlərindən çox şey öyrənə bilərik.

Əgər Y.V.Çəmənzəminlinin publisistik əsərləri, əsasən, milli istiqlal qədər və müstəqillik illərində ölkədə Azərbaycan ətrafında və daxilində cərəyan edən müxtəlif məzmunlu siyasi, hərbi və sosial-psixoloji hadisələrdən, müstəqilliyin qorunması istiqamətində görülməsi vacib olan işlərdən söhbət açırdısa, M.Şahtaxlı, Ü.Hacıbəyli, M.Hadi, Ə.Cavad, Ə.Həmədi və başqalarının məqalələri daha çox ölkədaxili sosial-mədəni, hərbi, mənəvi-əxlaqi problemlərin işıqlandırılmasına yönəldilmişdi. Məsələn, əgər Yusif Vəzirin “Milli və mədəni işlərimiz” başlıqlı silsilə məqalələrində milli kitabxana, nəşriyyat şirkəti yaradılması, mətbuatın əsas etibarlı ilə milli dəyərlərimizə diqqət yetirməsi, F.Köçərlinin əsərlərinin və digər kitabların nəşri, əlifba islahatı məsələləri qaldırılırsa, Əhməd Cavadın “Denikin və Gəncə”, “Şayiələr”, “Daxiliyyə naziri həzrətləri ilə müləqat” başlıqlı məqalələrində keçmiş Çar Rusiyası generalı Denikin ordusunun Azərbaycanı hücumla hədələməsi ilə bağlı əhali arasında yaradılmağa çalışılan xofa qarşı Gəncə əhalisinin monolitliyindən və mübarizəyə hazır dayanıb heç bir təxribatın təsirinə uymadığından söhbət açılırdı.

Üzeyir bəy Hacıbəylinin “İçimizdəki denikilər” məqaləsi xarici düşmən qüvvələrdən daha təhlükəli olub içimizdə – cəmiyyətə və bir çox dövlət qurumlarında özünə isti yuva quran, ancaq milli istiqlalıyımıza qənim kəsilən və fürsət düşən kimi arxadan kürəyimizə hər an xəncər saplamağa hazır olan qüvvələrə diqqət cəlb edir. Bildirilir ki, xarici düşmənlər göz önündə olduğu üçün onlara qarşı mübarizə aparmaq çətin olmadığı halda, daxili düşmənlər gizləndə olduqları üçün onların haradan, necə zərbə endirmələrini müəyyənləşdirmək çətindir.

Üzeyir bəyin “Mühüm məsələlər” başlıqlı məqaləsində göstərilir ki, Paris Sülh Konfransında hər bir millətin müstəqilliyinin dünya dövlətləri tərəfindən təsdiqini kimdənsə gözləmək yox, ancaq öz şüurumuza, öz qabiliyyətimizə, öz çalışmamıza

bağlamalıyıq. Bu taleyüklü məqsədə çatmağın yollarından danışarkən Ü.Hacıbəyli göstərirdi: “...Biz Azərbaycanı, ...Azərbaycan türklərini Avropaya və müttəfiq dövlətlərə indidən tanıtmalıyıq; özümüzə məxsus tarixə, gözəl və xüsusi bir ədəbiyyata, sənayeyi-nəfisəyə malik olduğumuzu onlara bildirməliyik; dilimizin, firəng dili Avropada olan kimi, bütün Qafqazda ümumi bir dil olduğunu, məsələn, bir ləzgi ilə bir erməninin və ya bir malakan ilə bir aysorun bir-biri ilə türk Azərbaycan dili ilə danışmağa məcbur olduğunu isbat etməliyik; Musiqimizin ümumqafqaz millətlərinə zövq və ləzzəti-ruhəni verən bir musiqi olduğunu bildirməliyik”.

Ü.Hacıbəyli bizim milli-əxlaqi, mədəni-mənəvi, sosial-iqtisadi, tarixi-siyasi və digər milli məziyyətlərimizin dünyaya layiqincə çatdırılacağı təqdirdə, Paris Sülh Konfransında dövlət müstəqilliyimizin tanınıb təsdiq olunacağına inanırdı...

Qeyd edək ki, dövlət müstəqilliyimizin Paris Sülh Konfransında dünya dövlətləri tərəfindən tanınması üçün tələb olunan şərtlərdən biri də ölkədə dünya və Avropa standartlarına cavab verən universitetin olması idi. Odur ki, bizə universitet lazımdır mı? Əgər lazımdırsa, onu necə, hansı kadr potensialı ilə və hansı dildə açmalıyıq? Bu və bu kimi suallar ətrafında dövrü mətbuatda, parlamentdə və digər dairələrdə geniş müzakirələr gedirdi. Bu müzakirələrdə iştirak edən tərəqqipərvər ziyalılarımızdan biri də məşhur jurnalist, “Şərqi-rus” qəzetinin təsisçisi və redaktoru, poliqlot alim və ictimai xadim Məhəmməd ağa Şahtaxlı idi. O, Bakıda milli universitetin açılıb-açılmaması məsələsinə öz münasibətini “Azərbaycanda darülfünun” məqaləsində obyektiv reallıq, dərin məntiq və yüksək vətəndaşlıq hissi ilə bildirirdi. O, məqaləsinin əvvəlində “Darülfünun olmazsa, nələr?” – sualını qoyaraq belə cavab verir:

“Ürfani və ictimai həyatımıza səktə gəlir, ümumi maarifə aid orta məktəblərimizdə dərs verəcək müəllimlərimiz olmaz. Naxoşlarımızı müalicə edəcək təbiblər yetişməz. Hüquqşünas alimlər bula-mayız ki, mal və mülk üçün münəqışə edən vətəndaşlarımızı və ya cinayət törədən canilərimizi kim mühakimə etsin. Darülfünun olmazsa, Avropa və qonşu xristian millətlərinin mühərrirlərinə məsəl olacaq mühərrirləri nərədən ala bilərik? Darülfünumuz olmazsa, ömrünün həpsini elm və fənu-na vəqf edərək mücəssəm elm və fənn olan o möhtərəm vücudi-millətlərinin mədəniyyət üzrə həyat sürmək üçün labüd olan professorlar heyəti millətimizin içindən nərədən çıxar, nərədən yetişər?”

Deməli, darülfünun, hər şeydən əvvəl, ictimai-siyasi, iqtisadi və mənəvi həyatımızın bütün sahələri üçün zəruri olan milli kadrların hazırlanması üçün lazımdır. Çünki yüksək ixtisaslı milli kadrlarımız olmasa, dünyanın tərəqqi tapmış mədəni xalqları ilə ayaqlaşa bilməz, nəticədə xar və zəlil olarıq.

Beləliklə, bədxahlarımızın törətdikləri süni maneələrə baxmayaraq, 1919-cu ildə Azərbaycan xalqının ilk milli universiteti açıldı. Bu tarixi mədəni hadisədən xeyli əvvəl isə Qori Müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsi görkəmli alimimiz Firudin bəy Köçərlinin rəhbərliyi altında Qazaxa köçürülərək, müstəqil Qazax Müəllimlər seminariyası kimi fəaliyyətə başlamışdı. 1918-ci il noyabrın 8-9-da bu seminariyaya ilk qəbul imtahanları keçirilmişdi...

Parisdə çağırılan Sülh Konfransında müxtəlif qüvvələrin, mənafe və maraqların toqquşduğu, ona görə də qarşıya qoyulan məqsədə çatmağın yolları və diplomatik taktiki gedişləri son dərəcə riskli, eyni zamanda ağıl və geniş dünyagörüşə, milli qeyrət və intellektə əsaslanmalı olduğu təbii idi. Vəziyyətin mürəkkəbliyini, son dərəcə məsuliyyətliliyini və incəliyini nəzərə alan gənc Azərbaycan dövləti Paris Sülh Konfransına Əlimərdan bəy Topçubaşovun başçılığı ilə özünün say seçmə oğullarından ibarət nümayəndə heyətini göndərmişdi. Azərbaycan xalqının o zaman aparıcı beynəlxalq dövlətlərin hər hansı millətin müstəqil dövlət təşkil edib sərbəst şəkildə yaşaya bilmələri üçün müəyyənləşdirərək irəli sürdükləri şərtlərə və tələblərə cavab verdiyini əsaslandırmaq üçün həm Parisə gedən nümayəndə heyətinin üzvləri orada çoxçeşidli fəaliyyət göstərər, məqalə, kitabça və s. nəşr etdirərək, təbliğat və danışıqlar aparır, həm də ölkə daxilində məqsədyönlü işlər görülür, məqalələr nəşr edilirdi. Belə məqalələrdən biri Məhəmməd ağa Şaxtaxtılıya məxsus idi. "Cümhuriyyətimizin beynəlmiləlcə təsdiqi" adlanan bu məqalənin əvvəlində müəllif "Millətimizin hüriyyət siyasəti, cümhuriyyətimizin dövlətə istiqlalı qalib və müttəfiq dövlətlər tərəfindən təsdiq olunacaqmıdır?" – sualını qoyaraq cavab verirdi ki, əgər həmin aparıcı dövlətlərin mövqeləri və qərarları ədalət və həqiqətə əsaslansa, "...işin bizim istədiyimiz və umduğumuz yolda qət olunacağı şübhəsizdir.

Milli istiqlalıyyətimiz uğrunda apardığımız mübarizənin ayrı-ayrı məqamlarında vətən torpağımız zaman-zaman igidlərimizin qanları ilə suvarılsa da, ruhumuzda olan azadlıq eşqini düşmən məhv edə bilməyib. Son illər Azərbaycan

Demokratik Respublika dövrümüzün üzərindən qara ləkənin götürülərək onun yarandığı günün əsl milli-tarixi bayram kimi təntənəli şəkildə qeyd olunması da məhz bu əzmin və azadlıq idealından dönməzliyin nəticəsidir. İstiqlal günümüzün – 28 Mayın birinci ildönümü 1919-cu ildə də böyük təntənə və ruh yüksəkliyi, "qeyri-qabili təsvir bir səmimiyyətlə" qeyd olunub. Bu bayram münasibətilə M.Ə.Rəsulzadə 1919-cu il mayın (mayın) 31-də "İstiqlal" qəzetində dərc etdirdiyi "Həşəmətli bir gün (Müsavət məsləkinin elani-zəfəri)" məqaləsində xalqımızın milli istiqaldan doğan sevincini təsvir etdikdən sonra yazırdı:

"Bakı tarixinin, bəlkə də, bu ana qədər qeyd eləmədiyi bu böyük gündə bir çoxları kəndi-kəndinə:

– Əcəba, bu, uyqumudur?! – deyirdilər.

Əvət, bu, Azərbaycan tarixinin ən böyük həqiqətini təşkil edən gün o qədər xarüqüladə idi ki, uyquya bənzəyirdi".

Bütün bu tarixi həqiqətlər belə bir fikrə haqq qazandırır: "Mayın 28-də istiqlal bayramını qeyri-qabil-təsvir bir səmimiyyətlə qarşılamaqları ilə azərbaycanlılar bütün aləmə göstərdilər ki, istiqaldan əl çəkməyəcəklər və bütün böhtançılara deyəcəklər:

– İstiqlal xanların, bəylərin, ağaların deyil, Azərbaycan xalqının, türk millətinin milli, ən müqəddəs idealıdır!".

XX əsrin əvvəllərində baş verən inqilablar, digər xalqlar kimi, azərbaycanlıların da milli mənlük şüurunun formalaşmasına təsirsiz qalmadı. Milli özünüdərk hissi inkişaf etdikcə istiqlal ideali və bu amal uğrunda məqsədyönlü çarpışma gücləndi. Çarizmin yığılması onun əsarətində olan xalqlarda milli qurtuluş ümidini artırdı. Nəticədə genetik kökü daha dərin və qüvvətli olan bir xalq kimi, Azərbaycan türkləri də öz müstəqil hökumətlərini yaratdılar. Lakin bu yol çox ağır və çətin maneələrdən keçib gəlmişdi.

Hər şeydən əvvəl qeyd etməliyik ki, bugünkü respublikamız öz mövcudluğu üçün birinci növbədə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə borcludur. Çünki o dövrə qədər inqilabi hərəkət meydanında azərbaycanlıları bir xalq kimi görmək istəməyərək Bakını yalnız Rusiyanın sənaye mərkəzlərindən və "proletariat yuvası"ndan biri kimi götürürdülər. Odur ki, Oktyabr inqilabından sonra Bakıda komissarların başçılığı ilə qurulan hökumət də Azərbaycan xalqı üçün deyildi. Ona görə də azərbaycanlı-

ları bu iddiadan məhrum etmək naminə Bakıda milli qırğın törədib buradakı müsəlmanları qıraq sağ qalanları da qovmaq istəyirdilər.

1918-ci ilin martında törədilən bu qırğınlar ayın 31-də (köhnə stillə) daha şiddətli şəkil aldı. Həmin qırğının arxasında gizlənən daha eybəcər və məkrli niyyəti dərinəndən dərk etdiyi üçün 1919-cu il martın 31-də "İstiqlal" qəzetində dərc etdiyi "Unudulmaz faciə!" adlı məqaləsində M.Ə.Rəsulzadə yazırdı:

"Martın 31-i bizə Azərbaycan tarixi-siyasətində unudulmaz üç günü xatırlatıyor.

Günlər var ki, sevincinin böyüklüyü ilə, günlər var ki, fəlakət və qüssəsinin əzəməti ilə unudulmaz. 31 mart ikinci günlərdən idi.

Bu gün tarixin... xainanə bir surətdə hazırlanmış siyasi faciələrindən birisi idi".

Müəllif Birinci Dünya müharibəsi kimi daha böyük fəlakətə səbəb olan tarixi bir hadisə illərində baş verən bu qırğının yersiz yerə hallandırılmasını iddia edərək opponentlərinə cavab olaraq bildirirdi: "Biz Bakıdakı mart hadisələrini yada salarkən, şübhəsiz ki, o günlərdə icra olunan vəhşətə, zülmə, yaxılan xanımanlara, parçalanub da divarlara mışlan yavruqlara, hətək olunan irz və namuslara dəxi ətfi-nəzər, insanın bir anda dönüb canavardan da betər bir hala düşmək ləyafətində dəxi olduğunu böyük bir hiss-ənfəal və şərməndəliklə görüyoruz".

M.Ə.Rəsulzadə 1918-ci il mart qırğınının inqilabla heç bir əlaqəsi olmadığını, bu hadisələrin başda Şaumyan olmaqla daşnakların müsəlmanlardan intiqam almaq fürsətinin təzahürü olduğunu müqayisə ilə belə əsaslandırır:

"Bu nöqtəyi-nəzərdən şaumyanların Bakıda çıxartdıqları hadisə leninlərin Petroqrada və Moskvadakı hərəkətlərinə qətiyyə bənzəməzdi. Orada sinfi bir hərəb, burada isə sinfi hərəb namı altında milli bir qətal, bir qətal-əyyam icra olunuyordu.

Daşnaklar intiqam alıyordu. Bu intiqam hər növ "qomşuluq, inqilabdaşlıq, vətəndaşlıq hissini korlatıyor, yan-yana sülh və müsəllimat ilə yaşayan qonşu millətləri sənəllərlə bir-birindən ayırıyordu".

Doğrudan da, düşmənlərimizin bütün cəhdləri uğursuzluqla nəticələnərək azərbaycanlıların azadlıq və istiqlal idealını öldürə bilmədi. Xalqın milli istinad nöqtəsi və qərarğahı kimi baxdığı "İsmailiyyə" binasının daşnaklar tərəfindən yandırılması da istənilən nəticəni vermədi. Xalqımızın genetik saflığı, sabitqədəmliyinin və tarixi köklərinin dərinliyinin nəticəsidir ki, "martda tökülən qanlar türklərdəki milliyət və hürriyyəti – Azər-

baycan atəşi-müqəddəsini söndürmədi. Bakı küçələrində tökülən qanlar bir "pisuz", yaxılan İsmailiyyə isə bir iplək işini görərək yürəklərdə söndürülmək istənilən hürriyyət məşəlini daha ziyadə tutuşdurdu. Qanlar içində boğdurulmaq istənilən Azərbaycan fikri bir kərrə müstəqil bir hökumət şəkli ilə təcəlla etdi!

Bakı bir qan və fitnə ocağımız deyil, paytaxtımız oldu!".

Həmin müstəqil Azərbaycan Demokratik Respublikası beynəlxalq aləmdə tanındığı üçün 1920-ci ilin aprel işğalından sonra bolşeviklər Azərbaycanı ayrıca respublika kimi etiraf etməyə məcbur oldular.

M.Ə.Rəsulzadə gələcək nəsilləri bütün bu uğurların qazanılması yolunda şəhid olanların ruhu önündə ehtiramla baş əyməyə çağırırdı. Eyni zamanda qırğının daha çox olmasının başlıca səbəblərindən birini camaatın "başsızlığında" və o vaxta qədər tanıdığı siyasi rəhbərlərin ardınca getməyib "qeyri-məsul adamlara, əqlindən ziyadə hissiyyətinə tabe şəxslərə uymalarında" görürdü. Ona görə də bugünkü gündə xalqın başında dura bilən bir hökumətin və "bu hökuməti doğmuş" parlamənımızın varlığına sevinərək həmin parlamən "bütün nöqsanı ilə bərabər millətə başçılıq edə bildiyinə", onu hər hissiyyətə qapılmış yol ötən "mücahid"lərin şərinə saxlaya bildiyinə" görə qorumağa çağırırdı. Bunun üçün öz hərəkətlərimizdə ağılı unutmayıb tədbirlə davranmağı, şəhidlərimizin "qanları bahasına aldığımız hürriyyət və istiqlal" bərk saxlamağı tövsiyə edirdi.

Xalqın ulu tarixi və dahilərimizin müdrək vəsiyyətləri ona görə qiymətlidir ki, onlardan, milli yaddaşımızdan uzaq salındığımız görə təxminən eyni ictimai-siyasi və milli-tarixi hadisə bir-birinə çox oxşayan ssenari əsasında yetmiş ildən sonra təkrar olundu. Bu təkrara bir də yol verməmək üçün xalqımızın milli-tarixi yaddaşını daim oyaq saxlamaq vacibdir.

AXC dövrünün publisistikası zamanın ritmi ilə nəfəs almış, milli istiqlalımız, dövlət müstəqilliyimizin qazanılması və onun qorunması zərurəti ilə bağlı bütün məsələləri Vətən, dövlət və vətəndaşlıq mövqeyindən əks etdirmiş, özündən sonrakı nəsillərə örnək hüququ qazanmışdır.

Mənim təzə dostum

Hekayə

1-ci hissə

Mən bu yay bağda Kərtənqulu ilə tanış oldum. O məndən bir az balaca, təxminən kiçik bacım boydaydı. Ondən həmişə sarımsaq iyi gəlir. Çünki sarımsaq yeməyi xoşlayır.

Mənim Kərtənqulu ilə tanış olmağımın qəribə tarixçəsi var. Mən bir gecə yuxudan oyandım. Hava isti idi, mən də çox susamışdım. Qapını açıb mətbəxə keçdim ki, su içim. Birdən gördüm ki, çöl qapı açıq qalıb. Qapını bağlamaq istəyəndə burnuma sarımsaq iyi gəldi. Mən iyləyə-iyləyə iyin haradan gəldiyini tapdım. İy stolun altından gəlirdi. Stolun altına baxarkən gördüm ki, orada nə isə tərənir. Onun gözləri parıldayırdı. Əvvəlcə mən elə bildim ki, evə pişik girib. Amma pişiklər elə böyük olmur axı. Mən əvvəl qorxdum və tez əlimi atıb stolun üstündən oxlovu götürüb onu vurmaq istədim. Amma macal tapmadım. Stolun altında qorxaq bir səs eşidildi...

– Yox, vurma məni, mən hələ heç nə oğurlamamışam.

Onun şirin, yumşaq səsi vardı. Mənim qorxum çəkilib getdi.

Əlimi saxladım. Fənər götürüb stolun altına işıq saldım və ona baxdım.

Mən orada kərtənkələyə bənzər varlıq gördüm: onun balaca qanadları, gözəl boz dərisi var idi, özü isə çox şirin idi. O, qorxudan tir-tir əsirdi. Mənim ona yazığım gəldi və mən onu vurmadım. O bunu görüb stolun altından çıxdı və mən ondan soruşdum:

– Sən kimsən?

Qəribə varlıq cavab verdi:

– Mənim adım Kərtənquludur.

– Məmmədqulu?

– Yox, Kərtənqulu.

– Kərtənqulu?

– Bəli, Kərtənqulu. Biz...

– Yadplanetli varlıq? – deyə mən onun sözünü kəsdim.

– Yox! – deyə o qışqırdı.

– Qışqırma. Valideynlərim yatıb.

– Oy, bağışla-bağışla, – o üzr istədi. – Mən bilmirdim. Bizim yaşadığımız meşənin...

– Bizim? – mən yenə Kərtənqulunun sözünü kəsib dedim.

– Bəli. Mən tək deyiləm. Mənim atam Kərtənbəy, anam Kərtənhanım, qardaşım Kərtənbala, bacım isə Kərtənbacıdır. Mən onların ən böyüyüyəm. Bizim yaşadığımız meşənin yanındakı hərbi bazada qəza sayəsində radiaktiv maddələr meşəyə yayılıb. Bütün heyvanlar oradan qaçmışdı. Biz amma yatıb qalmışdıq. Səhərin gözü açılarda durub gördük ki, meşə boşalıb. Biz fikirləşdik ki, səhərdir də, səhər tezdən kim bayırda olur ki.

Radiasiya haqqında bilmirdik. Radiasiyadan ölmüş həşəratları görüb dedik, “əla, ovlamaq lazım olmayacaq”.

Həmin həşəratları yedikdən sonra biz mutasiya etməyə başladığımız xeyli böyüdü. 1-2 saata fikir verdik ki, balaca qanadlarımız çıxıb və dərimizin rəngi dəyişib. Göldə su içərkən də fikir verdik ki, suda öz əksimiz görünür. Qorxuya düşdük. Həmin günün axşamı isə gördük ki, gözlərimiz parıldayır və suda əksimiz görünür. Başa düşdük ki, gün işığı bizi görünməz edir. Ancaq gün batandan sonra görünürük. Beləcə, bizim ailə qanadlı və yarıgörünməz olub.

Qorxuya düşüb öz meşəmizdən qaçdıq, gəlib bu yerlərdə yuva qurduq. Amma buralarda yemək tapmaq çox çətindi. Məcbur olduq, gecələr adamların bağlarını gəzək...

İndi isə mən sizin bağda yemək axtararkən evin qapısının açıq olduğunu görüb buraya girdim.

O çox danışdı, mən də ona suallar verirdim, o isə asta, şirin səsle cavab verirdi. Səsindən hiss eləyirdim ki, daha məndən qorxmur.

Mən Kərtənqulu ilə danışıqda vaxt elə tez keçirdi ki, artıq otağa pəncərədən yavaş-yavaş gün işığı düşürdü. Kərtənqulu bunu görüb tez dedi:

– Artıq günəş çıxır. Yemək verərsən, tez gedim?

– Yaxşı verərəm.

Mən Kərtənquluya yemək verib onunla sağollaşdım və tez qaçıb yatağıma uzandım. Uzun müddət yuxuya gedə bilmədim, onu fikirləşdim.

Bu vaxtdan sonra mənim yeni dostum yarandı.

2-ci hissə

Duran kimi saata baxdım. Artıq günorta olmuşdu. Mən çox sevinirdim. Sonra səbəbini danışaram.

Mən tez yataqdan durub əynimi dəyişdim. Qapını açan kimi anam məni görüb dedi:

– Axır ki, durdun! Soyuducudakı pomidorları sən yemişdin?

Mən Kərtənqulunun sirrini hələ açmamalı idim. Ona görə də:

– Bəli, mən yemişəm, – dedim.

– Doğrudan? Onda nahara sənə pomidorlu salat eləyərəm.

– Ay daa, mən niyə bunu dedim? – deyər mən ürəyimdə deyindim. Mən axı pomidor xoşlamıram. Heç vaxt da yeyə bilməmişəm.

Sonra mən öz işlərimlə məşğul oldum: telefonla oynadım, qardaşımla bumeranq atdım, həyətdə pultla vertolyotlarımızı uçurtduq və s.

Bir az sonra ailəm hazırlaşdı mağazaya getdi. Axı sabah mənim ad günündü, yəqin, hədiyyə alacaqdılar.

Mən evdə tək qaldım.

Tək oynamaq elə maraqsızdır. Birdən qapıdan səs gəlməyə başladı. Mən əvvəl qorxdum. Qapının arxasından kim isə danışmağa başladı:

– Qapını aç, mənəm, Kərtənqulu.

Mən qapını açdım. Heç kim yox idi. Amma burnuma sarımsaq iyi gələn kimi məsələni başa düşdüm və güldüm. Kərtənqulu səhər görünməz olduğundan mən onu görmürdüm. Yalnız səsini eşidirdim. O bir az mənə sataşdı, sonra dedi:

– Necəsən, dostum?

– Yaxşıyam. Bəs sən? – soruşdum.

– Mən də yaxşıyam. Bayaقدan burdayam, gözləyirəm ki, ailən getsin, səninlə söhbət eləyim...

Hiss eləyirdim ki, səsi qapının yaxınlığından gəlir. Çox uzaqda deyildi. Deyəsən, divarın dibində dayanmışdı.

– Sənə bir söz desəm, edərsən? – Ehtiyatla soruşdu.

– Nə?

– Qardaşım Kərtənbala xəstələnib. Sağalmağ üçün ona limon lazımdır. Mənə limon verərsən?

– Əlbəttə, verərəm!

Mən soyuducunu açıb oradan pendirin bir dilimini götürüb yedim, sonra isə limon götürüb Kərtənquluya verdim.

O təşəkkür eləyib getdi.

Çox gülməli mənzərə idi. O, görünməz olduğundan adama elə gəlirdi ki, sanki limon havada uçur.

Bir azdan da ailəm qayıtdı. Onlar mənə aldıkları hədiyyəni sabah ad günüm olanda göstərəcəklər.

3-cü hissə

Gecə düşmüşdü. Mən hamı yatana qədər gözlədim ki, Kərtənqulu ilə görüşüm.

Sakitcə durub qapıya yaxınlaşdım və qapını açıb bayıra çıxdım. Həyətdə sakitlik idi. Yüngül külək meynələrin yarpaqlarını tərpedirdi.

Həyətdə göz gəzdirəndə gördüm ki, Kərtənqulu divarın dibində dayanıb. Yəqin ki, mənim bayıra çıxmağımı gözləyirdi.

Məni görüb qapıya tərəf gəldi. O, ağızında qutu gətirirdi. Mən ondan soruşdum:

– Bu nə qutudur?

– Bu gün ananla atan danışıqda, eşitdim ki sabah sənə ad günündür, mən də sənə hədiyyə gətirdim.

– Doğrudan? – Mən sevindim. – Çox sağ ol.

– Dəyməz.

O, bunu deyib qutunu eyvandakı stolun üstünə qoydu. Mən qutunu açıb gördüm ki, içində ağ rəngli balaca dovşan balası var.

Kərtənqulu mənim marağımı görüb dedi.

– Bu dovşanı qardaşım tutmuşdu. Onu götürüb sənə gətirdim. Ad günün mübarək!

Mən təşəkkür elədim, qutunun ağzını bağlayıb şkafa qoydum ki, səhər evdəkilərə göstərim.

Kərtənqulu getmək istəyəndə mən tez dedim:

- Bəlkə, mənə yuvanı göstərəsən.
- Əminsən?
- Bəli.

Kərtənqulu əvvəl bir az fikirləşdi, nəhayət, dedi:

- Yaxşı, onda ardınca gəl.

Mən Kərtənqulunun ardınca getdim. Qaranlıq küçəni keçib bir az aralıda, atılmış bir bağı həyətinə girdik. Burada neçə illərdi, heç kim yaşamırdı. Kərtənqulunun ailəsi burda məskunlaşmışdı.

O mənə mağaraya oxşar yuvasını və bığları olan Kərtənbəyi, sifəti kosmetika ilə bəzənmiş Kərtənhanımı, kiçik qardaşı Kərtənbalanı və bacısı Kərtənbacını göstərdi. Onlarla salamlaşdım.

Mən onların haqqında məlumat da istədim.

Kərtənbəy dilləndi:

– Mən Kərtənqulunun atasıyam. Mən səbirliyəm və sakitliyi xoşlayıram. Xoşladığım rənglər ağ və qarıdır. Çünki ağ-qara filmləri xoşlayıram.

Kərtənhanım da dedi:

– Mən Kərtənbalanın anasıyam. Təmizliyi və açıq rəngləri xoşlayıram.

Sonra Kərtənqulunun qardaşı Kərtənbala danışdı:

– Mən isə Kərtənbalayam. Ən çox xoşladığım rəng qırmızı və göydür. Çünki Hörümçək-adamın paltarının rəngi elə idi. Oynamağı xoşlayıram. Otağım çox təmizdir.

– Yalan danışma! – deyə Kərtənkələlər xorla dedilər. – Sən çox pintisən. Otağını heç vaxt yığışdırmırsan.

Kərtənbala utanıb başını aşağı saldı.

Ən sonda Kərtənbacı dilləndi:

– Mən Kərtənbacıyam. Mahnı oxumağı, rəqs eləməyi xoşlayıram. Ən çox xoşladığım rəng çəhrayı və bənövşəyidir.

Mən həmin gecə onlarla çoxlu söhbət elədim, həyətdə ay işığında çoxlu oynadıq. Mənim onlardan çox xoşum gəldi...

Nəhayət, səhərə yaxın mən onlarla sağollaşdım və evə qayıtdım.

4-cü hissə

Mən yuxudan oyananda səhərin gözü açılmışdı.

Səbirsizliklə hədiyyələri açmaq istəyirdim. Yataq otağında məndən başqa heç kim yox idi.

Durub sakitcə qapını açdım ki, qonaq otağına keçim. Orada ailəm qonşular ilə dayanmışdılar. Məni görəni kimi xorla dedilər:

- Ad günün mübarək!

Onlar hamısı bir-bir məni qucaqlayırdılar. Sonra mənə hədiyyələri verdilər. Mənə ev siçanı almışdılar.

Mən çox sevindim və hamıya təşəkkür etdim.

Sonra onlar Kərtənqulunun hədiyyəsini görüb dedilər:

- Bu dovşanı kim verib sənə?

Mənim deməyə sözüüm yox idi, ona görə də dözə bilməyib Kərtənqulunun sirrini açıb dedim:

- Bunu mənə Kərtənqulu verib.

- Kərtənqulu? – atam təəccüblə soruşdu.

- Bəli, Kərtənqulu.

- O kimdir elə? – anam maraqlandı.

- Mənim dostum.

- Hansı dostun?

Mən heç nə fikirləşə bilmədim və Kərtənqulu haqqında hər şeyi onlara danışdım. Əvvəl onlar təəccübləndilər, sonra mən onu yalnız gecə gördüyümü deyəndə belə dedilər:

– Ancaq gecə görürsənsə, deməli, yuxu görmüsən.

Mən nə qədər onları inandırmaq istədim ki, bu, yuxu deyil, onlar yenə də inanmadılar.

Ailəm başqa hədiyyələri gətirməyə gedəndə mən Kərtənqulunun hədiyyəsinin üstündə yazılmış kağız gördüm. Yaxınlaşıb kağızın üstünü oxumağa başladım: “Salam, dostum. Bu dovşanı biz ovlayıb yemək istəyirdik, amma mən bunu sənə ad günün üçün hədiyyə kimi verirəm. Ad günün mübarək, dostum!”

Mən bunu oxuyanda başa düşdüm ki, o, əsl dostdur. Və mən bilirəm ki, o, yuxu deyil. Əvvəl istədim ki, kağızı evdəkilərə göstərim. Amma sonra ağıma gəldi ki, elə biləcəklər, özüm yazmışam. Axı Kərtənqulunun xətti də mənim xəttim kimi əyri-üyrü idi, çətinliklə oxunurdu. Həm də fikirləşdim ki, böyüklər Kərtənqulununu tanımasalar, daha yaxşıdı. Qoy elə bilsinlər ki, onu yuxuda görmüşəm.

Onsuz da böyüklər heç vaxt uşaqları başa düşmür və uşaqlara inanmır.

Mənim Kərtənqulu ilə hələ çox macəralarım olub, onlar haqqında sizə gələn hissələrdə danışaram.

Əlcamal PAŞAYEV

132-134 sayılı təhsil kompleksi.

6-cı sinif sagirdi

Kitab Adam

*Bəhrüz Axundovun
vəfatından bir il ötdü*

Bəhrüz müəllim haqqında xatirə kitabı nəşr olunacağını eşidəndə fikirləşdim ki, o kitabda mənim də yazım olmalıdır. Sadə məntiq deyirdi bunu. 14 il bir yerdə işləmişik, mənə öz nəşriyyatının baş redaktoru vəzifəsini etibar edib, kitabla olan sonsuz məhəbbətimi bölüşüb... Amma nə yazım, deyə birdən-birə sual verdim özümə. Ondan bir rəhbər kimimi söz açım, ölkənin sayılıb-seçilən böyük nəşriyyatının qurucusu kimi uğurlu fəaliyyətindənmi danışım, böyük KİTABSEVER olmasındanmi deyim... İlk vaxtlar heç nə yazı bilmədim. Yazını necə yazacağımı bilmirdim. Nədən başlayıb sözümlü necə bitirəcəyimi mənim üçün qaranlıq idi. Bunun səbəbini mən onun vəfatından 2 aydan çox bir müddət keçdikdən sonra çözdüm. Mən Bəhrüz müəllimin yoxluğuna inanmırdım. Bu həqiqəti qəbul etsəm də, şüuraltında onu yenə görəyimə, telefonda «Gülər, salam! Necəsən? Bir bura gəl görün» deyəcəyinə inanırdım. İnanırdım ki, yenə qapını yavaşca tıqqıldadıb açacaq və Bəhrüz müəllimi öz masasının arxasında oturmuş görəyəm.

Onun aramızda olmadığına inanmadığımdan bu yazını uzun müddət qələmə ala bilmədim. İndi hislərimi və düşüncələrimi qələmə aldığı bu anın özündə də o hiss mənə mane olur.

Mən kitabı həmişə sevmişəm, amma Bəhrüz müəllimin simasında əsl kitabsevər gördüm. Nəşriyyatda işıq üzü görəndə hər bir kitabın signal nüsxəsini yeni doğulan körpənin müjdəsi kimi qarşılayırdı! Çox şahidi olmuşdum bu mənzərənin və indi də kitabı

süzən o məmnun baxışları gözümün qarşısındadır. Bəhrüz müəllim sanki nəşriyyatın qapısından içəri girəndə canının ağrısını unudurdu. Sözün həqiqi mənasında, xoşbəxt olurdu.

Onunla bir söhbətimizi həmişə xatırlayıram və kədərli anlarımda belə yadıma düşəndə dodağım qaçır. Mən «Təhsil» nəşriyyatına ilk dəfə 2003-cü ildə gəlmişdim: aprel ayında. Elə həmin ilin avqustunda işdən çıxmaq haqqında ərizə ilə ona müraciət etdim. Televiziya kanallarından birinə, bir intellektual əyləncə verilişinin yeni yaranan redaksiyasında işləməyə dəvət almışdım. İşimi dəyişməyi düşünürdüm. Onda Bəhrüz müəllim qalmaq üçün məni dilə tutdu. Dedi ki, düzü, sən gələndə mən səni işə götürmək istəmədim, amma indi istəyirəm qalasan. Mən qərarımı dəyişmədim, yeni iş yerimə gələcəyimə söz vermişdim və getdim. Bir neçə aydan sonra tanışlarımdan biri məndən hazırladığı kitabı çap etdirmək üçün yaxşı bir nəşriyyat soruşdu. Mən də təbii ki, «Təhsil» nəşriyyatını məsləhət gördüm. Tanışım

onunla getməyimi israrla xahiş etdi. Mən də onun sözünü yerə salmadım, həm də Bəhrüz müəllimlə görüşəmə deyə razılıq verdim.

Bəhrüz müəllim bizi xoş üzlə qarşıladı, söhbət etdik, bizi yola salarkən işlərimi soruşdu. Mən də dedim ki, pis deyil, öhdəsindən gəlirəm, Bəhrüz müəllim! Rəhmətlik gülümsədi, bir az məzəmmətlə, mənə heç zaman unutmayaçağım çox qərribə bir bənzətmə ilə cavab verdi. «Öhdəsindən gəlirəm deyirsən, ay Gülər! Sən burda təyyarə sürürdün, indi gedib orda motosiklet sürürsən, deyirsən öhdəsindən gəlirəm». Bir anlıq düşündüm: o anda hazırkı işimi məsuliyyətinə görə kitab işi, özü də dərslik işi ilə yanaşı qoya bilmədim. Heç nə demədim, sadəcə, gülümsədim. Amma qəlbimə xal düşdü. O gündən sonra elə hey fikirləşirdim ki, bu qədər zəhmət çəkirəm, verilişin efirə getməsi ilə bütün redaksiyanın, o cümlədən mənim zəhmətim sabun köpüyü kimi partlayıb gözümün önündə yox olur. Amma kitab əbədidir! Kitab üçün çəkilən zəhmət maddiləşir. Onu əlinə alırsan, balan kimi oxşayırsan... Bir də axı universiteti bitirdiyim vaxtdan bəri, ömrümün, demək olar ki, hamısını kitab işinə həsr etmişdim. Bir igidin ömrü... Nəşriyyatdan yalnız məzuniyyətdən-məzuniyyətə aralanmışdım. Redaktoru olduğum kitabların hamısının adını, tam siyahısını xatırlamaqda indi çətinlik çəkirəm. Az qala bir kitabxanalıq kitab keçib əlimdən, səhifələrinə ömrümün anları, gözümün nuru hopmuş kitablar...

Bəhrüz müəllimlə söhbətdən sonra nəşriyyatdan ayrılıb televiziya da çalışdığım 5-6 ay mənə sonu görünməyən, mənasız vaxt itkisi kimi göründü... Bəlkə, elə ona görə də o məni yenidən nəşriyyatda baş redaktor işləmək üçün dəvət edəndə tərəddüdə heç yer qalmamışdı. Mən yenə doğma işimə qayıtdım. O gündən sonra da başqa yerlərdən iş təklifləri aldım, ancaq artıq nəşriyyat işini başqa heç bir işə dəyişməyəcəyimi dəqiq bildirdim. Bəhrüz müəllim öz orijinal müqayisəsi ilə sanki gözümü açmışdı. O, «Təhsil» nəşriyyatının o dövrdəki fəaliyyətini təyyarənin uçuşuna bənzətmişdi. Azərbaycanın gələ-

cəyinə aparan bir təyyarə idi «Təhsil» nəşriyyatı. Çünki ölkəmizin gələcəyi olan gənc nəslin təlim-tərbiyəsi təhsildən, dərslikdən, tədrislə bağlı olan hər şeydən keçir. Bəhrüz müəllim bu təyyarənin həm qurucusu, həm də komandiri idi.

Nəşriyyatın şöbələri içərisində ən çox vaxt keçirdiyi kompüter otağı, işçilər arasında ən çox təmasda olduğu, hamıdan çox danladığı və ən çox sevdiyi də bu otağın kollektivi idi. Bu işçilər indi onun yoxluğunu daha çox hiss edirlər. Nəşriyyatda işiq üzü görən hər bir kitabın üz qabığının tərtibatı Bəhrüz müəllimin bilavasitə iştirakı ilə başa gəlirdi. O burada çalışan gənclərə öz yetirməsi kimi baxırdı. Bəhrüz müəllim gənc yaşlarından həyata atılmışdı, insanlar, cəmiyyətdəki münasibətlər barədə bildikləri bir məktəb idi, bu mənada ondan çox şey öyrənmək olardı və biz öyrənirdik...

Nəşriyyatın, xüsusilə dərsliklərin tenderi ilə bağlı fəaliyyətində bizim üçün xatırlamalı məqam çoxdur... Biz həmin günlərdə tam səfərbər olurduq. Əlverişsiz hava şəraitində mənzilbaşına vaxtında çatmaq üçün gecəsini gündüzünə qatan əsl təyyarə ekipajı kimi... Öz kapitanının peşə ustalığına güvənən, onun ən çətin məqamlardan üzuağ çıxacağına inanan komandatek...

Bəhrüz müəllim bu gün cismən yanımızda deyil, amma biz hamımız inanırıq ki, onun ruhu hər zaman başımızın üzərindədir. Gördüyümüz hər bir işə baxır, qiymətləndirir. Razi qalmadığı bir şey olursa, onu bizə qəlbimiz çatdırır. Özümüz hiss edirik ki, bu işdə düzəlişə ehtiyac var. Görünür, bu həmişə belə olacaq, çünki Bəhrüz müəllimin ruhu həmişə bizimlə birlikdə çalışacaq. Hər dəfə çətin bir işin məsuliyyəti altına girəndə onun bütün ağrı-acılarına baxmayaraq, necə ürəklə işlədiyini xatırlayıb işimizin ağırlığından heç zaman şikayətlənməyəcəyik. Səfərbər olacaq və ürəyimizdə ona hesabat verəcəyik. Lap uçuşa hazırlaşan təyyarənin ekipajı kimi. «Təyyarəmiz uçuşa hazırdır, komandir!»

Gülər Ələkbərqızı

«Təhsil» nəşriyyatının baş redaktoru

ÖTƏ BU GÜNLƏRDƏN

Ötə bu günlərdən on il, on beş il,
Həyat axarında, yerbəyerində.
Haçansa yığışaq söz işığına,
Görüşək Bakıda günün birində.

Ürəkdən dərdləşək, danışaq, gülək,
Bir az da kövrəkək, alışıq, sönək.
Geriyə qaytarıb ömrün çarxını,
Səni incitdiyim günlərə dönək.

Deyəm ki, düşünmə, unuttum səni,
Hər zaman qəlbimdə səni anmışam.
Məhəbbət gəncliyi dəliləşdirir,
Bir az yaşa dolub ağıllanmışam.

Deyəm ki, gec oldu, gəl sağollaşaq.
Dil aç a üzündə, gözündə kədər.
Deyəsən, gedəndə zəng elə mənə,
Səni otürəcəm vağzala qədər.

Nisgil ayrılığın məkanı vağzal.
Sənə zəng eləyəm səhər on birdə.
Deyəm, telefonda gəl sağollaşaq;
Sən niyə əziyyət çəkirsən bir də.

"Yox" deyib gələsən bir az ötməmiş,
Dost kimi boynuma dolana qollar.
Kədərdən titrəyən həzin səsinlə
Mənə söyləyəsən: "Uğurlu yollar!"

Baxışlar insanın qəlbini boşaldır,
Ürəklər ovunur söz ilə, Gülüm.
Minəm bir maşına, sənə əl edəm,
Önündə "Kəlbəcər" yazıla, Gülüm.

Səxavət KƏLBƏCƏRLİ

MƏNİM

Göy çəməndə yaz şəhinə
Bələn, arzularım mənəm.
Tanrı sizi kövrəltməsin,
Gülən arzularım mənəm.

Yenə çatıb, qəm qaşını,
Atmadınız qəm daşını.
Xəyalıyla qəm yaşını
Silən arzularım mənəm.

Ax, can alır göz-qaşıyla,
Bacarmıram mən naşıyla.
Qismətini sirdaşıyla
Bölən arzularım mənəm.

Ruhum zərgər, ömür ləldi,
Ayrıqlar bağrım dəldi.
Məzarınız nə gözəldi,
Ölən arzularım mənəm.

SAÇLARINA BAĞIŞLA

Kim olubdu eşqi bütöv yarıdan?
Bir ömür var, yarı zülmət, yarı dan .
Ey ürəyim, geri qayıt yarıdan,
Sən bu qızı saçlarına bağışla.

Tanrı sevincimi çəkibdi yoxa,
Neyləyim, bu qədim buraxmır yaxa,
Qanlı yaş süzülən gözünə yox ha,
Sən bu qızı saçlarına bağışla.

Hakim olsun günahına, suçuna,
Ruhu dönsün səmalarda laçına.
Qoy həmişə sığal çəksin saçına,
Sən bu qızı saçlarına bağışla.

Qayıtmayq ayrılığın qoynuna,
Gəl son qoyaq umu-küsü oynuna.
Ay Səxavət, qəfil sarıl boynuna,
Sən bu qızı saçlarına bağışla.

Pərvanə MƏMMƏDLİ

"Mən dəim qapalı ağızla
hayqırıram"

Qavalçalan oxuyar dağ ətəyində,
Bağın dibində.
Sənin əksini tapanda,
Bu əksi basanda bağrına gizlin,
"Dilim!", "Dilim!" deyən
Heyif olmuşum, yazığım,
Gözəl dilim,
Necə bağrımda yandı,
Lap külə döndü.

Yuxarıdakı şeir 1990-cı illərdə Rza Bərahəninin Tehrandə çıxan "Pərvanələrə xitab" kitabından götürülüb. Bu şeirin yalnız 10 faizi farscadır. R. Bərahəninin Azərbaycan türkcəsində yazdığı və toplanılarda həvəslə oxuduğu "Həh!" şeiri onun modernist düşüncəsinin məhsuludur.

Rza Bərahəni, şeirlərində mənə və anlamdan çox dilə önəm verir. Bərahəniyə görə, ən böyük zövqü dil verir. Gerçəklərə ən yaxın olan da odur. İncilin, Quranın yazıldığı dövrlərdə insanlar Tanrının verdiyi ilhama yetmək istədiklərində kəlmə deyil, bir səs çıxarırlardı.

Dünya şöhrətli yazıçı, şair və tənqidçi Rza Bərahəni Təbrizdə doğulub. Təbriz Universitetini bitirdikdən sonra təhsilini Türkiyədə davam etdirib və 24 yaşında ingilis ədəbiyyatı üzrə doktorluq dərəcəsi alıb. Sonra İrana qayıdıb və otuz ildən artıq Tehran Universitetində ingilis ədəbiyyatı və müqayisəli ədəbiyyatşünaslıqdan dərs deyib. Arada fasilələrlə ABŞ və İngiltərənin nüfuzlu universitetlərində (Nyu-York, Texas, İndiana, Oksford və s.) mühazirələr oxuyub. İran Yazıçılar Birliyinin ("Kanune-Nevisəndeqane-İran") əsasını qoyanlardan biri olub. Dəfələrlə ədəbi-ictimai fəaliyyətinə görə şah rejimi həbs edib və sonuncu dəfə Tehran Universitetindən çıxarılıb. 1997-ci ildən Kanadada yaşayır. Toronto Universitetinin professorudur. 2000-2002-ci illərdə Kanada PEN təşkilatının sədri olub.

Rza Bərahəni İranda Avropa tipli ədəbi tənqidin banisidir və buna görə "İran ədəbi tənqidini atası" ki-

mi tanınır. Eyni zamanda o, İranda modern və postmodern ədəbiyyatın öncüllərindəndir. Farsca yazan ədibin indiyədək 60-dan çox kitabı (o cümlədən, 15 şeir kitabı) nəşr olunub. Əsərləri ingilis, fransız, alman, rus, ərəb, türk, ispan, isveç və s. dillərə tərcümə edilib. İngiliscə orijinal əsərləri də var. 2009-cu ildə isə Bakıda Məsiəğa Məhəmmədinin təqdimində (Sabir Rüstəmxanlının nəşr dəstəyi ilə) "Rza Bərahəni: Şeirlər, Müsahibələr, Araşdırma" kitabı işıq üzü görüb.

Rza Bərahəninin hekayə və şeirləri nüfuzlu antologiyalarda dünya ədəbiyyatının Markes, Nabokov, Oktavio Paz, Nazim Hükmət, Borxes, Şimborska kimi ünlü simalarının əsərləri ilə birgə nəşr olunub, "Nyu-York tayms", "Vaşinqton post", "Mond", "Fiqaro", "Taym" kimi mətbuat orqanlarında haqqında yazılar dərc edilib. Ədəbi fəaliyyətinə və insan haqları sahəsində mübarizəsinə görə çoxlu beynəlxalq mükafatlara layiq görülüb.

1976-cı ildə ABŞ Konqresində İranda milli haqlar və insan hüquqları barədə çıxış edib. Bərahəni iranlılar arasında bir azərbaycanlı və radikal siyasətçi kimi tanınmışdır. 40-50 il milli demokratik haqlar uğrunda çalışan R. Bərahəninin dil azadlığı, senzura ilə mübarizə, qadınların kişilərlə bərabər haqlara sahib olma məsələsi əsas məqsədlərindən və məsləklərindən olub.

Dr. Bərahəninin romanlarında, şeirlərində və digər əsərlərində həmişə Azərbaycan mövzusunə geniş yer verilir. Bu əsərlərdə azərbaycanlı obrazı və Azərbaycanın təbiəti canlandırılır. R. Bərahəni yazdığı əsərlərdə bəzən bir neçə səhifəni, bəzən şeir parçalarını, bəzən də müəyyən məqamları (məs. yuxugörmələri) türkcə verir. Romanlarındakı bütün surətlər, demək olar ki, azərbaycanlıdır, istər Təbrizdə, Tehrandə yaşasın, istərsə də Nyu-Yorkda. Ana dili onun damarlarının axan qanı, bədəninin bir parçası olub.

Sizi Rza Bərahəninin şeirləri ilə baş-baş buraxırıq.

AĞAC

Ağaclar
uca
qurşunlu şəhərin bütün insanlarından uca
qurşunlu şəhərin bütün divarlarından uca
ağaclar
uca.

Və sən
orman ağaclarının hamısından uca
məndə

göyərdin.

İndi mən sənəm –
mən bir ağacam,
dünyanın bütün ağaclarından uca.

Farscadan çevirən: Behruz Sədiq

GƏLMƏDİ

Günəş gəlsin deyə, çırpındım,
gəlmədi.
Sarışın saçlarını mərmər kəmərinin sehrinə
tökmüş
bir dəlinin ardınca getdim
günəş gəlsin deyə,
gəlmədi.
Kağız, divar, daş, torpaq üstünə yazdım,
oxunsun deyə yazı,
günəş gəlsin deyə,
gəlmədi.
Qurd kimi uladım,
qurd burnu kimi soxuldum zəmanənin qarnına,
yatdım,
gecə-gündüz yatdım
günəş gəlsin deyə,
gəlmədi!
Necə də qəribə, uğursuz bir çağ,
dövrən köpək yiyəsi, mən isə köpək
qarıdan qovulunca
vəfa damından
damladım içəri
günəş gəlsin deyə,
gəlmədi.
Yanaqlarıma eşq etdim zülmətdə şamları
caddəyə endiyimdə
iki yanağımı
xalqım üçün kor çəlik kimi tutdum
günəş gəlsin deyə,
gəlmədi.
Hıçqırıqlarım yuxudan
acı yuxudan
yer üzü uşaqlarının yorğun, dadlı yuxularını
qaçırdısa da,

ağlamağa ərkim yetmədi
nə dost yanında,
nə hüzurunda,
nə də öz xəlvətimdə
ərkim ağlamağa yetmədi
günəş gəlsin deyə,
gəlmədi.

Farscadan çevirən: Lalə Cavanşir

SÖZ

Mən daim qapalı ağızla hayqırıram,
fəqət siz daim açıq qulaqlarla dinləyirsiniz mənim
hayqırıqlarımı.
Qulaq və ağız arasında bütünleşir mənim
hayqırıqlarım.

AĞI

Ki baxar ay ayaça
nədən?
Mənə baxmaz heç biri
nədən?

Ki yerli-yerində günəşin kəsik başın tutar, nə xoş
baxar bu cahana nədən?

Mənə heç bir zaman baxmaz,
ah,
nədən?

Ki sərmışdir samanyolunu qoynunun ucasından
hər mərdə, namərdə
nədən?

Mənə heç bir zaman baxmaz,
ah,
nədən?

Ki dodaqlarımın susmasında yerüzünün bütün
gizlinləri gizlidir
nədən?

Mənə heç bir zaman baxmaz,
ah,
nədən?

Ki önündən keçər aynanın su,
nədən?

Ki dərin bir qorxu xəncərinin ucu köksümdə
qalmışdır, nə ağır,

nə kəskin yarayla kəsər
məni bu qəm, nədən?

Ki baxar ay aya
nədən?

Mənə baxmaz heç biri
nədən?

Nədən mənə heç bir zaman baxmaz,
ah,
nədən?

PƏNCƏRƏNİ AÇ!

Mənim bu gözlərim gözlərinizdən nə fayda görmüşdür?
Ölü bağçalardan yenə ağlama səsi gəlirdi...
Sonra dindi ağlama, üzüdüm,
pəncərəni qapayıb da döndüm,
amma qayğılı bir barmağın şüşədəki taqqultısı
yenidən geri gətirdi məni.
Şüşə arxasından çölə baxdım,
iki adamdı, əl işarəsi ilə "aç pəncərəni" deyirdilər,
açanda gördüm, ağır bir cənazəni qoydular
bağçaya,
getdilər, qapadım pəncərəni,
indi bu cənazə ilə xoş bir dövrənim var,
artıq bağçalardan ağlama səsi gəlmir,
bu mənim öz cənazəmdir.

ƏHMƏD ŞAMLU İLƏ

Qaranlığın sahilində əlləri çiyinlərə atmış iki
kölgə sənə mənimki
səhnədə qalmışdıq və salon boşdur,
və səhnə arxasından ağlağan uşaqlar boylanırlar
pərdə nə zaman əvvəlki vəziyyətinə düşəcək
deyə,
iki kor müğənni əskidən ağac olan bir banka
yaxınlaşır,
və telli sazlar ilk saatlarında uyuyurlar axşamın
elə bu qədər.
Səninlə mən əllərimiz çiyinimizdə, sahilində
qaranlığın...
Və pərdə nə zaman düşər əvvəlki vəziyyətinə.

Türkiyə türkcəsindən dilimizə uyğunlaşdıran:
Səlim Babullaoglu

QULAMHÜSEYN SAİDİYƏ İTHAF

Söküldü yerindən qarmaladılar qapını,
atdılar bir araba üstünə, apardılar.
hurut-hurut baxır qapı boşluğun
günəş altında susayıb ləhləyir yalnız, itkin.
otaqları apardılar, yalnız qalıbdır sınıq şüşələr,
boş divarlar, bir də uduzmuş pəncərələr.
Göz görə-görə evimizi də apardılar
indisə duyğularımız, düşən arılar kimi
bir-bir itkin pətəklərini axtarırlar.
sonra Savalana gəldikcə
biz uşaqlar dağın ətəyində

əl-ələ verib seyr edirdik.
Bizi saymadan işlərinə başlamışdılar.
Bitirdilər ləhləyə-ləhləyə,
Savalanı da qarmaladılar,
arabamın üstünə atdılar.

Təbrizin ulduzlarla dolğun göyünü də söküb
atdılar
arabanın üstünə.
Minlərcə parlayan təbrizli göz arabanın üstündən
hayqırırdı: apardılar, bizi apardılar!
Təbriz şəhərinin çiçəkləri ağlayırdılar,
öndəki Ərki də atdılar araba üstünə,
indi isə günəşin sorağın alırıq kor qarılardan!
Sən isə yoxsan!
nədən gəlib səni də araba üstünə atdılar,
apardılar.
sənsiz bu torpaq dünyada neylərdik biz?!
yuxuda da zamanın uzaqlarından
yüz minlərcə arabanın hay-küyünü eşidirdik,
gəlirdilər, bizi də aparırdılar.

HƏBS İNSANLARI

yel xəstəliyinin ürəyinə qədər
adamlar tanıram
sıza bilmişlər həbsdən kənara

cəlladlar arasında
bakirəyədən əldən-ələ düşmüş
qızlar tanıram
sonsuzadək hayqırır
zorlanma xətiyyəsi beyinlərində

uşaqlar tanıram altı yaşında
şillə-təpik və qamçı altında etiraf etmişdilər
"atam şübhəli bir nəfəri evə gətirib" deyə,
yaxud
anam şübhəli bir adama evin yolunu göstərdi
guya.

bir qadın tanıram
alçaq cəlladlar soyundurub onu
elektrikli dəyənəyi gün görməmiş məmələrinə vurublar
bir saat sonra türmənin kamerasında
o məmələri qoyardı
südəmər körpənin ağzına

Türkiyə türkcəsindən dilimizə uyğunlaşdıran:
Pərvanə Məmmədli

Vahid MƏHƏRRƏMOV

DƏLİXANADA ŞEİR KONFRANSI

İdris Kərimli neft mədənlərində işləyirdi. Mazut və qaz qoxuyan bu yerlərdə duruş gətirmək elə də asan deyildi. Quyuları təmir edəndə fəhlələrin üst-başı, sir-sifəti mazuta bulaşır. Qışın sərt soyuğunda da, yayın göydən od tökülən qızmar istisində də açıq havada işləyirdilər. İdris Kərimli dolanışıqın xətrinə səbrini basıb çətinliklərə dözürdü. İki-üç ildən sonra fəhləlikdən canını qurtarmaq üçün hazırlaşdı Neft texnikumuna daxil oldu. Diplomunu alandan bir neçə ay keçər-keçməz trestin rəhbərliyi onu çalışdığı mədəndə usta vəzifəsinə təyin etdi. İndi paltarları əvvəlki vaxtlardakı kimi mazuta bulaşmadığından həyat yoldaşı Ruqiyyənin deyinmələrindən canı qurtarmış, qulaqlarına sakitlik çökmüşdü.

Ustanın yaşı elə də çox deyildi. Amma ağır iş və daim beynində dolaşan boş-boş düşüncələri saçlarını erkən ağartmış və yarıya qədər tökmüşdü. İdris Kərimli xeyli keçəlləşsə də, cavanlıq görkəmini saxlamaq üçün başının arxasında olub-qalan tüklərini başının qabaq tərəfinə darayaraq başının ortasında süni saç abidəsi yaratmışdı.

Səsi də xoşagələn deyildi, bir az kallıq vardı. Danışanda elə bilirdin, səsi neft quyusundan gəlir. Gün ərzində qovluqla gəzər, onu qoltuğundan yerə qoymazdı. Divin canı şüşədə olan kimi, İdris Kərimlinin də canı üstündə gəzdirdiyi qovluğundaydı. İş-gücə can yandırmaqla da elə arası yox idi. Mədənin aralığında gəzər, cır-cır cırıldayıb ətrafa səs salan mancanaqlara tamaşa edərdi.

Ustanın poeziyaya da marağı vardı. Əllidən çox şeiri əzbər bilirdi. Ondan yaxşı tamada olardı. Elə yazıq özü də bunu istəyirdi. Düşünürdü ki, həm yaxşıca yeyib-içər, həm də beşdən-üçdən qazanıb cibinə qoyar. Dil gəl ki, səsi xoşagələn olmadığına görə heç kim məclisini idarə etməyi ona tapşırırmıydı. Bilirdilər ki, kal səsi ilə zəvzəyib camaatın zəhləsini tökəcək. Amma buna o qədər

də əhəmiyyət verməyən usta boş dayanmırdı. Kitablar oxuyur, yeni şeirlər əzbərləyirdi. Mədənin aralığında boğazına güc verib həmin şeirləri təkrarlayırdı ki, yadından heç yerə çıxmasın. Hərdən ilhama gəlib özü də cızma-qara edərdi. Neçə dəfə ən yaxşı hesab elədiyi şeirlərini redaksiyalara aparsa da, zəif olduğuna görə çap etməmişdilər. Usta onların acığına nə ruhdan düşür, nə də qələmi yerə qoyurdu. Son vaxtlar özünə təxəllüs də götürmüşdü – İdris Ləpirli.

Usta qovluğunda şeir yazmaq üçün çoxlu kağız gəzdirdirdi. Cusə gələn kimi iş-gücünü atıb qələmə sarılırdı. İlham pərisi də İdris Ləpirlini harada gəldi yaxalayırdı. O bəzən mədənin ortasında çöməlib yazardı. Şeiri tamamlayınca xeyli əziyyət çəkərdi. Qafiyə və hecaların sayını hesablayınca onunku ona dəyirdi. Yazdığı şeirlər heç bir vəznə, heç bir ölçüyə uyğun gəlmirdi. Soruşanda deyirdi ki, mənim fikrim dərin və mənalı olduğundan bədii çərçivələrə sığmır.

Usta nə şair kimi şair, nə də neftçi kimi neftçi idi. Təmir etdiyi quyular yazdığı şeirlərə, yazdığı şeirlər də təmir etdiyi quyulara oxşayırdı. İdris Ləpirli şairliyin daşını atıb işinin qulpundan möhkəm yapışsaydı, bəlkə də, yaxşı neftçi olardı. Di gəl ki, usta bunların ikisindən də ikiəlli yapışmışdı. Mənalı hesab elədiyi gic-gic düşüncələrini vərəqlərə köçürüb üst-üstə qalaqlayırdı. Təsəkinliyini yalnız onunla tapırdı ki, gələcək nəsillər onun yaradıcılığı ilə yaxından maraqlanıb əlyazmalarını gecə-gündüz axtaracaqlar. Buna görə də yazdıqlarını evdə gözə görünən yerə qoyurdu ki, tədqiqatçıları onu tapmaq üçün çox vaxt itirməsinlər.

Özlərini poeziya həvəskarları kimi göstərən işçilər vaxtlarını öldürmək üçün tez-tez ustanın başına yığıb ondan şeir istəyirdilər. Ləpirli də vəcdə gəlib şeirlərini oxuyardı. Ustalarına qulaq asan işçilər yerbəyerdən “Əladır, halal olsun, usta, lap qəşəng yazmışsan” – deyirdilər. Belə “poeziya dəqiqələri” gün ərzində vərdiş çevrilmişdi.

Ləpirli mədənin aralığında dolandıqca axıb beyninə dolan fikirləri misralara çevirir, misraları bir-birinə calayıb güc-bəla ilə bənd düzəldirdi. Bəzən işi uğurlu alınır, şeiri tez düzüb-qoşur, elə bir nəfəsə yazırdı. Amma hərdən də ilham pərisi ürkə-ürkə yaxınlaşanda iş tərsə düşürdü. Buna görə də qanı qaralır, əsəbləri tarıma çəkilirdi. Belə olanda “Bəs bunun

ardı nə olsun eee, nə?" – deyib özünə cavabını bilmədiyi sual verərdi. Ən çox da şeirini neftə, mədəyə həsr edəndə qafiyə tapmağa çətinlik çəkirdi. Ləpirli yazırdı:

**Gecələr yatmayır mancaqlar,
Deyəsən, indicə əl-ələ tutacaqlar,
Bir yerdə lap göylərə uçacaqlar...**

Sonra nə qədər fikir dəryasına baş vursa da, fərli bir misra əlinə keçmirdi ki, bəndi tamamlayıb o birisinə adlasın. İri yumruğu asta-asta alınma dəysə də, xeyri olmurdu. Sonda da: "Bəs bunun ardı nə olsun eee, nə?" – deyib hirsələnərək özündən çıxırdı. Onun əsəbiləşdiyini görən ilham pərisi də qorxusundan ləngimədən qaçıb aradan çıxırdı. Hərdən də ilhamı güclü gələndə Ləpirli sevinə-sevinə yazırdı:

**Qəşəng-qəşəng güllər olsun,
Ötüb-keçən illər olsun,
Qoy çağlayan sellər olsun...**

Bu misralardan sonra birdən-birə onun beyni həmqafiyə sözlərlə dolub-daşırdı. Fikirləri bir-birinə qarışanda basabas yaranırdı. Sözlərin bolluğunda boğula-boğula qalaraq şeirin ardını necə yazmağı düşünürdü? Bəlkə, "**incə bellər**" olsun, bəlkə, "**incə tellər**" olsun, bəlkə, "**bərəkətli çöllər**" olsun, bəlkə, "**dərin-dərin göllər**" olsun, bəlkə, "**zərif-zərif güllər**" olsun, bəlkə...

Xülasə, İdris Ləpirli qafiyə bolluğunun burulğanında boğulur, üzüb düşüncəsinin sahilinə çıxa bilmirdi. Belə olanda ilham pərisindən küsər, siqaret yandırır, damağına qoyaraq acgözlüklə sümürərdi.

Ustanın özünə oxşar şair dostları da vardı. Onlar tez-tez çayxanaya yığılıb yeni şeirlərini oxuyardılar. Sonra bu onları, onlar da bunu tərifləyib göyün yeddinci qatına qaldırardılar. Xoş sözlərdən, boş təriflərdən ruhlanan Ləpirli evə çatan kimi bir neçə vərəqi qaralayıb, "hayif edər-di".

Bir gün usta yeni şeirlərini qovluğuna yığıb çayxanaya gəlmişdi. O gün həm maaş, həm də mükafat aldığından kefi yüz biri vururdu. Çayxanaya şairləri Mürsəl, Tofiq və Şərif orada yox idilər. Buna görə Ləpirlinin kefi bir az pozulub yüz birdən aşağı düşdü. Çünki şeirlərini mürəkkəbi qu-

rumamış dostlarına oxuyub fikirlərini öyrənmək istəyirdi. Onları burada tapmasa da, geri qayıtmadı. Bildi ki, harada olsalar, əvvəl-axır sülənə-sülənə hərlənib çayxanaya gələcəklər. Bu ümidə söykənərək ayaq üstə çox qalmayıb boş masalardan birinin arxasında oturdu. Vaxt itirmədən çay sifariş verib siqaret yandırdı. Acı tüstüdə xəyallarının lap dərinliyinə qədər baş vurdu. Bir az keçmiş üç cavan oğlan yaxınlaşıb ondan yanındakı yerlərin boş olub-olmadığını soruşdular. Şair xəyallarından ildırım sürətilə geri dönüb "Buyurun, oturun, yer sizə qurbandı" – dedi. Təzə gələnlər boş stullarda oturub çayçını səslədilər. Ləpirli aralığa söz atıb onlarla tanış oldu. Öyrəndi ki, adları Samir, Piri və Şakirdir. Üçü də universitetdə oxuyur, tələbədir. Dediklərinə görə, poeziyaya da az-maz maraqları var. Onların ən dillidilavəri Piri idi. İdris Ləpirli də özünü təqdim edib şair olduğunu, gözəl şeirlər yazdığını çox poetik və lakonik şəkildə onlara söylədi. Sonra fürsəti fəvri verməyib şeir oxumaq istəyini dilə gətirəndə dil-boğaza qoymayan Piri tez dilləndi:

– Sizin kimi gözəl şairlə tanışlığımıza çox şad olduq. Oxu, şair, şeirlərini oxu, görək nə yazmısan, necə yazmısan?

Ləpirli səliqə ilə qovluğuna baş vurub yenidən yazdığı şeirlərindən bir neçəsini asta-asta çıxardı. Sevindiyindən üz-gözünü xoşbəxtlik hisləri bürüdü. Bir tərəfi qırılıb əyilmiş eynəyini gözüne taxıb kal səsinə güc verdi. Tələbələr də ağıllı bir şey eşidəcəklərini zənn edib ona qulaq kəsildilər. Ləpirli gözlərini vərəqlərdən çəkmədən bir ucdan şeirlərini tok dəyirmanı kimi üyüdüb töküdü. Onun cızma-qaraları, kal səsi cavanları tez bezdirdi. Tələbələr üz-gözlərini turşudur, başlarını bulayıb bir-birinə göz vurub, altdan-alt-dan qımışırdılar.

İdris Ləpirli şeir oxumağını yalnız boğazı quruyanda dayandırdı. Gözlərini vərəqdən çəkib onlardan soruşdu:

– Hə, uşaqlar, necədi şeirlərim, xoşunuza gəldimi?

Usta sualı elə tonda verdi ki, tələbələr ona pis deyə bilməzdilər. Ona görə də hamısı bir ağızdan "Gözəldir, əladır, mənalıdır" – dedilər.

Ləpirli qısa vaxt ərzində onun yaradıcılığını yüksək qiymətləndirən tələbələrlə dostlaşdı. Az iş deyildi ha, oxucularının sayı birdən-birə üç nəfər artmışdı. Ustanın onlarla belə görüşləri tez-tez olurdu. Hər dəfə də çayın xərcini özü çəkib

“poeziya dəqiqələri” təşkil edirdi. Pulu çox olan da köhnə və təzə dostlarına qonaqlıq verər, uzun-uzadı tost deyib sağlıqlarına yüz-yüz də vurardı.

Günlərin birində şair yenə də köhnə və təzə dostları ilə birgə möhkəm yeyib-içirdi. Kefi yuxarı olan Piri bir az da ciddi görkəm alaraq üzünü şairə tutub dedi:

– İdris müəllim, siz gözəl şairsiniz. Amma xalqımız yaradıcılığınızdan xəbərsizdir. Bəlkə, sizinlə oxucuların görüşünü təşkil edib mətbuat konfransı keçirək. Qoy millətimiz görsün ki, necə istedadlı şair oğlu var. Əşşi, bir ekrana çıxın, efrdə görünün, mətbuata üz tutun! Çoxlu jurnalist dostlarım var. Hamısını konfransa dəvət edərəm. Haqqınızda qəzetlərdə yazar, televizorda göstərmələr.

Eşitdiklərini yaxşı dərk etməyən Ləpirli gözünü döyə-döyə soruşdu:

– Piri bala, qadan alım, o mətbuat konfransıdır, nədir, mən orada neyniyəcəm, hı? Axı mən indiyəcəm konfransda-zadda olmamışam.

Piri gördü ki, şair bu günəcən ayağını mədən-dən, çayxanadan qırağa qoymayan, dünyadan xəbərsizin biridir. Elə özünə qapılıb ağzına gələn-ləri yazıb, adını da şeir qoyur. Ona görə İdris kişini başa salmağa çalışdı:

– Şair, sən orada şeirlərini oxuyassan, jurnalistlərin suallarına cavab verəssən. Onlara həyatından, yaradıcılığından danışassan.

– Belə başa düşdüm ki, ay Piri, bu, elə şeir konfransı olacaq də?

– Hə, şair, düz deyirsən, şeir konfransı olacaq.

– Piri, qadan alım, onda gərək sən maa bir az vaxt verəsən ki, konfransa əməlli-başlıca hazırlaşım. Üst-başına əl gəzdirim, qalstukdan-zaddan da alif taxım. Ayıfdir axı, mən oxucularımın qarşısına bu görkəmdə çıxmıyacam ki? Yoxsa xalq elə fikirləşər ki, onun şair oğlu kasıf yaşayır.

– Narahat olmayın şair, vaxt da pul deyil ki, tapılmaya, onu nə qədər istəsəniz, sizə verərik.

– Hə, bax bu lap əla oldu.

Özünü dahi hesab edən İdris Ləpirli əziyyətlərə qatlaşıb başladı şeir konfransına hazırlaşmağa. Arvad-uşağın boğazından kəsib kostyum və qalstuk aldı. Ayaqqabısını da təzələdi, yerişini düzəltdi. Şair daha çox, özünün dediyi kimi, şeir konfransında nə cür ayağa qalxacağını, necə yeriyəcəyini, başını hansı vəziyyətdə tutacağı üzərində xeyli məşq elədi. Nitqindəki pinti və yöndəmsiz sözləri də seçib təmizlədi. Günlər keç-

dikcə özünün də özündən xoşu gəlməyə başladı. Baxıb gördü ki, məşallah, əməlli-başlı bir adammış.

Usta konfransa hazırlaşdığından çayxanada az görünürdü. Öz-özünə şeir deyə-deyə həm evdəkilərin, həm də işdəkilərin zəhləsini töküdü. Yatanda da səhərə kimi sayaqlayıb arvad-uşağı çimir almağa qoymurdu. Ləpirli az vaxt ərzində özünü əməlli-başlı şeir konfransına hazırladı. Günlərin birində usta çayxanaya təzə kostyumunda gəldi. Konfransda nə cür yeriyəcəyini, başını və bədənini necə döndərəcəyini dostlarına da göstərdi. Şeir də demək istəyəndə Piri onu saxlayıb “Şair, enerjini korlama, onu konfransa saxla. Orada jurnalistlər səndən çox şeylər soruşacaqlar” – dedi. Dostlar mətbuat konfransının keçiriləcəyi günü və saati dəqiqləşdirdilər. Piri elə birbaşa çayxanadan canlı bağlantı yaradıb jurnalist dostları ilə danışdı. Konfrans üç gündən sonraya təyin olundu.

Ləpirli nə həmin gecə, nə də ondan sonrakı gecələr sevincindən yata bilmədi. Yenə məşq edib şeir əzbərləyir, baş, bədən və əl-ayaq hərəkətlərini dönə-dönə təkrarlayırdı ki, tədbirdə çəşməsin. Bütün qohum-əqrəbaya da zəng vurub şeir konfransında iştirak edəcəyini və onu televizorda göstərəcəklərini demişdi.

Mətbuat konfransı səhər saat 10-da olmalıydı. Tədbir keçirilən yer bir az şəhərdən kənar daydı. Səhərin gözü açılar-açılmaz Ləpirli yatağından qalxdı. Ağzına bir loxma çörək qoyub, “ya Allah” – deyib sevinə-sevinə yola düzəldi. Fikirləşdi ki, nə qədər tez getsə, o qədər yaxşıdır. Jurnalistləri intizarda qoymaq olmaz. Yol boyu fikirləşirdi ki, yəqin, avtobusdan düşən kimi müxbirlər qabağına yüyürüb mikrofonlarını ona uzadacaq, yaradıcılığı ilə bağlı suallar verəcəklər. O da dil-boğaza qoymadan həm danışacaq, həm də arın-arxayın şeirlərindən söyləyəcəkdi. Ustanın xəyalları quş kimi qanadlanaraq konfrans keçiriləcək binanın işıqlı salonlarında dolaşır, avtobusa dayanmadan gedirdi.

Ləpirli, Pirinin ona yazıb verdiyi ünvana iyirmi dəqiqə də tez çatdı. Avtobusdan düşən kimi ətrafa boyladı. Nə jurnalistlər, nə də onların kamera və mikrofonları gözünə dəydi. Nə təzə tələbə dostları Piri, Şakir, Samir, nə də o biri köhnə şair dostları gözə görsənirdi. Şair sol qolunu qaldırıb sağ gözünün ucu ilə qəttəzə saatına baxdı. Hələ vaxta bir az var idi. Ləpirli təəssüfləndi ki, kaş evdən gec çıxıb bir şeir də artıq əzbərləyər-

di. Şair bu düşüncələr içində gəzinə-gəzinə ətrafa boylandı. Bir az aralıda ikimərtəbəli bina görsənirdi. Yadına düşdü ki, Piri də ona şeir konfransının ikimərtəbəli binada keçiriləcəyini demişdi. Vaxt tamam olsa da, heç kim binadan çıxıb onu qarşılamaı. Onun ürəyindən keçirdi ki, konfrans zalına alqış sədaları altında şeir deyə-deyə, əllərini yellədə-yellədə girsin. Təsəvvür etdiyi kimi qarşılanmadığından bir az narahat, bir az da pərt olan Ləpirli düşündü ki, olmaya, ünvanı səhv salıb. Bəlkə, konfrans başqa yerdə onsuz keçirilir. Yəqin ki, şairi orada intizarla gözləyir, əl-amanda axtarırlar. Pirinin yazdığı ünvanı yoldan keçənlərə göstərdi. Kağıza baxanlar ona düz gəldiyini dedilər.

Ləpirlinin narahatçılığı bir az da artdı. Xeyli ora-bura var-gəl elədi. O, elə əsəbi gəzinirdi ki, kənardan ona diqqətlə baxan olsaydı, ustanı ağıllı adama oxşatmazdı. Heç kimin onu dayanacaqda qarşılamaıdır gərən Ləpirli qərara aldı ki, özü binaya tərəf getsin. Fikirləşdi ki, yəqin, dostları da, jurnalistlər də içəridədi, səbirsizliklə onun gəlişini gözləyirlər. Bu fikir şairin ağılına gələn kimi təzə ayaqqabı geyindi ayaqlarına güc verib iti addımlarla binaya tərəf getdi. Amma bura çatanda qapıları bağlı görüb təəccübləndi. Ətrafda sakitlik idi, kimsə gözə dəymirdi. Heç buralar konfrans keçirilən yerə oxşamırdı. Binanın həm birinci, həm də ikinci mərtəbəsindəki pəncərələrə dəmir tor çəkilməmişdi. Şair gördüklərindən çaşıb qaldı. Hara gəlib çıxdığını dərk edə bilmirdi. Nə qədər güc verib dartışdırsa da qapı açılmadı. Əsəbiləşib özündən çıxdı, yerdən daş götürüb onu döydü. Az keçmiş qapı cırıltı ilə açıldı. Çölə çıxan mühafizəçi üzünü ona tutub soruşdu:

– Ay yoldaş, sənə nə lazımdır, burada kimi axtarırsan?

– Əmioğlu, mən şair İdris Ləpirliyəm. Bu gün burada mənim şeir konfransım keçirilməliydi. Bəs niyə qapını bağlayıb məni içəri buraxmırsınız?

Mühafizəçi bir anlıq dayanıb onu başdan-a-yağa, ayaqdan-başa diqqətlə süzüb əsəbi halda dilləndi:

– Ay kişi, sən nə sayaqalayıb ağzaa gələnı gic-gic qırıldadırsan? Şair nədi, şeir nədi, konfrans nədi? Səhər-səhər nə poeziya bazlığıdır? A kişi, bura ruhi xəstəxanadır, dəlixanadır. Dəlixanada nə konfrans, nə görüş, nə şeir? Burda şeir qanan var? Sən şair yox eee, deyəsən, gicin və ağılsızın

birisən, əməlli-başlı dəlisən! Yekə adamsan, səhərin gözü açılmamış qovluğu da götürüb yüyürməsən dəlixanaya. Buna bir bax, kişi şairdir, görüşə gəlif, şeir oxuyacaq. Yox bir quqqulu quu! Dəlixanada da şeir konfransı olar? Sənin kimi özlərini dünyanın ən böyük dahiləri hesab edən alimlər, filosoflar, generallar, daha nə bilim kimsələr, kimsələr bura tez-tez gəlirlər. Zalım oğlu zalım, indi kim kimin kitabın oxuyur ki, sən də şeirlərinə qulaq assınlar. Dəlisənsə, gəl sənə bura da bir yer eliyək, yat, bir az müalicə olun, ağıllan. Yox, ağıllısansa, get qoşul adamlara, insan balası kimi yaşa də.

Əşitdiklərindən Ləpirli yaman pərt oldu. Bilirdi ki, Pirigil onu ələ salıb qəsdən dəlixanaya göndəriblər. Suyu süzülə-süzülə geri qayıtdı. Ora-bura qaçmaqdan təzə ayaqqabısı da, kostyumu da toza bulaşmış, qalstuku da bir neçə yerdən əzilmişdi. Pərtliyindən onun qanı it qanına dönmüş, rəngi kömür kimi qaralmışdı.

...Ruqiyyə indiyəcən onu belə qaşqabaqlı görməmişdi. Həmin axşam ustanın bütün qohum-əqrabasının, iş yoldaşlarının gözü ekranda qaldı. Kanalların heç birində Ləpirlinin şeir konfransını göstərmədilər. Göstərmək cəhənnəm, heç adını da çəkmədilər. Evlərinə gələn zənglərin ardı-arası kəsilmirdi. Şair dəstəyi qaldırıb cavab verməyə, başına gələnləri dilinə gətirməyə utanırdı.

Səhəri gün usta işə qovluqsuz gəldi. İş yoldaşları buna çox təəccübləndilər. Çünki tanıdıqları vaxtdan bəri birinci dəfəydi ki, onu qovluqsuz görürdülər...

Məryəm AĞAYEVA

Oxuculara təqdim etdiyimiz bu hekayə-gündəlik Bakıdakı 91 sayılı tam orta məktəbin 9-cu sinif şagirdi Məryəm Ağayevanınıdır. Düzü, azyaşlı balamızın cümlələri, keçirdiyi sarsıntılar bizə maraqlı gəldi. Ona görə də yazıya əl vurmada onu sizlərə təqdim edirik.

Emili

(hekayə-gündəlik)

1984-cü il. Mart ayı olmasına baxmayaraq, havada hələ də qışın soyuq nəfəsi qalmışdı. Bu gündə yoldan kənarında, rəngi getmiş daxmada yaşayan ailəyə mələk enirdi.

...O artıq doğulmuşdu. Anası bu gözəl, balaca qızcığazı sinəsinə qoydu. Və qəlbində böyük bir rahatlıq hiss etdi. Sanki o dəqiqədə dünyanın ən gözəl hisləri: sevgi, ümid, xoşbəxtlik yalnız ona aid idi. Onun aqlında müxtəlif suallar dolaşırdı:

“Görəsən, mənim qızım böyüyəndə kim olacaq? Sevəcəkmə məni? Mənim fəxr edəcəyim biri olacaqmı, yoxsa tam əksinə?” Çox düşünmədən Viktoriya qızcığazının adını Emili qoydu. Viktoriyanın Emili adında bir qızı olmuş, lakin o üç yaşında qəzada ölmüşdü. Viktoriya bir neçə il özünü ölü kimi hiss etdi. Lakin üç il keçdikdən sonra onun sevincinə səbəb olan yeni bir Emili dünyaya gəldi.

Bir müddətdən sonra onlar evə getdilər. Evə girdikdən bəri bu qızcığazın göz yaşlarını dayandırmaq mümkün olmadı. Sanki bu ailədə onu nələrin gözləyəcəyini artıq təxmin etmişdi. Bu ailə çox çətinliklə dolanırdı. Ailənin başçısı olan Rüşət əyyaş idi. Fabrikdə qazandığı pulu heç bir zaman ailəsinə xərcləməzdi. Aldığı maaşı elə həmin gün öz dostları ilə yeyib-içərdi. Bəzən dalaşar və evdə öz hirsini xanımından çıxardı. Viktoriya xanım ailəsinə sadıq idi. Həyatı çətin olduğuna baxmayaraq, gülərüz, əliaçıq idi. Vaxtından tez ağarmış saçlarından, üzündə görünən qırıqlardan onun həyat yolunu asanlıqla təxmin etmək olardı. Ailədə Emilidən başqa bir uşaq da vardı – Damla. Onun səkkiz yaşı var idi. O bir az ərköyün, şıltaq qız idi.

İllər keçir, qız çətinliklə olsa da, böyüyürdü. Qapalı, xəyalpərəst bir xarakterə malik idi. Bağçada çox dostları olmadığından məktəbə getməyi səbirsizliklə gözləyirdi. Həm də bağçada əsasən imkansız ailənin uşaqları olduğu üçün müəllim haqqı çox deyildi. Buna görə də müəllimlər uşaqlarla kobud rəftar edər, onlara məhəl qoymazdılar. Lakin balaca qızcığaz üçün bu, problem deyildi. İctimai bərabərsizliyin və ədalətsizliyin nə olduğu haqda anlayışı yox idi. O, öz dünyasında kiçik sevincə özünə böyük xoşbəxtlik qurmağı bacaranlardan idi. Xatirələrə çox önəm verdiyinə görə hər zaman yanında gündəliyi və xatirə qutusu olardı. Bu qutuda müxtəlif güllər, yazılar və bir tennis topu var idi. Bağçanın kənarında idmançılar üçün nəzərdə tutulmuş stadion var idi. Bir dəfə orada tennisçilər məşq edirdi. Balaca Emili heyrətlə bağda dayanaraq gecə səmada ulduz kimi parlayan iri, qara gözləri ilə onlara baxırdı. Bir neçə dəqiqədən sonra ayaqlarına nəsə dəydiyini hiss etdi. Əyilərək tennis topunu götürüb iki əli ilə bərk-bərk sıxdı.

– Balaca, topu mənə qaytara bilərsən? – deyər, idmançı gülümsədi.

Balaca təəssüflənməsinə baxmayaraq topu ona uzatdı. Lakin idmançı cibindən qələm çıxarıb topa nəşə yazdı və yenidən qıza verdi. Hələ oxuya bilmədiyinə görə onu cibinə saldı. Axşam evə qayıdarkən anasından orada nə yazıldığını soruşdu. "Hal-hazırda mənə iri və saf gözləri ilə baxan balacaya. Sevgilərlə Tom Donni".

Məktəbə getmək vaxtı çatırdı. Bu günü o, səbirsizliklə gözləyir, xəyallar qururdu. Bu vaxt ərzində o, böyük bacısının kitablarına baxaraq nəşə öyrənməyə çalışır, bacısına müxtəlif suallar verərdi. Bundan bezən bacısı da ona "yağlı" şillə vurardı. Buna görə də o, bağçada ən sevdiyi müəllimədən sualların cavablarını alardı. Çünki evdə heç kəsin onun suallarına cavab verməyə həvəsi olmazdı. Ən yaxın dostu da elə bu müəllimə idi – Ceyla xala. Emilinin anası fabrikdə iki işdə işləyirdi, həm toxucu, həm də xadimə idi. Buna görə də o gec çıxar, Emili isə onu gözləməyə məcbur olardı. İstirahət günləri isə Damla və Emili səhər oyanar və pəncərədən baxaraq bunu gözləyərdilər:

- İsti çərəzlər! İsti çərəzlər!
- Ata! Ata! Çərəz əmi gəldi!

Atası isə cibini eşərək bir neçə qəpik çıxarar, onlara verərdi. Onlar da qaça-qaça həyəət düşər, "Çərəz əmi! Çərəz əmi!" – deyərək qışqırardılar. Sonra öz isti çərəzlərini yeyə-yeyə evə gələrdilər. O zaman onlar üçün ən böyük xoşbəxtlik bu idi.

Həyatda ən böyük xoşbəxtlik kiçik sevinclərlə başlayır.

Artıq yay bitirdi. Bu bir neçə həftəni o, Ceyla xala ilə daha yaxından keçirmək istəyirdi. Bir gün onlar yenə də pəncərə qırağında oturaraq söhbət edərdilər.

– Məni çox istəyirsiniz? – Emili soruşdu.

– Əlbəttə, balaca qızcığazım, əlbəttə, – deyərək Ceyla xala onun başını sığalladı.

– Mən də sizi çox sevirəm. Çünki siz mənim ən yaxın dostumsunuz. Yəqin bilirsiniz, mən məktəbə gedəcəm. Bu səbəbdən artıq bura gəlməyəcəm. Amma mən hər gün dərstdən çıxandan sonra sizi bağda gözləyəcəm. Ceyla, söz verin ki, burda olacaqsınız.

– Emili, mən söz verə bilmərəm. Bağışla.

– Niyə? Siz məni sevmirsiniz? – o, öz kiçik əlləri ilə göz yaşlarını silməyə başladı.

– Emili, mənə qulaq as. Mən sənə belə bir söz demədim. Həyat heç də sənənin düşündüyün kimi asan deyil. Mən sənə söz verirəm ki, bacardığım

qədər bu bağa gələcəm. Bir gün sən bura gələcəksən, ancaq mən burda olmayacam, – gözlərini aşağı dikdi. Göz yaşları yanağından axdı. – Budur, anan da gəldi, – deyərək o, qızcığazı anasına təhvil verdi və bir az Viktoriya ilə ikilikdə söhbət etdi.

...Məktəbin qarşısına gəldilər. Balaca əlləri ilə anasının əllərini bərk-bərk sıxırdı. Sinfə girənə qədər geyindiği yamaqlı paltarından, bir neçə dəfə tikilmiş ayaqqabısından utanmırdı. Ancaq bu uzun müddət sürmədi. Uşaqlar onu qərribə nəzərlərlə süzürdü. Yalnız Rafaeldən başqa. Emili onu gördükdən sonra daha əvvəl yaşamadığı hisləri keçirdi. Lakin buna o qədər də önəm verməyərək, heç kəsin onu görməməsi üçün arxada oturdu. Bir neçə vaxt o, dərsləri ilə məşğul olduğu üçün Ceylanın yanına gedə bilmədi. Lakin Emili bağa getdikdə Ceyla orada yox idi". Axı o burada olmalı idi", – Emili kədərləndi. Bir neçə saat gözlədikdən sonra o evə geri döndü.

– Ana, Ceyla bağa gəlmədi. Səncə, o, məni unudub?

– Qızım, sənə bir şey haqda danışacam. Amma söz ver ki, güclü olacaqsan.

– Buyur, anacan.

– Ceyla dünyasını dəyişib. Mən çox təəssüf edirəm.

Emili bundan sonra nə olduğunu artıq xatırlamırdı. Gözünü açanda anası onun yanında oturmuşdu. O gün Emili nə yemək yedi, nə də danışdı. Ceyla öldükdən öncə Emiliyə məktub yazıb, onu Viktoriyaya vermişdi. Anası isə düşündü ki, qızı bu məktubu oxusa pis olacaq. Ona görə də hələ özündə saxlamağı məsləhət bildi. Lakin günlər, aylar keçirdi. Emili artıq anlayırdı ki, həyat davam edir, o, mütəmadi olaraq Ceylaya məktublar yazırdı. Emili musiqini çox sevirdi və bu zərbədən sonra özünə gəlmək üçün musiqi alətlərinə, xüsusilə də, pianoya həvəsləndi. Buna görə də o, sinif yoldaşı Mehrindən bir neçə saatlıq onlara gəlməyi və ona bir az piano öyrətməyi xahiş etdi. Bazar gününə qədər Emili çox həyəcanlı və sevincli idi. Çünki o heç bir musiqi alətini əlində tutmamış, yalnız filmlərdə görmüşdü. Bazar günü gəldi. Emili öz kiçik əlləri ilə həyəcanla, sevinclə qapını döydü. Mehrinin anası qapını açdı və Mehrinin evdə olmadığını dedi. Lakin Emili bilirdi ki, o, evdə idi.

Balaca qızcıgaz pərt olmuş halda evə qayıtdı. Qayıdanda atası artıq evdə idi.

– Atacan, səndən bir şey xahiş etmək istəyirəm.

– Nədi?

– Mənə təzə corab ala bilərsən? Mənim yamaqlı corablarıma bütün sinif gülür, – kövrək səslə bildirdi.

Viktoriya, sənsən bunun başını dolduran? Əgər mən bilsəm ki, o sənsən...

– Nə olub? Vallah, mən heç nə etməmişəm.

– Qızın məndən corab istəyir. Bunun dilinə bax bir hələ. Verdiyən tərbiyə budur da. Nə olacaq bundan artıq?!

Emili artıq bu olanlara dözə bilmirdi. O, soyuq yatağına keçib yatdı. Həyatında ilk dəfə idi ki, ölümün ona əbədi rahatlıq verəcəyi haqda düşünürdü.

20 yanvar 1990-cı il

Emili məktəbdən qayıtdı, ailədə heç kəsin üzündə həmişəki ifadə yox idi. Kədər, əsəb, narahatçılıq onların üzündə yer almışdı. Bu gündən sonra ailədə bir daha əvvəlki münasibət olmadı. Səbəbini Emilidən başqa hamı bilirdi. Hətta bütün ölkə. Müharibənin nə olduğunu hələ bu saf, balaca qızcıgaz bilmirdi. Bu müharibə qış gününə təsadüf etdiyi üçün hava çox soyuq idi. Anasının ayaqqablarını, paltarlarını geyindiği üçün hamı ondan çəkinirdi. Dostu olmadığına görə öz hislərini gündəliyində qeyd edirdi.

Müharibə ərəfəsi idi. Onlar daha çox kasıblamışdılar. Bu ailə münasibətlərində də əks olunur. Qızlar daha çox cəzalanır, döyülürdü. Bir dəfə bacısı ilə Emili gecə yatmamışdı, onlar evdə olan peçenyələri dişləyərək müxtəlif forma verdilər. Bu zaman anaları onların gülmək səslərinə oyandı. Və yerdəki qırıntıları görüb daha da əsəbiləşdi. İki qızı da soyuq su altına salıb süpürgə ilə döyməyə başladı. Düzü, bu onlar üçün tamamilə normal cəza forması idi. Damla üzr istədiyinə görə ana onu bağışlayıb yatmağa göndərdi. Lakin Emili üzr istəməyəcəyini bildirdi. Bu, ananı daha çox əsəbiləşdirdi, onu soyuq gecədə eyvana yatmağa göndərərək və qapını bağladı. Səhər isə anası qapını açaraq onu içəri buraxdı. Bir neçə gün o özünü yaxşı hiss etmədi. Lakin onu həkimə aparmırdılar. Müharibə ərəfəsi olduğundan onlar yaxşı qidalana bilmirdilər.

...Artıq müharibə bitirdi. Lakin bu müharibənin sonu milyonlarla insanın ürəyinə dağ çəkdi, sağalmaz yara vurdu. Sanki ölkə öz şah damarından, canından ayrı düşdü: Qarabağdan. Bu müharibədə uşaqları analarının gözü qabağında diri-diri yandırırtdılar. Hamilə qadınların belinə qaynar samovar bağlayır, onları işlədirdilər. İnsanların dırnaqlarını, dişlərini çıxarırdılar. İllər keçsə belə, bu dəhşət heç bir yerdə unudulmadı.

Yay gəlirdi. Emili bir həftədən sonra ailəsi ilə kəndə gedəcəkdə. Eyvanda yatdıqdan və müharibədən sonra o, artıq tez-tez xəstələnirdi. Kəndə isə getməyə həvəsi yox idi. Lakin buna məcbur idi.

Bir həftədən sonra onlar artıq yola düşdülər. O, yol boyu ağaclara, təbiətə baxaraq heyran olur, öz gündəliyində nəsə qeyd edirdi. Hər gün Viktoriya səhər saat 5-də oyanır, səhər yeməyi hazırlayır və RUFƏT ilə kartof əkməyə gedirdi. Damla ilə Emili isə səhər yeməyi yeyər və axşama qədər ac qalaraq günləri yola verərdilər. Beləcə üç ay keçdi. Emili artıq 3-cü sinfə keçməli idi. Lakin o özünü heç də yaxşı hiss etmədi. İlk beş ayda o, özünü toparladı və yaxşı oxumağa davam etdi. Bir gün məktəbdə lövhəyə dərs danışmaq üçün çıxanda hər şey gözlərinin önündə qaraldı. Gözünü açanda artıq evdə idi. Tərpənməyə halı belə yox idi. Yarım saat keçdikdən sonra qapı döyüldü. Bu, Nərgiz müəllimə idi. Müəllimə astaca Emilinin çarpayısına yaxınlaşdı.

– Necəsən, qızım? Özünü necə hiss edirsən?

– Yorğunam bir az. Mənə nə olmuşdu?

– Sən birdən-birə yığıldın. Lakin sinif yoldaşın Rafael səni tutdu. Sonra səni evə gətirdik.

Onun üzündə gülüş oyandı. Təşəkkürünü bildirdi. Və müəllimə onu çox yormamaq üçün getdi. Artıq axşam idi. RUFƏT işdən qayıtdıqda Viktoriya təşvişlə RUFƏTə danışmağa başladı.

– Həkimlər dedilər ki, onda epilepsiya var. Müalicə eləməsək, bu daha da pisləşə bilər.

– Ee, bəsdə çərəncilik elədin! Onsuz dünən qumarda uduzmuşam. Uşaqdı, düzələr.

Emili bu sözü ilk dəfə idi ki, eşidirdi. Buna önəm vermədi. Viktoriya isə öz göz yaşlarına hakim ola bilmirdi. Bir neçə gündən sonra Emili məktəbə getmək istədi. Viktoriya istəməsə də razı oldu. Sınıfdə yenə də hamı onu qərribə nəzərlər ilə süzürdü. Hər şey sakit və öz yolunda

gedirdi. Emilinin sağlamlığından başqa. Artıq bir ilə yaxın idi ki, o özünü yaxşı hiss etmirdi. Viktoriya güclə bir az pul yığıb Emilini həkimə apardı. Çünki onun öskürəyi şiddətlənmişdi. Hətta Emili öskürüb sinifdə kimisə narahat etmək istəmirdi, utanırdı... Həkim bunun vərəm olduğunu dedi.Və müalicə yazdı. Lakin onlar dərman almadılar, çünki artıq Viktoriyada pul qalmamışdı. Yenə yay gəlirdi. Onlar yenə kəndə getdilər. Bu zaman Emilinin halı çox pisləşdi, çünki o, yenə də yemək yemirdi. Artıq öskürəndə qan gəlirdi.Yalnız indi Rüşət bunun ciddi olduğunu anladı və onlar yenidən evə qayıtdılar. Bir neçə gündən sonra onu böyüklər üçün nəzərdə tutulmuş xəstəxanaya qoydular. Burada altı ay qaldı. Qəfildən ailəyə zəng gəldi. Bu, həkim idi.

- Təəssüf edirəm, lakin Emilinin həyatını qurtarmaq mümkün olmadı.

Və dəstək Viktoriyanın əlindən düşdü. Bunun həqiqət olduğuna heç kəs inana bilmirdi. Bir saat keçdikdən sonra onlar artıq xəstəxanada idilər. Onun əşyalarını yığdılar. Bunların içində onun gündəliyi də var idi. Yalnız bir aydan sonra Viktoriya o gündəliyi oxumağa cürət tapdı.

*"Xəstəxanadakı beş ayım mənim üçün həyatımdakı ən pis xatirə olaraq qaldı. Burada daha çox böyük adamlar var. Mən onlardan çox qorxuram. Onlar pis sözlər danışır. Atam və anam üçün çox darıxıram. Əvvəl anam məni döyəndə pis olurdum, lakin indi döysə, pis olmaram, çünki mən evə getmək istəyirəm. Burada bəzi uşaqların anası və atası uşaqlarının yanına tez-tez gəlir və uşaqlarını sevdini, onların sağalacağını deyirlər, onlara müxtəlif oyuncaqlar gətirirlər. Mənim anam və atam isə məni sevmir. Lakin mən onları çox sevirəm. Burada tibb bacıları mənə kobud rəftar edir və mənim yetim olduğumu deyirlər. Mənim dostum yoxdur. İynələr məni çox ağrıdır. Lakin mən güclü olmalıyam. Daha doğrusu,əvvəl belə düşünürdüm. İndi isə ölmək istəyirəm. Bu acıları hiss etmək istəmirəm, valideynlərimə yük olmaq istəmirəm. Artıq istəmirəm ki, buradakı xəstələr mənə pis-pis baxsınlar. Son dəfə anamı, atamı və bacımı qucaqlamaq istərdim. Əgər mən ölsəm, heç kəs pis olmasın. Çünki mənə orada yaxşı olacaq. Tez bir zamanda Ceylanın yanında olacağıma inanıram."*Viktoriya bunları oxuduqca özünə nifrət etməyə başladı. Göz yaşlarını dayandıra bilmədi. Rüşət bunu oxudu, lakin aylar

sonra belə özünə gəlmədi. Bir neçə gündən sonra Viktoriya çantasından Ceylanın məktubunu tapdı.

"Səni çox sevdiyimi bilməyini istəyirəm, Emilim. Sənin həyatının çox gözəl olacağına inanıram. Sənə deməsəm də, mən xəstə idim. Bu xəstəliyə görə mən çox çətinliklə nəfəs alırdım. Çünki mənim ağ ciyərimdə xərçəng tapmışdılar. Sənin ən böyük arzun həkim olmaq idi. Bu arzundan heç bir zaman dönmə və mənim kimi xəstəliyi olan insanlara yardım et. Səni hər zaman xatırlayıram, saf qızıcığazım. Hara getsən də, bu həyatda səni yeni hekayələr gözləyəcək. Sənin hekayələrinin gözəl olmasını istəyir və bunun üçün dua edirəm. Mən hər zaman yanındaşam"

Viktoriya və Rüşət tez-tez Emilinin məzarını ziyarət edir. Və vaxtında öz qızlarına olan sevgilərini bildirmədikləri üçün, əvvəlcədən müalicə etdirmədikləri üçün peşman olurlar. Lakin onların peşmançılığı bir fayda vermir. Rüşət tezliklə qumarı və əyyaşlığı tərgidir. Damla üçün yaşamaq lazım olduğunu düşünürlər. Yeni bir həyata başlayırlar. Lakin Emilini heç bir zaman unutmurlar. Onlar Emilinin hamı kimi olmadığını çox gec anlayırlar. Ona çox şey lazım deyildi: sevgi, təbəssüm və hər gün soruşulacaq "necəsən?" sualı. Onun gündəliyində yazılan həyat üçün planlarını oxuyur və hər il Emilinin ad günündə imkansız insanlara və uşaqlar evinə pay verirlər. Tezliklə Damla bacısının xatirəsini yaşatmaq üçün onun gündəliyini mətbuata verir və onun adına kitab çap olunur.

Emilinin gündəliyindən:

"Bəzən insan minlərlə insanın içində belə tənha ola bilər. Get-gedə mən də tənhalayıram. Həyat, əslində, çox gözəldi. Mən bunu bir gün səhər saat 5-də oyanıb həyatımda ilk dəfə günün çıxmasını izlədikdə anladım. Lakin insanları anlamaq çətinidir. Onların çoxu, sadəcə, öz mənfəətini güdərək yaşayırlar. Lakin mən böyüyəndə hamıya yardım etmək istəyirəm. Sanki bunun üçün bu dünyaya gəldiyimi hiss edirəm. Məncə, bir insan yaşadığı müddətdə bir iz qoymayıbsa, deməli, o insan yaşamayıb. Sevgi və mərhəmət bu dünyanı xilas edə biləcək. Mən isə mənə olan bu hisləri dünya ilə bölüşəcəyimə söz verirəm. İnsanları, ətrafımda olanları vaxtında qiymətləndirəcəyimə söz verirəm. Həyatın yalnız bu zamanda gözəl olacağına inanıram".

TALEH MANSUR

DAŞIMIŞAM

Yanaqlarım yorulanda
Gözümdən yaş daşımışam.
Könlüm eşqə sarılında
Qalib çaş-baş, daşımışam.

Yolum düşüb "div eli" nə,
Bəxtim keçib div əlinə.
Taleyimin ənvəlinə
Bir dünya "kaş" daşımışam.

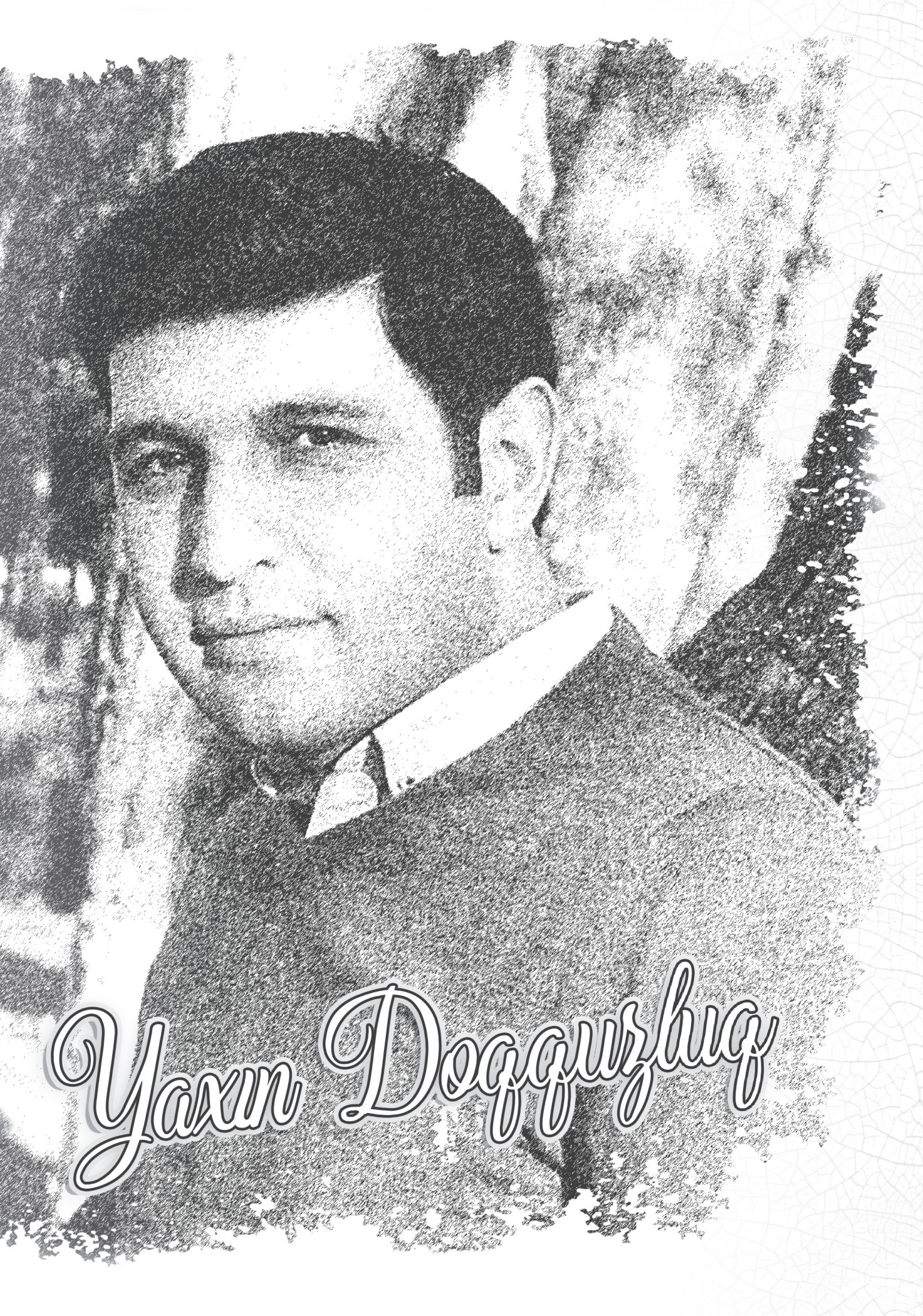
Göy üzündən qopan dərdi,
Gəzib məni tapan dərdi,
Bu dördnala çapan dərdi
Yavaş-yavaş daşımışam.

Ocaq çatıb dincəlmışəm,
Közə çatıb dincəlmışəm.
Sanma, yatıb dincəlmışəm,
Yuxumda daş daşımışam.

İsinmişəm qışa baxıb.
Hey dolmuşam boşa baxıb.
Göz altından qaşa baxıb
Göz üstə qaş daşımışam.

Qaranlığın başdı şamı,
Başım dəyən "baş daşımı?"
Kürəyimdə başdaşımı,
Çiyнімdə baş daşımışam...

Gülüm, qanım qaradı,
Qorxuram ki, ürəyim
Sevgini ağ saxlamaz
Uçar gözlərimdəki arzuların ehramı,
Yaram qartmaq bağlamaz:
Ahın tutar yaramı.
Nə qatmışan yuxuna?
Yuxundan bal tökülür,
Gözlərimdən gözüne
Sorğu-sual tökülür,
Çiçəkdimi gördüyün?
Pətəkdimi gördüyün?
İcazə ver, azacıq
Görüm yuxularından.
Yum gözünü, bir dəfə
Öpüm yuxularından.
Bilirsənmi, bilmirəm,
Yolu-izi tanımır,
Hamı izi tanıyır
Tanrı bizi tanımır,
Sevgimizi tanıyır,
Könlünə bulud gəlir.
Nə olub, unut, gəlir.
Bəlkə, bulud cildinə
Girmiş bir ümid gəlir.
Baxışım la sığallan,
Nəfəsimlə ətirlən,
Yağışım la tumarlan,
Xəyalım la çətirlən.
Ağla, günəş ürəklim,
Yağışlar kimi ağla.
Göz yaşına toxunma,
Mənə öpməyə saxla.
Məni bərk-bərk qucaqla,
Mənim xoşbəxtliyimin
Sərhədidir qolların.
Səndən o yana yoxdur,
Sənin ağladığın yer
Sən həddidir yolların...

Yaxın Dogaqluqluq

KEÇİR

Qış da bəzən üşüyür,
Xəyalından yaz keçir.
Dar çıgırlar böyüyür,
Yoldan adam az keçir.

Qəlib – əyri adamlar,
Səlib – əyri adamlar,
Gəlib əyri adamlar
Yanımızdan düz keçir.

Ah, bu dadlı ağrılar,
Quş qanadlı ağrılar,
Ömür adlı ağrılar
Bir azca da döz, keçir...

Sazaq belə deyildi,
Ocaq belə deyildi,
Qabaq belə deyildi,
İndi illər tez keçir.

Eybi deyil toz – gülün,
Yuxusunu yoz gülün
Ağuşunda boz külün
Ocaq yanır, köz keçir.

Göz yaşımı çay doğub,
Yanağıma pay doğub,
Bu işığı ay doğub,
Sönməyəcək, yüz keçir!..

Xəyalım sirdi, qaçır,
Çox deyil, birdi, qaçır,
Qovuram dərdi, qaçır,
Yenə ələ söz keçir...

Gündüzlər utanırsan,
Üzün gəlmir gəlməyə,
Bürünüb gecələrin
çadrasına gəlirsən.
Yad bir evin toyundan
öz yasına gəlirsən.
Baxırsan uzanmışam,
yatağımın sağına –
Əllərin sığal çəkir
Saçımın qarasına,
yastığımın ağına.

Görürsən fikirliyəm –
Xəbərim belə yoxdu,
Gözlərimdən yayınıb
qaçan göz yaşlarımdan,
Yanağımdan zülmətə
uçan göz yaşlarımdan.
Ac, yalquzaq ruhunu,
doyurmaq istəyirsən,
Bəlkə, qısqançlığından,
Canımdan ağrıları,
ayırmaq istəyirsən.
Uzanırsan soluma,
Alırsan ürəyimi,
özün ürək olursan.
Elə ki ayrılırdıq,
səhərədək qarımı
döyən külək olursan...

Bir qəbir şərab ola:
Torpaq içə,
Sən içəsən...
Dolan qəbir boşala,
Üzün gülə,
Qəbir gələ xoş hala.
Başın dönə,
Yıxılan boş qəbrə,
O dərdli, sərxoş qəbrə.
Torpağı qucaqlayasan,
Hönkür-hönkür ağlayasan,
Göz yaşların axıb örtə üstünü,
Gözlərinin dənizində boğulasan.
Bu dünyaya göz açmadan
O dünyaya doğulasan...

ANAM VƏ ALLAH...

– Sən bilərsən, ay ana,
Mən dünyaya gəlməmişdən bir gün qabaq
günəş necə gülürdü?
Hansı bədbəxt yaşayırdı?
Hansı xoşbəxt ölürdü?
Sən bilərsən, ay ana,
Necə gəldim?
Necə gəldim dünyaya?
Bir de görüm, ürəkdənmi ağladım?
Kim hay verdi mən çəkdiyim haraya?
Nə rəngdəydi süd qoxuyan bələyim?

Doğru-dürüst
vururdumu ürəyim?
Sığırdımı yanağıma
kövrək-ahıl göz yaşımın sancısı?
Nə yazırdı, nə pozurdu
mənim körpə yaddaşımın sancısı?
Sən bilərsən, ay Allah?
Mən öləndən bir gün sonra
yorğun bulud göy üzündə
heykəl kimi duracaqmı?
Yarpaqlardan, göy otlardan
yağan yağış saçlarımı,
üst-başımı soracaqmı?
Kim gələcək mən olmayan həyata?
Ölümləri yaşatmaqdan
yorulmayan həyata,
şirin suyu durulmayan həyata.
Sən bilərsən, ay Allah,
axı nə cür bəzəyəcək
mənim körük sinəmi
buza dönmüş döyünməyən ürəyim?
Hansı üzlə satılacaq Əzrayıla?
“Yaşa, şair,
yaşa”, deyən ürəyim...
Görən hansı ixtiyarın
yanağına körpə-körpə
göz yaşları doğacaq?
Dil deyən kim olacaq?
Kim susacaq?
Kim dərini tamah kimi öz içində boğacaq?
Ən tez mənə kim rəhmətlik deyəcək?
Sevgilimin sevə-sevə toxuduğu corabları
mürdəşirmi geyəcək?
Ehh, nə bilim...
Necə gəldim bu dünyaya?
Bir də dönüb soruşaram anamdan.
Arzum budur,
məndən sonra mənim kimi insan oğlu
yer üzünə gəlməsin.
Nə vaxt,
nə cür gedəcəyəm dünyadan?
Bircə dənə sən bilirsən.
And verirəm öz adına, ay Allah,
Qurban olum, kim bilsə də,
bircə anam bilməsin....

YEDDİ PAYIZ YARPAĞI

Mənim yaralarım dərindən dərin,
Toxunsan, əllərin boğular indi.
Bulud ol, başıma yağ sərin-sərin,
Yaram da tezbazar sağalar indi.

Nə məni evimdən didərgin salan,
Nə də ki evimə gətirən qalıb.
Ay mənim aqlımı başımdan alan,
Evimdə bir şüşə xatirən qalıb.

Canıma təpər ver, gözümə işıq,
Açıb saçlarını küləyə vermə.
Dərdini-sərinə qəhərqarışıq
Kəsib boğazından ürəyə vermə.

Sevdimmi bizim bu şeytan şəhəri,
Ay qəlbi cənnətdə bəzənən mələk?
Ayrılısın yolumuz bir yaz səhəri,
Bir payız axşamı üz-üzə gələk.

Əl vurma gecəyə əl vuran kimi,
Zülmətin üstünə ağ ləkən düşər.
Dərd çəkən dərini unudan kimi,
Dərnlərin yadına dərd çəkən düşər.

Demirəm, rahat ol, buz kimi saxla,
Ürəyini isti saxla, deyirəm.
Min dəfə fikrində məni qucaqla,
Gəl məni bir dəfə yoxla, deyirəm.

Səni yuxulardan oyatmalıyam,
Mənli yuxulardan doy, çıxım gedim.
Çağırın Allahdı, qayıtmalıyam,
Yoluma bir öpüş qoy, çıxım gedib.

5 NÖMRƏLİ ŞEİR

(Sergey Yesenin 1925-ci il, dekabrın 28-də, "Anqliter" otelinin 5-ci nömrəsində intihar edib)

Qiyətlisi, dəyərlisi yaşanıb,
Gəlib ömrün ucuzuna çatmışam
Qovuşmağın neçəsidir, bilmirəm –
Ayrılığın otuzuna çatmışam
İndi sənənin yaşındayam,
Bağışla ki, həvəsim yox,
Nə ölməyə,

Nə də səndən
Yaşca böyük olmağa.
Üzüm gəlmir,
Nə Tanrıya,
Nə də sənə
dönük olmağa.
Acıların ağışında
Şirin-şirin yatan şair,
Dirigözlü
Yasımızı tutan şair,
Darıxanda yuxuda gör bu dünyanı.
Bizdən ötrü darıxma,
Sükuta dön,
Sözdən ötrü darıxma...

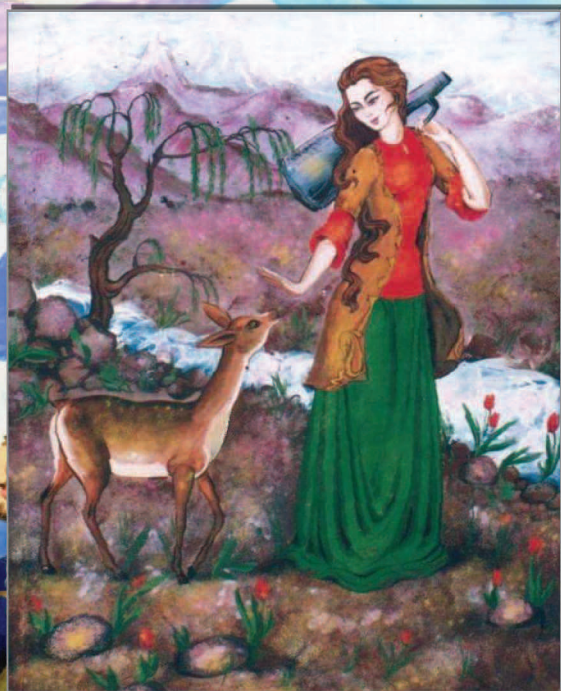
Səbrini bas, gözlə hələ,
Bir gün Tanrı üstümüzə
Bayraqları günəş olan
Ordusunu göndərəcək.
Göy üzünə buxarlanmış ədaləti
Yer üzünə endirəcək.
Onda, yəqin, yer üzünə ədaləti gətirənlər
Bizi ölmüş,
Səni diri tapacaqlar.
Son nəfəsin dəyən yerdə
Boğazına keçirdiyin
O kəndiri tapacaqlar...

HƏR QAZILAN QƏBRƏ BİR SÖZ BASDIRIN...

Tanrı qələm çəkər, yazar, yaşadar,
Adamlar əhdini pozar, yaşadar,
Hər kəlmə bir ölü məzar yaşadar,
Hər qazılan qəbrə bir söz basdırın!
Ocaq kövrəlməsin köz qoxusundan,
İnsan sıxılmasın öz qoxusundan;
Torpaq sərxoş olsun söz qoxusundan,
Hər qazılan qəbrə bir söz basdırın!
Haqqın qarısını, tanı, bil, açsın,
Hər qara başdaşı qızılgül açsın!
Məzardan doğulan yovşan dil açsın,
Hər qazılan qəbrə bir söz basdırın,
Gözü çəp olanlar düz aqlasınlar,
Gözlər gözləməsin, göz aqlasınlar.
İnsan ağlayanlar söz aqlasınlar,
Hər qazılan qəbrə bir söz basdırın!
Köçürün sözləri ağ dünyasına,
Ölü dünyasından sağ dünyasına,
Bir-bir qovuşdurun Haqq dünyasına,
Hər qazılan qəbrə bir söz basdırın!
Ay Allah, doğrular düzsüz ölürlər,
Ruhun badəsinə söz süz, ölürlər.
Bütün doğulanlar sözsüz ölürlər,
Hər qazılan qəbrə bir söz basdırın!
Damcı gələn dəniz köçür dünyadan,
Qəliz gəlib, qəliz köçür dünyadan.
Sözlə insan əkiz köçür dünyadan,
Hər qazılan qəbrə bir söz basdırın!..

Esmira Rahimli

ISSN 0134-522
İNDEKS AZ 1000 2 AZN

